

Tartu Ülikool • Тартуский университет

Interlinguistica Tartuensis

Universitato de Tartu / Тартуский Университет

Slavistika fako de Kolegio por mondaj lingvoj kaj kulturoj /
Отделение славистики Колледжа мировых языков и культур

•

Internacia Interlingvistika Asocio
Международная Ассоциация Интерлингвистики

•

Estona Interlingvistika Asocio
Эстонское Общество Интерлингвистики

Interlinguistica Tartuensis

X

Interlinguistica Tartuensis

10

**Языкознание
и
интерлингвистика**

**Lingvoscienco kaj
interlingvistiko**

Tartu 2017

Редакционная коллегия серии:
А. Д. Дуличенко, С. Н. Кузнецов,
М. Линнамяги, Э. Эрнитс

Redakta komitato:
A. D. Duličenko, S. N. Kuznecov,
M. Linnamägi, E. Ernits

Ответственный редактор серии
и 10-го тома А. Д. Дуличенко

Ĉefa redaktoro de la serio kaj la 10-a
volumo A. D. Duličenko

Технический редактор тома М. Линнамяги

Редакция: aleksd@list.ru (проф. др. Александр Д. Дуличенко),
forsel@hot.ee (Madis Linnamägi)

Предыдущие выпуски серии «Interlinguistica Tartuensis»:

1. Актуальные проблемы современной интерлингвистики. Сборник в честь семидесятилетия акад. П. А. Аристэ. (Ученые записки ТартуГУ. Вып. 613). Тарту, 1982, 200 с.
2. Теория и история международного языка. (Ученые записки ТартуГУ. Вып. 644). Тарту, 1983, 123 с.
3. История и современное состояние интерлингвистики. (Ученые записки ТартуГУ. Вып. 671). Тарту, 1984, 183 с.
4. Вопросы общей и частной интерлингвистики. (Ученые записки ТартуГУ. Вып. 775). Тарту, 1987, 160 с.
5. Интерлингвистическая теория и практика международного вспомогательного языка. (Ученые записки ТартуГУ. Вып. 791). Тарту, 1988, 184 с.
6. Общая интерлингвистика и плановые языки. (Ученые записки ТартуГУ. Вып. 858). Тарту, 1989, 184 с.
7. Интерлингвистическое конструирование и языковые реформы. Сборник памяти академика Пауля Аристэ. (Ученые записки ТартуГУ. Вып. 904). Тарту, 1990, 167 с.
8. Interlinguistica et eurolinguistica. Сборник материалов международной конференции (Тарту, 04.02.2005). Тарту, 2005, 217 с.
9. Международные языки в контексте евролингвистики и интерлингвистики. Материалы международной конференции (Тарту, 25–26.09.2009). Tartu, 2009, 256 с.
10. Языкознание и интерлингвистика. Tartu, 2017, 224 с.

©Авторы статей и редактор, 2017

Artiklite kogumiku kirjastamist toetas:
Eesti Kultuurkapital (leping S07-16/0797L).

ISBN 9949-11-130-7

СОДЕРЖАНИЕ * ENHAVO

1. Общие вопросы интерлингвистики Ĝeneralaĵoj de interlingvistiko

Дуличенко, Александр Дмитриевич (Tartu)

Языкознание и интерлингвистика7

Astori, Davide (Parma)

“One World, One Language, One Currency”: the Esperantic
proposal of 1907.....29

Corsetti, Renato (London)

La Fundamento: inter la franca kun o-finaĵoj kaj la angla
o-finaĵoj48

Lumiste, Ülo / Võhandu, Leo (Tartu / Tallinn)

On three planned languages created in Estonia and
their creators63

Ernits, Enn (Tartu)

Pri Esperanto-organizaĵoj en Tartu
(ekde la fondado ĝis 1940).....92

Linnamägi, Madis (Tartu)

Pri Esperanto-movado en Tartu 1940–2014.....116

Дуличенко, Александр Дмитриевич (Tartu)

Как возникнет всеобщий язык? (Фрагмент из книги
„История интерлингвистики“)141

**2. Дорога без конца:
новые и ранее не известные лингвопроекты
Vojo sen la fino: novaj kaj pli frue ne konataj
lingvoprojektoj**

Linnamägi, Madis (Tartu)

Estilo.....152

Карасев, Иван Владимирович (Краснодар)

Арахау. Опыт социализации искусственного
априорного языка159

Васильев, Игорь Юрьевич (Краснодар)

Кубанская балачка – письменный диалект.....170

Kupsala, Risto (Oulu)

Pandunia, a global contact language181

Ernits, Enn (Tartu)

Pri lingvouzado kaj nacia konscio de la vadja intelektulo
Dmitri Cvetkov (1890–1930).....186

Ernits, Enn (Tartu)

Lakshmiswar Sinha en Estonio201

Дуличенко, Александр Дмитриевич (Tartu)

Содержание 10 томов
“Interlinguistica Tartuenssis” (1982–2017)212

1. Общие вопросы интерлингвистики Ġeneralaġoj de interlingvistiko

Александр Дмитриевич Дуличенко
Тарту (Эстония)

ЯЗЫКОЗНАНИЕ И ИНТЕРЛИНГВИСТИКА

*Общие различия между языкознанием и интерлингвистикой –
категория трансэтнических языков – парадигматическое
представление языка – знаковая теория языка –
теория лингвистической комбинаторики –
теория инвариантности – трансформационная теория –
теория лингвистической технологии –
теория языковых универсалий – теория социальной
управляемости языка*

Вопрос о взаимоотношениях языкознания (resp. языковедения, лингвистики) и интерлингвистики – давний вопрос, но решался он обычно просто: языковеды, далекие от проблем международной языковой коммуникации, выносили интерлингвистику (или иначе «науку об искусственных языках») на периферию лингвистических занятий либо вовсе считали ее ненаучной. Этот скепсис стал уже традиционным. Редким исключением были такие выдающиеся языковеды, как И. А. Бодуэн де Куртенэ, который на рубеже двух веков и в начале XX в. в полемике с младограмматиками настаивал на включении интерлингвистической проблематики в круг важнейших вопросов языкознания. В XX в. об этом говорили также О. Есперсен, А. Мартине и некоторые другие языковеды. Нам представляется, что уже давно созданы предпосылки для активизации исследования интерлингвистических проблем и включения их в число важнейших в рамках науки о языке.

Чтобы показать «естественность» интерлингвистики и ее органические связи с центральными проблемами «большого языкознания», обратимся к трем важным аспектам:

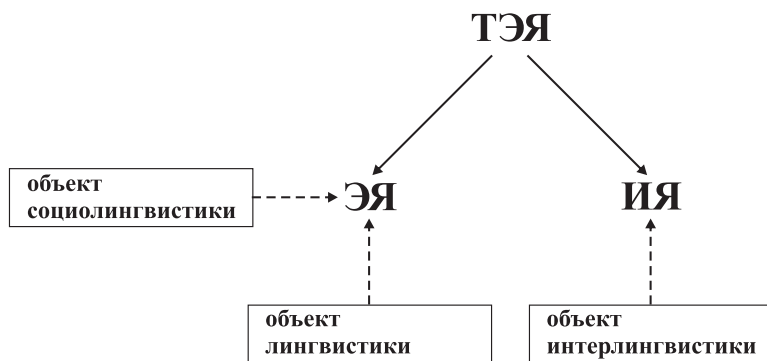
- 1) посмотрим, что выступает в качестве объекта языкознания и интерлингвистики;
- 2) каково место интерлингвистики в структуре современной науки о языке и
- 3) какова общетеоретическая значимость науки о международном языке, что конкретно она дала для общей теории языка.

I

В качестве объекта науки о языке, как известно, выступают языки во всем том многообразии, в котором они созданы человечеством. Язык как объект языкознания подвергается многоаспектному рассмотрению: языковед интересуется состав его элементов (фонемы, морфемы, слова), механизм связи их друг с другом (фонология, грамматика), динамика элементов и структуры языка в целом в процессе его практического использования людьми. Динамический аспект подразумевает изменения во времени у сформированного объекта, причем такие изменения, которые касаются внутренней его структуры; т. е. самого «тела» языка. Совершенно очевидно, что объекту с присущими ему динамическими качествами предшествовала работа по созданию самого объекта, а она в случае с языками мира носит стихийно-сознательный характер – таковы этнические языки, либо «сознательный характер» – таковы этнические литературные языки и, наконец, искусственные языки. Что касается функционального аспекта (т. е. практического применения), то языки распределяются неравномерно: большая их часть живет в этнически замкнутом пространстве, меньшая же достигает трансэтнического уровня, т. е. выходит за рамки исконного этноса и используется другими этносами в качестве дополнительного, добавочного средства. Таким образом, с этой точки зрения языковой мир можно представить в виде глобаль-

ной оппозиции «этнически замкнутые языки – языки трансэтнического применения».

Все это структурное, генетическое и функциональное разнообразие языков составляет главное внимание языкознания и, естественно, его подразделений, среди которых находится и интерлингвистика. Так, если традиционное языкознание занимают прежде всего этнические («естественные») языки, то интерлингвистике оно предоставляет другую категорию языков – искусственные. Если традиционное языкознание и его подразделение социолингвистику занимают как этнические замкнутые, так и трансэтнические языки, то интерлингвистика основное свое внимание обращает на последние. Категория *трансэтнических языков* (ТЭЯов) как раз и объединяет в себе интерес традиционного языкознания с его вниманием к структуре языка, затем социолингвистики и, наконец, интерлингвистики. В качестве ТЭЯов выступают также международные искусственные языки (МИЯи), предназначенные для трансэтнического использования. Таким образом, состав категории ТЭЯов и интерес к ним подразделений языкознания можно выразить в виде следующей схемы:

ЭЯ – этнический язык,

ИЯ – искусственный язык.

В свете сказанного объект интерлингвистики выступает в виде категории ТЭЯов, распадающейся на этнические языки международного распространения и искусственные языки, предназначенные для той же цели. То, что в этой категории языков сталкиваются интересы интерлингвистики и социолингвистики, лишний раз указывает на важность этих языков в мировой языковой ситуации и необходимость их рассмотрения под углом зрения различных наук.

Если исходить из содержания науки, то интерлингвистику можно определить как раздел (или дисциплину) языкознания, занимающийся вопросами социальной управляемости языка и языковой ситуации мира, поисками общего для разноязычных народов средства коммуникации в виде международных вспомогательных, а для отдаленной перспективы и всемирных языков, которые могут быть по происхождению либо этническими (созданными стихийно-сознательным путем), либо искусственными (созданными сознательным путем); дополнительную роль в этом предназначении могут играть также аналогичные языку знаковые системы в виде искусственно созданных пазиграфий и под.

II

Вопрос о соотношении языкознания и интерлингвистики все еще остается дискуссионным и его решение будет принципиальным образом оказывать влияние как на состояние и развитие науки о международном языке, так и на включение этой тематики в круг проблем «большой лингвистики». Так или иначе этот вопрос неизбежно затрагивается в дефинициях интерлингвистики, которые в целом сводятся либо к признанию ее неотъемлемой частью языкознания, либо к помещению ее в особые рамки, пытаясь придать ей некую интердисциплинарность и, следовательно, лишь частично связывают ее с языкознанием (см. об этом нашу ранее опубликованную работу: Дуличенко 1982, 77–84). Нет сомнения в том, что мы вступили в тот период, когда отрицать «лингвистичность» интерлингвистики уже невозможно (срав. также сказанное относительно объекта

языкознания и интерлингвистики); что касается интердисциплинарных ее аспектов, то они в не меньшей мере присущи практически всем направлениям науки о языке.

Итак, в нашем понимании интерлингвистика, **если исходить из структуры языкознания**, является более или менее автономным компонентом языкознания и в его рамках прежде всего и должна рассматриваться.

Каково место этого компонента среди других составляющих науки о языке? И правомерно ли выносить интерлингвистику на периферию лингвистической науки, как это иногда делается?

Чтобы ответить на эти вопросы, необходимо выявить структурные модели языкознания, из которых будут видны и его составляющие, и его структура в целом.

В зависимости от того, какие критерии мы примем за основу, модель может иметь различный вид, т. е. возможны несколько вариантов модели (или просто модели) языкознания. Привычное деление языкознания на общее и частное базируется на оппозиции **общезыковое – конкретноеязыковое**, т. е. общее языкознание говорит обо всех языках (или о большинстве языков), а также о сущности человеческого языка в отличие от других подобных систем, а частное о конкретных языках и языковых группах, срав. такие направления, как:

русское языкознание (= лингвистическая русистика)
словацкое языкознание (= лингвистическая словакистика)
славянское языкознание (= лингвистическая славистика)
иранское языкознание (= лингвистическая иранистика)
индоевропейское языкознание (= лингвистическая индоевропеистика) и под.

Частное в этом понимании дает материал для теоретических положений общего языкознания. Интерлингвистика в этом случае отдает свою наиболее общую теоретическую проблематику общему языкознанию, а в частной представляет искусственные языки.

Возможно, по нашему мнению, и так наз. **парадигматическое** (или **парадигматико-иерархическое**) представление, или модель, языкознания, когда за основу берется специфика

вещества и под.). Иерархизм модели здесь выражен в подчинении парадигматического ряда (парадигматических компонентов) в частной лингвистике требованиям общего языкознания.

Возможен и еще один взгляд на строение языкознания, когда за основу сегментации науки о языке берется критерий, который мы бы назвали **манипуляционным**, т. е. возможность со стороны исследователя манипулировать языковыми элементами, в совокупности составляющими «тело» языка. При этом в одних случаях манипулирование предполагает лишь описание (или регистрацию) элементов, в других – не только описание, но и воздействие как на эти элементы, так и на отдельные блоки языка.

Манипуляционная модель языкознания показывает возрастающую роль сознательной работы над языком: если описательное языкознание регистрирует лишь языковые элементы, не смея с ними обращаться произвольно, выявляет взаимоотношения между этими элементами – так поступают с этническими языками, не имеющими письменной формы, для чтобы получить их дескриптивную грамматику, то предписывающее, или нормативное, языкознание не только описывает, но и регулирует отдельные элементы языка (удаляет, подчищает, уплотняет и т. д.) – в результате рождается такая социально престижная и важная разновидность этнического языка, как литературный язык; интерлингвистика позволяет себе свободное и полусвободное манипулирование языковым материалом, когда она ставит своей целью построить новый искусственный язык (свободное манипулирование осуществляется при конструировании априорных языковых систем, полусвободное – при создании апостериорных).

В многовариантной модели языкознания, таким образом, всегда находится место и для интерлингвистики как органического компонента тех составляющих, которые образуют науку о языке. Можно ли в свете сказанного сомневаться в «лингвистичности» интерлингвистики или же в ее периферийности в кругу проблем современного языкознания? Ответ на этот вопрос совершенно однозначен.

III

«Большая лингвистика» по существу до сих пор остается в неведении того, что дала интерлингвистика для развития ее теории, что она апробировала раньше или же в одно время с нею. Имеет смысл напомнить здесь об этом, во-первых, для того чтобы это стало известно широкому кругу языковедов, во-вторых, для того чтобы была, наконец, осознана теоретическая значимость интерлингвистического подхода к языку. В чем конкретно выразился прогресс интерлингвистики? Остановимся на нескольких, наиболее важных лингвистических теориях, которые считаются приобретениями XX в.

1. Знаковая теория языка

Ее разработка приписывается главным образом Ф. де Соссюру, определившему основные параметры языкового знака еще в начале XX в. в известном «Курсе общей лингвистики». Известно также, что уже в последней трети XIX в. знаковый характер языка осознал и И. А. Бодуэн де Куртенэ. На рубеже двух веков и особенно в начале XX в. знаковую природу человеческого языка признавали деятели и сторонники идеи международного языка – как те, кто занимался лингвоконструированием, так и те, кого интересовали теоретические аспекты проблемы. Профессор Лейпцигского университета В. Оствальд в работе «Международный язык», опубликованной на русском языке в 1908 г., рассматривал человеческий язык, понимаемый им как «творение духа», в кругу аналогичных знаковых систем, предназначенных для международного использования, например, нотного шрифта, телеграфного алфавита, цифр, алгебраических и химических формул, сигнализации флагами, интернационального свода законов – все это Оствальд называл *«интернационально-понятными языками*, приспособленными для известных областей сношений» (Оствальд 1908, 6). Отталкиваясь от проектов искусственных языков, Оствальд пришел к семиотическому осмыслению языка:

«Что составляет сущность и цель языка? – спрашивал он.

– Ответ: Однозначное распределение понятий и знаков.

Собственно, здесь речь идет о двух распределениях между тремя разновидностями: к понятиям относятся, с одной стороны, звуки, с другой – видимые *знаки* (подчеркнуто нами. – А. Д.), так что возникают словесный и письменный языки... Все языки в самом широком смысле являются такими приспособлениями и поэтому *всякий язык можно рассматривать, как приспособление знаков к понятиям*» (подчеркнуто нами. – А. Д.) (Оствальд 1908, 23).

Лучше не скажешь!

Годом позже, в 1909 г., Л. Кутюра, математик и выдающийся интерлингвист, один из соавторов фундаментальной «Истории всеобщего языка» (1903), в работе «О применении логики к проблеме международного языка» (русский перевод 1910 г.) писал:

«... язык, который в сущности является системой условных знаков (подчеркнуто нами. – А. Д.), только тогда может быть теоретически совершенным (и удобным на практике), когда он состоит исключительно из однозначных соотношений между этими знаками и понятиями, которые необходимо выразить» (Кутюра 1910, 41).

Р. Лоренц в это же самое время рассуждает об априорно-философских системах – подобно той, что была предложена в XVII в. Г. Лейбницем, и связывает их со знаковыми системами:

«Если стать на точку зрения о том, что научный вспомогательный язык должен быть построен подобно любой системе знаков, выражающих понятия (значит, системе, для которой необходимо найти и провести способ выражения отношения понятий друг к другу и которой в то же время пришлось бы пользоваться в качестве языка), то мы приходим к тому, что в теории вопроса о международном языке зовется системой *a priori*» (Лоренц 1910, 51–52).

Идеей знакового характера языка пронизана книга Я. Линцбаха «Принципы философского языка. Опыт точного языкознания», вышедшая в 1916 г. в Петрограде.

В приведенных высказываниях по существу вскрыты основные семиотические аспекты языка: язык – приспособление

знаков к понятиям, язык является условной системой знаков, язык подобен другим знаковым системам и под. – так же интерпретировал язык и Ф. де Соссюр. Высказывается мнение о том, что внимание Ф. де Соссюра к знаковому характеру языка привлек И. Бреаль, на лекциях которого рассматривались семиотические взгляды Э. Кондильяка в его «Опыте о происхождении человеческих знаний» (Холодович 1977, 663).

Нам представляется, однако, что немалую роль в этом сыграла и интерлингвистика: ведь брат Ф. де Соссюра – Рене был не только математиком, но и интерлингвистом, создателем целой серии проектов международного искусственного языка, да и сам Ф. де Соссюр в своем «Курсе» прибегает к искусственным языкам, пытаясь на примере эсперанто продемонстрировать эволюцию языка (Соссюр 1977, 109). Иными словами, Ф. де Соссюр был знаком с лингвоконструированием, а оно лучше всего представляет язык как элементы, как особую знаковую систему. Не забудем, что понимание языка как семиотической сущности было близко И. А. Бодуэну де Куртенэ, который одним из первых настаивал на включении проблематики искусственных языков в круг вопросов языкознания. Не создала ли интерлингвистика фон и не дала ли толчок к лингвистическому осмыслению теории знака? Ответ на этот вопрос может быть только положительным.

2. Теория лингвистической комбинаторики (комбинаторная теория)

В настоящее время все больше языковедов обращаются к ней. Сейчас лингвистическую комбинаторику понимают, как изучение возможности сочетаемости (и тем самым взаимодействия) как компонентов языковых единиц (например, морфем в слове), так и самих единиц: их группировок и перегруппировок, свертывания и развертывания, учета порядка следования и иерархии вплоть до изучения вопросов свободы и несвободы, свободы и необходимости.

В интерлингвистике лингвоизобретатель, работая над языковой системой, по существу занимается формулированием пра-

вил комбинаторики определенных им для нового языка единиц и элементов. Лингвоконструирование уходит своими корнями в античность, но наиболее осязаемые формы оно приобретает в XVII в., когда ряд выдающихся философов и их современников выступили с идеей всеобщего языка и конкретными проектами таких языков.

Так, Р. Декарт (1629) представил всеобщий искусственный язык в виде логического ключа, с помощью которого можно было бы расклассифицировать в определенном порядке все объекты мира и выразить все отношения между ними.

Автор априорно-философского языка Дж. Далгарно (1661) также в основу берет принцип логической классификации идей и понятий, причем он выделяет 17 основных идей и придает им вид латинских и греческих букв. Правила комбинирования понятий носят логический характер: начальная буква – класс, следующая за нею – подкласс данного класса, а затем уже следуют буквы, выражающие конкретные предметы или действия.

Физик И. Ньютон пытался разработать подобный же проект (1661–1667), причем логическая классификация понятий у него иногда доводилась до крайностей, т. е. до комбинирования таких буквосимволов, значение которых с точки зрения любого этнического («естественного») языка совершенно излишне: живые существа обозначаются начальной буквой *t*-, тогда:

tol- «художник» и далее:

tolv «побуждение к рисованию»

tolk «холст или бумага для рисования»

tolth «незавершенная картина»,

в то время как *tolg*- – «завершенная картина»

toid – «то, что нарисовано»,

а *toldr* – «сущность нарисованного»

и даже *tolp* «основная цель работы художника»

tolb – «побочная цель художника» и под.

Г. Лейбниц (1666) видел свой априорный проект всеобщего языка в виде «алгебры мысли» и полагал, что ограниченное число знаков-элементов можно с помощью различного рода комбинаций довести до языковой системы, достаточной для выраже-

ния любой мысли. «Алгебра мысли» Лейбница имела цифровое и звуковое выражение. С помощью особых аффиксальных элементов имя можно переводить в глагол и наоборот, создавать новые слова и т. д.

Совершенно ясно, что при конструировании априорных систем лингвоизобретатель более свободен в выборе элементов и в принципах их комбинирования. При создании апостериорных систем эти возможности значительно сужаются; группировка и перегруппировка, свертывание и развертывание, порядок следования и под. уже зависят от той языковой основы, которая взята и по образцу которой «кроится» новый язык. Понятно, что в этнических языках комбинаторные возможности имеют свою специфику, они не могут быть абсолютно свободными, произвольными. Осмыслению этой специфики, по нашему мнению, помогает опыт интерлингвистики, в частности, лингвоконструирования, в котором комбинаторика имеет значительно меньше ограничений.

3. Теория инвариантности,

утвердившаяся в языкознании XX в., имплицитно разрабатывалась в интерлингвистическом конструировании, имеющем многовековую историю, в основном начиная с XVII в. В свое время Г. Шухардт образно заметил:

«То, что хотел язык, разрушили языки».

Лингвоконструирование как раз и направлено, с одной стороны, на изучение и пересмотр второй части шухардтовской формулы, с другой – на восстановление того, «чего хотел язык», – т. е. стройности и непротиворечивости его системы. Изобретатели априорно-философских языков отражали в своих системах преимущественно логически необходимые категории и невариантные формы их выражения. Апостериорное лингвопроектирование и лингвоконструирование пересматривало формальное (resp. материальное) и содержательное богатство грамматического строя этнических языков и предлагало инвариантные решения, отвечающие принципам необходимости, достаточности и всеобщности.

Эсперантская апостериоризация, проведенная в XIX в., преследовала целью дать инвариантную систему, по отношению к которой материал-основа европейских языков (прежде всего романских, германских, а также славянских) оставался бы много-этническим, т. е. вариантным, воплощением. Таким образом, эсперанто по отношению к указанным европейским языкам является своего рода инвариантом, однако ясно, что инвариантность его элементов проявляется неодинаково, срав. принцип аналитизма в падежной грамматике, который ближе всего отражает романскую языковую специфику, в меньшей мере – германскую и практически противопоставлен славянским языкам, характеризующимся в этом отношении синтезом (за исключением болгарского и македонского). Срав. также результат лексикословообразовательной апостериоризации – эсперантск. *revolucio* «революция»:

нем.	<i>Revolution</i>	<i>revolu-</i>	}		-[c]i(on)	}
англ.	<i>revolution</i>	<i>revolu-</i>			-[ʃ (n)]	
фр.	<i>révolution</i>	<i>révolu-</i>			-[sj](on)	
исп.	<i>revolución</i>	<i>revolu-</i>			-[sj](one)	
ит.	<i>revoluzióne</i>	<i>revolu-</i>	}	<i>revolu-</i>	-[cj](on)	}
рус.	<i>революция</i>	<i>revol'u-</i>			-cy(ja)	
словац.	<i>revolucia</i>	<i>revolu-</i>			-ci(ja)	
чеш.	<i>revoluce</i>	<i>revolu-</i>			-c(e)	
поль.	<i>rewolucja</i>	<i>revolu-</i>			-cj(a)	
сер.-х.	<i>revolucija</i>	<i>revolu-</i>			-ci(ja)	
...	...	...	}		...	}

Выведенный конструкт в виде *revolucio* может быть квалифицирован как инвариант для указанных языков.

Таким образом, международные искусственные языки – это по существу своему интерлингвистические инварианты в отно-

шении соответствующих этнических языков. Интерлингвистика уже накопила значительный опыт в построении различных инвариантных типов языков – романских, германских, славянских и т. д. Так, созданы многие десятки проектов, стремящихся выразить романский языковой инвариант – эта цель зачастую отражена в названиях самих лингвопроектов, срав. такого рода проекты XX в. (1903–1956): *Panroman*, *Romanal*, *Romanizato*, *Linguo romane universale*, *Neoromani/Neoromano*, *Romangle*, *Romanes*, *Romanid* (см.: Дуличенко 1990).

Интерлингвистика уже многие века пытается разработать инвариантную модель латинского языка – только в течение первой четверти XX в. (с 1900 по 1925 гг.) таких проектов было создано около трех с половиной десятков: *Universal-Latein* (1901–1902), *Latino sine flexione* (1903), *Mundelingva* (1904), *Latino commerciale* (1904 ?), *Langue internationale* (1905), *Novilatin* (1907), *[Novilatin]* (1907), *Latino internationale* (1910), *Nove latine* (1910 ?), *Enlalia* (1908–1910), *Latin-Esperanto* (1911), *Lingua internationale* (1911), *Simpla* (1911), *Interlatino* (1912), *Interlingua* (1912), *Uropa* (1913), *Latin-Ido* (1911–1913 ?), *Interlingua* (1914), *Ujlatin* (1917), *Nov latin logui* (1918), *Latinulus* (1918), *Neolatina* (1920), *Interlingua in forma de Semilatin* (1921), *Nove-Latina* (1921), *Interlingua* (1922), *Interlingua systematic* (1922), *Unilingue* (1923), *Neolatine* (1922–1923), *Latuna* (1924), *Latin simplifié* (1925), *Latinesco* (1925), *Latino viventi* (1925), *Mondial* (1925) и т. д. (см.: Дуличенко 1990).

Уже в самих лингвонимах, т. е. в названиях лингвопроектов, зачастую видна цель, которую поставил перед собой лингвоизобретатель, приступая к созданию инвариантной модели латыни: *Simpla* или *Latin simplifié* – «простой латинский», *Latino sine flexione* – «латинский без флексий» и под. Такие широко известные в интерлингвистике проекты международных искусственных языков, как *интерлингве* (ранее он назывался *окиденталь*), созданный в 1922 г. Э. Валем, *интерлингва* – коллективное творение «Международной Ассоциации интернационального вспомогательного языка» под руководством А. Гоуда (1951),

могут рассматриваться как латино-романские инвариантные системы.

Во всех этих случаях в интерлингвистике идет поиск для этнических языков. В русле интерлингвистического конструирования инвариантная модель языка еще с XIX в. разрабатывается на базирание предложенных международных искусственных языков. Так, предпринимались и предпринимаются ныне попытки реформировать наиболее удачные проекты искусственных языков с целью сделать оптимальной их структуру – так возникли серии реформенных проектов волапюка – *волапюкоиды*, эсперанто – *эсперантоиды*, идо – *идоиды* и под. По отношению к эсперанто подобные *-иды* стали возникать примерно через три года после появления самого эсперанто (с 1890 г.) и в настоящее время их насчитывается многие десятки, если не сотни.

Большую степень абстракции представляют эксперименты по созданию так наз. компромиссных лингвопроектов, когда на основе уже созданных искусственных языков пытаются создать один, своего рода синтез, – таковы, например, проекты:

Esperido (H. E. Raymond, 1925) – синтез эсперанто и идо

Novam (G. Toufflet 1928) и *Inter-Sistemal* (P. Mitrović, 1947) – синтез эсперанто, идо и интерлингве

ENI (M. Monnerot-Dumaine, 1963) – синтез эсперанто, нео и идо и под. (см. Дуличенко 1990).

Нередко отдельные интерлингвисты занимались построением собственного инварианта, обычно в направлении «европейской» инвариантной модели. С этих позиций можно говорить об инвариантной модели *интерлингвы* (т. е. международного языка) брата Ф. де Соссюра – Рене, который в течение 30 лет (с 1907 по 1937 гг.) создал 10 проектов искусственных языков – вот их полный список:

1907 – *Antido* [I]

1910 – *Antido 2*

191(?) – *Konkordia/Konkordio*

1912 – *Lingvo Kosmopolita*

1913 – *Lingvo Cosmopolita*

1919 – *Esperantida/Esperantido*

1925 – *Nov-Esperanto*

1929 – *Mondialo*

1935 – *Esperanto renovigita* (или *Universal-Esperanto*)

1937 – *Esperanto* II.

Думается, что такая активная лингвоконструктивная работа Рене де Соссюра не могла не повлиять на общетеоретические воззрения брата Фердинанда, когда он работал, например, над разграничением фонетики и фонологии. Можно было бы еще напомнить о почти забытой, к сожалению, инвариантной модели Йозефа Вайсбарта, работавшего одновременно с Рене де Соссюром, – он создал 6 проектов международных искусственных языков:

1909 – *Unial*

1912 – *Europal*

1922–1923 – *Medial*

1925 – *Europan*

1927 – *Mond-lingvo*

1930 – *Mundi latin*

При этом Вайсбарт, как и Рене де Соссюр, много сделал для развития теории интерлингвистической апостериоризации (см.: Дуличенко 1990).

Из сказанного следует, что инвариантный подход к языку в интерлингвистическом конструировании утвержден давно. Впрочем, без него не был бы возможен сам процесс создания апостериорных систем.

4. Трансформационная теория языка

Активно разрабатывается в 60–70-е гг. XX в. Однако ее истоки уходят вглубь веков. Приемы трансформации языковых элементов можно обнаружить в описательных и нормативных грамматиках средневековых европейских языков.

В интерлингвистике трансформационная методика используется не только по отношению к элементам, но и, что особенно важно, ко всей структуре языка. Так, в 1903 г. итальянский мате-

матик и выдающийся интерлингвист Дж. Пеано разработал проект языка *Latino sine flexione* «латинский без флексий». В этом латинском «без одежды» осуществлен весьма радикальный принцип, невозможный по отношению к этническим языкам:

«Рациональная грамматика есть грамматика нулевая».

По существу это уникальный эксперимент по трансформации не только отдельных грамматических и словообразовательных форм, но и всей языковой системы из синтетической в аналитическую. Всю трансформационную процедуру Пеано назвал «алгеброй грамматики – *algebra de grammatica*, основывая ее на логико-математических правилах. Так, падежная грамматика использует лишь предлоги, глагольное спряжение выражается лишь комбинацией личного местоимения и основы глагола, вместо *Internationale* предлагается *inter nationes* и под. Правда, абсолютного аналитизма в этом эксперименте достичь не удалось: например, для выражения множественного числа имени используется здесь показатель *-s*. Вот небольшой образец текста на «латинском без флексий»: *Plure propone de reveni ad latino scholastico, et non seque proprio consilio*. Примечательно, что примерно через 30 лет (в 1932 г.) финн О. Таллгрэн-Туулио предложил контрвариант – *Nonsine* или *Latino non sine flexione*, т. е. «латинский не без флексий» как попытку противопоставить этот проект проекту Пеано, иным путем – созданием синтетической модели латинского языка. Совершенно очевидно, что если Пеано приходилось искать средства для перевода синтетических структур в аналитические, то для Таллгрэн-Туулио пришлось заниматься противоположной работой. В этом смысле интерлингвистический материал и материал латинского языка следует рассматривать своего рода «лингвистическим полигоном» для проверки трансформируемости языковых систем.

5. Теория лингвистической технологии (технологический подход к языку)

Эта теория стала объектом внимания «большой лингвистики» в связи с работой над проблемами машинного перевода, автоматической обработки текста. Эти разработки в основном падают

на последние два-три десятилетия. Между тем интерлингвистическое конструирование, практикующееся много веков, представляет собой яркий образец технологического подхода к человеческому языку. Именно в его русле впервые возникли и термины, отражающие такой подход. Только в работах И. А. Бодуэна де Куртенэ, относящихся к началу века и посвященных интерлингвистической проблематике, находим:

переделка языка

изобретатели (языка)

изобретатели искусственных международных языков

лингвистический изобретатель

лингвистический синтез и под.

В 20–30-е гг. XX в. в русской интерлингвистике подход к языку как к сущности, допускающей обработку (литературные этнические языки) либо полное воссоздание (искусственные языки), находит свое выражение в терминах *лингвотехник* и *лингвотехнология*. В работе «Схема развития языка» Е. Спиридович писал:

«Уже в наше время имеет колоссальное значение язык написанных знаков – письменность, – имеющий много общего с речью столько же, сколько общего между двумя видами энергии. Язык граммофона, телеграфа и радио еще таит широкие возможности в *отношении механизации системы знаков, именуемой языком*» (подчеркнуто нами – А. Д.) (Спиридович 1926–1927, 246).

Лингвотехник, по Спиридовичу, – тот, кто занимается творением в языке и языка в целом, это *лингвопроектист* (см. также: Спиридович 1930, 302).

Е. А. Бокарев в работе 1928 г. «Международный язык и наука о языке» так подходит к лингвистической технологии (и, кстати, уже использует, хотя и в кавычках, этот термин!):

«Вопрос «как говорить?» нужен, чтобы ответить на то – «как нужно говорить?». Объективная и нормативная точка зрения на язык приходит в должное соответствие. Стилистика, остававшаяся до того времени в полном загоне, растет в «лингвистическую технологию», науку, указывающую, как нужно строить и обрабатывать речь, чтобы язык в надлежащей

мере выполнял свое социальное назначение» (Бокарев 1928, 133–134).

В этом определении отражено убеждение в том, что языковой материал можно подвергать сознательному манипулированию для получения совершенного орудия общения. Лингвизобретательская работа, особенно по созданию новых языков на базе этнических или без учета таковой, наряду с созданием этнических литературных языков, чем занимается нормативная (предписывающая) лингвистика, – это лингвотехнологический процесс, предусматривающий сознательное управление (resp. регулирование) языковыми элементами в функционирующем языке и построение новых элементов и правил их комбинирования – когда ставится задача получения надэтнического языка с трансэтническим предназначением. Современная инженерная (или техническая) лингвистика не может не учитывать тех лингвотехнологических достижений, к которым уже пришло интерлингвистическое конструирование.

* * *

Значение интерлингвистики в развитии общей теории языка не ограничивается тем вкладом, о котором речь шла выше. Можно было бы упомянуть здесь **теорию языковых универсалий**, которая обратила на себя интерес с XVII в. в связи с распространением тогда идей рационализма. Поиски свойственных всем или большинству языков мира черт велись, как известно, в Пор-Рояле. Конечной целью таких поисков было определение контуров логического языка и утверждение идеи о возможности всеобщего искусственного языка.

Не случайно среди 41 лингвопроекта XVII в. и 50 лингвопроектов XVIII в. большая часть приходится на априорно-философские системы, которые базируются на логических принципах и подразумевают отражение наиболее общих, категориальных свойств человеческого языка. Теория языковой эволюции, традиционно отвергавшаяся, когда речь шла об искусственных языках, на самом деле была обогащена интерлингвистикой, особенно с того времени, когда первые проекты меж-

дународных искусственных языков социализовались, т. е. стали приобретать необходимые социолингвистические качества и в них стали проявляться тенденции эволюционизма.

Социализованным признаком характеризуются: *волапюк* (1879), *эсперанто* (1887), *латино-сине-флексione* (1903), *идо* (1907), *идиом-неутраль* (1892–1902), *интерлингве-окциденталь* (1922), *новиаль* (1928), *интерлингва* (1951), *нео* (1961), в меньшей мере – некоторые другие. Лишь эсперанто прошел эволюционный путь более чем в век, в то время как остальные международные искусственные языки либо прекратили свое функционирование, либо функционируют в скромных масштабах (например, *идо*, *интерлингве-окциденталь*, *интерлингва*).

Для общей теории языка несомненный интерес представляет изучение процесса перехода лингвистического конструкта из идиолектного состояния в язык с необходимыми для функционирования социолингвистическими качествами – здесь можно детально изучать движение элементов на всех уровнях и установление связей между ними, приращение к «телу» языка и на этой основе новых изменений.

Наконец, нельзя не сказать о том, что только интерлингвистика целенаправленно и последовательно пытается осознать и **разработать теорию социальной управляемости языка**, должествующую быть одной из фундаментальных в общей теории языка. По существу все, что делается в рамках интерлингвистики, направлено на осмысление возможностей регулирования отдельных языковых элементов, блоков и целых систем. Возникшие лингвосоциокультурные движения в рамках движения за международный искусственный язык (ранее – волапюкское движение, затем и сейчас – эсперанто-, идо-, интерлингве- и интерлингва-движения) – это совершенно уникальный социолингвистический полигон, потенциальные возможности которого для осмысления процессов социальной управляемости и регулирования языка до сих пор не оценены. Сюда же относятся и деятельность различных академий, комиссий, регулирующих как нормы литературных этнических языков, так и нормы, развитие и функционирование международных искусственных

языков. Теория социальной управляемости языка, как она мыслится в интерлингвистике, призвана доказать предельность возможного вмешательства в язык – в случае с этническими литературными языками, и практическую беспредельность – как в случае с международными искусственными языками, когда они конструируются, а затем подвергаются процессу социализации.

Сказанное не оставляет сомнения в том, что интерлингвистика идет в ногу, а зачастую и предвосхищает некоторые подходы и идеи общелингвистической теории.

Рассмотрение вопросов соотношения объекта языкознания и интерлингвистики, соотношения макронауки и ее частного компонента демонстрируют «лингвистичность» науки о международном языке. Ряд фундаментальных проблем теоретического языкознания, в решении которых интерлингвистика сделала очевидные успехи, показывают ее как весьма результативную и перспективную науку.

ЛИТЕРАТУРА

- Бокарев 1928 – Е. Бокарев. *Международный язык и наука о языке*. Известия Центрального Комитета Союза Эсперантистов Советских Республик [ЦК СЭСР], год IV, Москва, 1928, № 5–6, 129–135.
- Дуличенко 1982 – А. Д. Дуличенко. *Интерлингвистика*. Interlinguistica Tartuensis I: Актуальные проблемы современной интерлингвистики. (Ученые записки Тартуского государственного университета. Выпуск 613). Тарту, 1982, 68–93.
- Дуличенко 1990 – А. Д. Дуличенко. *Международные вспомогательные языки*. Таллинн: Валгус, 1990, 438 с.
- Кутюра 1910 – Л. Кутюра. *О примененіи логики къ проблемъ международного языка*. Международный языкъ и наука. Одесса, 1910, 39–49.
- Линцбахъ 1916 – Я. Линцбахъ. *Принципы философскаго языка. Опытъ точнаго языкознанія*. Петроградъ, 1916, XII, 226 с.
- Лоренцъ 1910 – Р. Лоренцъ. *Объ отношеніи международного языка къ наукуъ*. Международный языкъ и наука. Одесса, 1910, 50–56.
- Оствальдь 1908 – В. Оствальдь. *Международный языкъ*. Москва, 1908, 32 с.

- Соссюр 1977 – Ф. де Соссюр. *Курс общей лингвистики*. Ф. де Соссюр. Труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1977, 31–273; 1-ое издание на русском языке: Ф. де Соссюр. Курс общей лингвистики... Москва: Огиз – Соцэкгиз, 1933, 272 с.
- Спиридович 1930 – Е. Спиридович. *Очерки теории вспомогательного международного языка*. Международный язык, Москва, 1930, № 6, с. 302.
- Спиридович 1926–1927 – Е. Спиридович. *Схема развития языка*. Известия ЦК СЭСР, год V, Москва, 1926–1927, № 7–8, 241–246.
- Холодович 1977 – А. А. Холодович. *Фердинанд де Соссюр. Жизнь и труды*. В кн.: Ф. де Соссюр. Труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1977, 650–671.

Davide Astori
Università di Parma (Italia)

**“ONE WORLD, ONE LANGUAGE,
 ONE CURRENCY”:
 THE ESPERANTIC PROPOSAL OF 1907.***

*René de Saussure – esperantology –
 international communication – common world currency –
 spesmilo – Ĉekbanko Esperantista*

Abstract (Ital.): La prima proposta di moneta internazionale risale al 1907, quando, al 3° Congresso universale esperantista di Cambridge, René de Saussure, fratello del celebre linguista Ferdinand, propose lo ‘speso’. Tale proposta nasce all’interno del più generale clima culturale di inizio sec. XX (una prima forma di globalizzazione *ante litteram* dove fra le parole-chiave è, in ottica esperantista, la *ununiformigo*, ‘uniformazione’), in cui la riflessione di René è conseguenza del sistema valoriale della “rivoluzione esperantista”, che, all’interno della presa di coscienza del dialogo e del contatto fra le nazioni del mondo in funzione della creazione di una comunicazione e di una pace universale, riconosce l’importanza, per tale processo, non solo dell’esistenza di una lingua internazionale, ma che questa si faccia viatico per la creazione di una cultura globale, in cui, accanto a un calendario comune, a feste comuni, a una *Weltanschauung* comune, non può non trovare posto anche la riflessione su una moneta comune mondiale.

Nello stesso 1907 H.V. Höveler fonderà a Londra la “Ĉekbanko Esperantista” (con due banche corrispondenti, una a Dresda, l’altra a Mosca), che il 30 aprile 1914 attestava 730 conti in 320 città di

43 Paesi: significativo motto sulla moneta era: “Unu mondo, unu lingvo, unu mono” (“One World, One Language, One Currency”).

Finalità del presente contributo è quella di presentare i principali aspetti storici, sociali, ideologici e politici di tale lontano, e insieme modernissimo, esperimento.

0. Introduction¹

By the end of the XIX century the world was in turmoil and was pervaded by optimism and hopefulness. The *Association internationale des Académies* was established in the XX century, while the telephone and the telegraph were responsible for a sort of first globalization, at least as for communication. A work such as *The Wonderful Century*, written in 1898 by the Darwinist and biologist Alfred Russel Wallace, clearly expresses the atmosphere of overflowing enthusiasm towards progress which spread at the beginning of the twentieth century. At the Universal Exposition in Paris, the one where electricity was celebrated as the new mysterious energy, materially and symbolically representing the Enlightenment triumph of light over darkness, Alexandre Millerand, minister of trade, said:

While the intensity and power of life grow endlessly, the very death steps back from the victorious march of the human spirit. Evil, caught in its origin, isolated, gives up, and here comes at the horizon the beautiful era, where epidemics which used to destroy towns and decimate peoples will only be frightening memories, like legends from the past.

This century, which will be a ‘global’ century even to the eyes of its contemporary people – in a sort of *ante litteram* globalisation aimed at achieving universal piece and a comeback (or better, the achievement) of the golden age (think of the spirit and purpose of the Aja conferences) – the idea that man is able to win over nature certainly influenced the view on languages, too, spreading the acceptance to the various forms of planning.

¹ This introduction is taken from ASTORI 2012: 105–108 *passim*.

In a deep and vast debate and interest towards interlinguistics and auxiliary international languages (AIL), developed from the 17th century,² after the *Exposition* had made the people aware of the issue of international understanding, the *Délégation pour l'adoption d'une langue auxiliaire internationale* was established in Paris on 17th January 1901, in order to support the idea of an international auxiliary language and to lay down its criteria. In 1907 the directive Committee of such *Délégation* (which included names such as Jespersen, de Courtenay, Schuchardt, Ostwald and, at least by means of letters, Meillet) recognised the validity of Esperanto, even if in its revised form. It was then dissolved by vote due to internal contrasts on 16th October 1910.

The first proposal of an “international” currency was born at the beginning of the 20th Century, emerging from this particular frame³: it was the ‘spesmilo’, and the proponent was René de Saussure.

1. René de Saussure

René de Saussure (Genève, March 17th, 1868 – Bern, December 2nd, 1943), brother of the famous linguist Ferdinand (the father of the Linguistics of the 20th Century), fourth son of the Swiss mineralo-

2 “From the famous letter dated 20th November 1629 sent by Descartes to abbot Mersenne – the first and most thorough reflection on the problem of planned languages – to the *Novae harmonicae linguae tentamen primum* by Jan Amos Komenský (Comenius), it is possible to count perhaps one thousand planning projects today, characterised by seesaw fortune and welcomed with deep scepticism. 1879, the year when *Volapük* was presented, is also the year when modern interlinguistics was born. In the same period the historical *American Philosophical Society*, founded by Benjamin Franklin in 1743, was thinking about a universal language. In 1887 they founded a Committee whose first aim was weighing the scientific value of Schleyer’s creature, and which ended up being in favour of Esperanto two years later. Together with many proposals for artificial languages, scholars of international fame took their interest in planned languages: from Jan Baudouin de Courtenay to Edward Sapir, from Otto Jespersen to the Sanskritist and comparatist Max Müller - who declared that he preferred Esperanto to its competitors – a Mario Pei, or again, in Italy, from the young Graziadio Isaia Ascoli to Alessandro Bausani”: ASTORI 2012: 104.

3 For more information about the topic see ASTORI 2008.

gist Henri Louis Frédéric, has been a polyedric man: mathematician, linguist, esperantist⁴.

After attending the high school in his hometown, he graduated in philosophy and mathematics at the University of Baltimore in 1895, and in 1898 he was awarded by the Chair of Mathematics at the Catholic University in Washington DC. Returning to Europe, he taught mathematics at the University of Geneva, and then he moved in 1913 to Bern, where he was professor of geometry until 1925.

4 Esperanto is a planned language, introduced in 1887 by Dr. L. L. Zamenhof after many years of research and development. Zamenhof proposed Esperanto as the one language that would allow people of different languages the opportunity to communicate at the same time retaining their own languages and cultural identities. Esperanto is not the replacement of one's own language, but rather a new field of communication altogether that serves simply as a common second language. The idea of a planned international language, intended not to replace ethnic languages but to serve as an additional, second language for all, was not new. However, Zamenhof saw that such a language must develop through collective use, so he limited his initial proposal to a minimalist grammar and a small vocabulary. While no highly dense communities of Esperanto speakers exist, there isolated groups are scattered throughout the globe, with over a hundred regularly-published periodicals and thousands of books, both translated and original works. Esperanto has enjoyed a steady lifetime over the course of the past century, with an overall community estimated between 100,000 and 2 million speakers. Today, Esperanto is employed in world travel and correspondence, cultural exchange, conventions, literature, language instruction, television, and radio broadcasting. At least one major search engine, Google, offers searching of Esperanto-related websites via an Esperanto portal. As of May 2012, the Esperanto Wikipedia page contains over 166,000 articles (see <http://www.esperanto-usa.org/node/3> and <http://en.wikipedia.org/wiki/Esperanto>). In 1954 the UNESCO General Conference recognised that the achievements of Esperanto match UNESCO's aims and ideals, and official relations were established between UNESCO and UEA. In 1985 the General Conference called on member states and international organisations to promote the teaching of Esperanto in schools and its use in international affairs. UEA also has official relationships with the United Nations, UNICEF, the Council of Europe, the Organisation of American States, and the International Standards Organisation (ISO).

René de Saussure
(Presa Esperantista
Societo [Paris] –
*Literatura almanako de
Lingvo Internacia* 1909,
p. 32 bis)

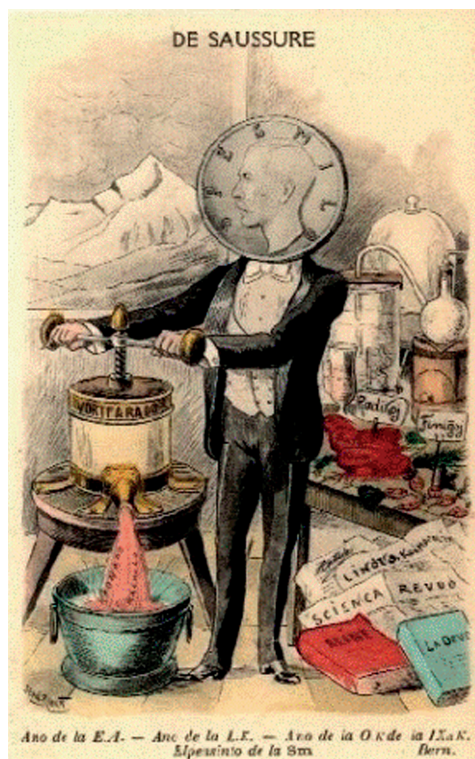
He was so well known in the Esperanto-movado,⁵ that the Kálmán Kalocsay⁶ dedicated him a poetry with the title “René de Saussure” in his *Rimportretoj*:

Saussure – la pura, klara
Mens’
la projektinto, projektonto
Trabilis, kvazaŭ lumofonto
La vortstrukturon lia Lens’
Ascendis el vort-arba dens’
Kiel la av’ al Blanka Monto
Saussure – la pura, klara
Mens’
La projektinto, projektonto.
Ne senmerita la incens’!
Al tre nebula horizonto
Pluiris li, sed post renkonto
La nia restis lia Pens’!
Saussure, – la pura, klara
Mens’.

5 Prolific author with wide-ranging interests, from the linguistic point of view his *La construction logique des mots en Espéranto* (Geneva 1910), in which he analysed the categories and logics of word formation in the *lingvo internacia*, is the basis of the theory of ‘esperanta vortkunmetado’ (composition of words). As active member he took part, in 1906 in his native town, Geneve, to the II Universal Congress of Esperanto and from 1907 began to be interested in the debate of the language’s reforms (with the pseudonym of ‘Antido’ he launched the project of the ‘Nova Esperanto’), ‘till he was expelled by the *Akademio de Esperanto*.

6 Hungarian poet and translator (he is also known as Kolomano by the esperantists), he was director of *Literatura mondo*, the Esperanto literary review around which, during 1920 and 1930, set up a group of intellectuals under the name of *Budapesta skolo*. *Rimportretoj* (small portraits in rhyme) is a collection of ironic poems dedicated to prominent personalities of the Esperanto movement (see for a short presentation in English ILSON s.d.).

Among the *Karikaturaj bildkartoj* di JEAN-ROBERT 1920, you can see the one dedicated to René, with the head in form of a Spesmilo, intent to shuffle the words in Esperanto with mushrooms, roots and various potions.

1.1. The Zamenhof's speech of 1905

For a better comprehension of the mood in which this proposal rises, it's interesting the inaugural speech Zamenhof held at the first Universal Congress of Esperanto which took place in Boulogne-sur-Mer in 1905 (from the 5th to the 13th of August) and attracted 688 participants from about twenty countries. Rich of mystical passages, and closing with a the Prayer, expressing a call for the unity of all religions, the text is a hymn for the union of Humanity, aiming –

with his words – “the cration of a brotherwood of human being from diverse ethnic groups”. Here is a meaningful quotation (in the translation of KORZHENKOV (2009: 24):

... for the first time in human history, we, citizens of the most diverse nations, stand side by side, not as strangers, not as competitors, but as brothers, who, understanding each other without forcing our own languages on each other, do not regard each other with suspicion because ignorance divides us, but love each other and shake hands, not in the insincere manner of one foreigner to another, but sincerely, as human to human. Let there be no doubt about the full importance of this day, for today, within the hospitable walls of Boulogne-sur-Mer, we are not witnessing a meeting of French with English, Russians with Poles, but of human beings with human beings. Blessed be this day and may those to come be great and glorious!

The same idea is in the last strophe of the *Preĝo sub la verda standardo*, which sounds:

Kuniĝu la fratoj, plektiĝu la manoj,
antaŭen kun pacaj armiloj!
Kristanoj, hebreoj aŭ mahometanoj
ni ĉiuj de Di' estas filoj.
Ni ĉiam memoru pri bon' de l' homaro,
kaj malgraŭ malhelpoj, sen halto kaj staro
al frata la celo ni iru obstine
antaŭen, senfine.⁷

7 Here is the full text, in the translation of Marjorie Boulton: “To Thee, O mysterious, bodiless Force, / O Power of the World, all-controlling, / To Thee, source of Love and of Truth, and the source, / Of Life in its endless unrolling, / Whom each may conceive in his way in his mind, / But the same in his heart, in his feelings, shall find, / To Thee, the Creator, to Thee, holding sway, / To Thee, now, we pray. // We turn to Thee now with no creed of a state, / With no dogmas to keep us apart; / Blind zeal now is hushed, and fanatical hate; / Now our faith is the faith of the heart. / With this truest faith, this unforced faith and free, / Which all feel alike, we are turning to Thee, / We stand now, the sons of the whole human race, / In Thy holy place. // Thy creation was perfect and lovely, but men, / Are divided, and war on each other; / Now peoples rend peoples like

2. The ‘spesmilo’ ...

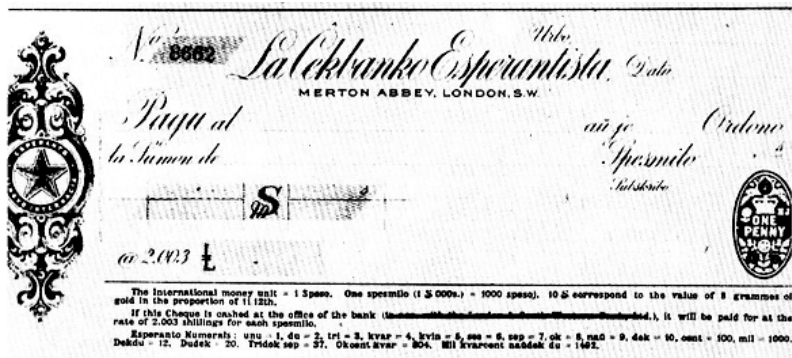
Under the key-word of ‘uniformality’ (eloquent is the title of Saussure 1909, *Unuformigo de la scienco terminaro* / *L’unification de la terminologie scientifique*, in which the word ‘unuformigo’ clearly appears, word, typical of the period, which, in the spirit of Esperanto, will lead him to parallelly discuss for the adoption of an international calendar), in May 1907, in a special issue of the “*Internacia Scienco Revuo*” (whose he was the director), René de Saussure published the project, he had already presented in the 2nd Universal Kongreso: it’s about the ‘spesmilo’⁸, a decimal international currency, equivalent – at the time of its creation – to one thousand spesoj, and worth 0.733 grams of pure gold (0.8 grams of 22 karat gold; 0,02356 french ounces of pure gold)⁹.

The basic unit was the *speso* (*spesmilo* in Esperanto means “a thousand spesos”):

$$\begin{aligned} 1 \text{ Spesmilo (Sm)} &= 10 \text{ Spescentoj (Sc)} = \\ &= 100 \text{ Spesdekoj (Sd)} = 1000 \text{ Spesoj.} \end{aligned}$$

beasts in a den, / Now brother makes war on his brother; / Mysterious Power, whatever Thou art, / O hear now our prayer, our true prayer from the heart: / O grant us Thy peace, O give peace once again / To the children of men! // We are sworn to strive on, we are sworn to the fight / Till mankind is as one; O sustain us; / O let us not fall, but be with us, O Might, / Let no walls of division restrain us. / Mysterious Power, now bless our endeavour, / Now strengthen our ardour, and let us, for ever, / Whoever attacks us, however they rave, / Be steadfast and brave. // We will hold our green banner on high now, unfurled, / A symbol of goodness, and, blessed / In our task by the Mystery ruling the world, / We shall come to the end of our quest. / The walls that divide shall divide us no more; / They shall crack, they shall crash, they shall fall with a roar, / And love then and truth shall, all walls overthrown, / Come into their own”.

- 8 Etymologically the name of the currency comes from the root of the French word ‘espèce’.
- 9 at the time it was about one-half United States dollar, two shillings in Britain, one Russian ruble, or 2½ Swiss francs. On 17 November 2011, that quantity of gold would be worth about \$40 USD, £26 GBP, 1251 rubles, and 37 Swiss francs.

On these ĉekoj easy to read the slogan:

“Unu mondo, unu lingvo, unu mono”.

[One World, One Language, One Currency]

On April 30th, 1914 the Ĉefbanko had 730 accounts in 320 cities of 43 countries.

The First World War slowed considerably the activities of the bank, which ceased to operate in 1918 due to the death of Hoveler.

3. After the spesmilo

After the experience of the ĉefbanko easy concluded, and with the exception of the ephemeral, evanescent attempt of the ‘Universala Spesmila Banko’¹², you have to wait until the end of the troubled period of the war to resume the search for the ‘universal currency’.

3.1. *La Universala Ligo and the steloj.*

In full swing of the war, on 14 April 1942, precisely 25 years after the death of L. L. Zamenhof, a group of Esperantists secretly founded, in The Hague, the ‘Universala Ligo’¹³, with the principal aim to implement Zamenhof’s original program to unite humanity in peace through a common language. Employing the motto “One World, One Language, One Currency”.

During its first international assembly was held in The Hague on 16 March 1946, the 1294 members at the meeting, sure of the fact that stability could have been the only way to lift the world from the pressures of economic differentials that tended to result in conflicts among peoples, promoted – *inter alia* – the issuing of a universal currency unit with a stable, internationally agreed value (the ‘Stelo’, whose name was chosen in honor of the green star symbol of Esperanto since the first Esperanto-event in Boulogne-sur-Mer of 1905¹⁴ and whose value would equal the price of a standard loaf of bread in the Netherlands, which at that time cost 0.25 Dutch guilders) and re-emphasized the motto “One World, One Language, One Currency”: the use of the 1-Stelo Premio-Kupono, which flourished from 1945 till 1950 (used habitually during Esperanto world conferences to pay for subscriptions, advertisements, activity participation costs, etc), began slowly to stagnate till declining in the next decennium.

12 J. Van Hengel, who founded the ‘Holanda Esperanto-Oficejo’, on the 15th January 1927 tried to restore the use of spesmiloj through the Universala Spesmila Banko, which went bankrupt in a few months.

13 As you can read in the review *La Praktiko*, 1946, n-ro 1–5, the ‘Universala Ligo’ was defined as “libera unuiĝo de liberaj kaj honestaj homoj, kiuj sentas respondecon pri la sorto de la homaro kaj tiel volas konstrui novan mondon, en kiu la diversaj homoj kaj nacioj kune vivos kaj por siaj komunaj interesoj kunlaboros, helpante, aŭ almenaŭ tolerante unu la alian”.

14 About the *stelo*, and the correlated history of the League, s. MEE 2000.

The dream of a universal currency restarted during the 1950s (while the membership in the Universal League grew to 15,000 Esperantists), but it came across the same difficulties of the previous experiment, t.e. the impossibility to maintain constant the value.

In 1973 Lawrence Mee (laterer author of the significant MEE 2000) and his wife became co-workers at the head office of the World Esperanto Organization, and they tried to give new life to the Stelo. After long discussion to fix its value, on the chosen date, 1 January 1977, its purchasing power was defined as equal to a half guilder.

A pamphlet on the Stelo appeared in that year by Dr. Josef Hartl of Vienna, the League treasurer, suggested the circulation of a currency with a constant value as an answer to inflationary devaluation: Lawrence Mee supported this position, till the dispute with Willem P. Roelofs, who wanted to give the Stelo a character totally different from Dr. Hartl's idea of international monetary units (advocating to use the Stelo as propaganda for money reform), who believed that the Stelo should serve as the basis for international financial transactions, but only between countries that refused to deal with commercial banks.

After months of discussions, and the impossibility to find a compromise between the two views, when the majority of the League's governing board supported Roelofs's views, Mee resigned from the League, continuing the ideas of Dr. Hartl and working out the unofficial value of the Stelo in those 25 countries, using as his point of departure the symbolic date of 1 January 1977.

In 1993 the governing board of the Universal League ceased publishing the *Bulteno*.

The death of Dr. Op 't Roodt in 1996 and of Dr. Roelofs in 1998 marked the end of the Association.

3.1.1. “Monopolo”

The spesmilo survives today in Esperanto version of Monopolo.

Spesmilo of the Monopolo,

<http://eo.wikibooks.org/wiki/Monopolo>

The most economic place is ‘Vojo Bulonjo-ĉe-Mar’¹⁵, where the first World Congress of 1905 took place, the most expensive is the Placo de Zamenhof.¹⁵ The board looks so like:

<http://enesperantujo.blogspot.com/2010/01/la-origino-de-la-spesoj.html>

¹⁵ See <http://koplushia.tripod.com/Monopolo/index.html> for some details about structure and rules of the games, and some usefull frases in Esperanto to interact during the play; another site in Esperanto is: <http://eo.wikibooks.org/wiki/Monopolo>.

3.2. The new currency of IEJ (Itala Esperantista Junularo, Italian Esperanto Youth)¹⁶

The ‘habit’ to create currencies by Esperantists goes on, especially by the youth (TEJO – Tutmonda Esperantista Junulara Organizo).

The idea of the ‘steloj’ was born in the 2012 by two young esperantists: the french A.R. and the dutch R.H.; these plastic coins are used during the Esperanto-meeting throughout the world to buy drinks at the pub or books at the library, which are organized during the Esperanto-events; in particular this currency was yet used during these international events:

IJF 2013 and 2014 in Italy, FESTO 2013 in Belgium, JES 2013 in Poland, IJK 2013 in Israel, and they will surely use during IJK 2014 this summer in Brazil.

The name of this currency is knowingly inspired by the name of the Esperanto-currency.

Those coins have three different types the one-star coin, which is red, the three-star coin which is yellow and the ten-stars coin, which is green.¹⁷

One of advantage of using these coins is that, at least in the theory, the price of the drinks are the same in all the Esperanto-events world-wide, by this way: a tea costs 1 star, a beer 3 stars and a cocktail 10 stars, and you can use your coins to buy theme, and you don't need to change theme.

¹⁶ Thanks to Emanuele Regano, council member of the ‘Itala Esperantista Junularo’.

¹⁷ Here is the explanation given by the organisers: “En la bildflanko de la 1-stela monero aperas gufo, tio estas, ĉar tiu ĉi monero kutime havas la valoron de unu teo en la gufujo. En la bildflanko de la monero aperas Papago, tio estas, ĉar tiu ĉi 3-stela monero estas pli ofte uzata por aĉeti manĝaĵojn, kaj tiuj kiuj manĝas ofte, multe parolas, kiel papago. En la bildflanko de la 5-stela monero aperas krokodilo, tio estas, ĉar tiu ĉi monero estas la plej uzata en la drinkejo, do post iom da tempo oni «ekrokodilas»”.

An other advantage of these plastic coins is that you can use theme in so many places also if in those places are used different currency (e.g. Israel, Italy and Brazil), and so you can use theme during all the Esperanto-events you participate in, for the fact that they are made by plastic you can conserve theme without problems, as real coins.

Nowaday the steloj are managed by the *Stelaro* (in Esperanto “group of stars”), composed by A. R., R. H. and the IEJ (the Italian Esperantist Youth): everyone has a third of the capital and thay manage the

steloj during the different events.

The value of the steloj, and their change, are visible on the Facebook page of the Stelaro <https://www.facebook.com/plastamono?fref=ts>, where the changes are often posted, or right in the website <http://stelaro.alesk.eu/>.

LITERATURE

- Aronson 1995 – H. I. Aronson. *Historio de Esperanto-mono*. Review to JANKOVSKI 1994, Saluton, somer 2005 (on line: <http://www.eventoj.hu/arkivo/eve-092.htm>).
- Astori 2008 – D. Astori. *Saussure e il dibattito (inter)linguistico sulle lingue internazionali ausiliarie a cavallo fra XIX e XX secolo*. Atti del Sodalizio Glottologico Milanese, 2010 [2008], p. 102–120.
- Astori 2011a – D. Astori. *Esperantujo. Uno strumento di comunicazione e di comprensione interculturale tra religioni e popoli diversi*. Prometeo, n. 114 y. 29 (giu. 2011), p. 102–111.
- Astori 2011b – D. Astori. *La Zamenhofa revo inter lingvistika kaj religia planado: interpopola dialogo kaj tutmonda interkompreno per Esperanto kaj homarandismo*. A. Wandel, a cura di, Aktoj de IKU Internacia Kongreso Universitato – ISBN: 978-92-9017-119-5 – 64a Sesio (23-30 julio 2011), UEA, Rotterdam 2011, p. 73–83.
- Astori 2011c – D. Astori. *La esperanta espero fra creazione linguistica e costruzione identitaria*. *Paideia* 66, 2011, p. 383–403.

- Astori 2012 – D. Astori. *Pagine mediterranee fra lingue, culture, identità. Riflessioni a cavallo di multilinguismo, multiculturalismo ed esperantologia*. Palermo: Torri del Vento Edizioni, 2012.
- Astori 2016 – D. Astori. *Quale/i lingua/e per l'Europa*. Parma: Bottega del libro editore, 2016
- Boegheim 1994 – L. M. J. Boegheim. *Esperanto-Betaalpenningen*. De Muntkoe-rier, 1994, 3, p. 27–33.
- Chiti-Batelli 1987° – A. Chiti-Batelli. *Una lingua per l'Europa: aspetti culturali e condizioni politiche*. Padova: CEDAM, 1987.
- Chiti-Batelli 1987b – A. Chiti-Batelli, a c. di. *La comunicazione internazionale tra politica e glottodidattica: l'Esperanto cento anni dopo*. Prefazione di A. Castellani. Milano 1987.
- Chiti-Batelli 1990 – A. Chiti-Batelli, a cura di. *Unità europea e pluralità delle cul-ture: filosofia del linguaggio e comunicazione internazionale*, Lacaita: Mandu-ria, 1990.
- Chiti-Batelli 1995 – A. Chiti-Batelli, a cura di. *Quale “lingua perfetta”? Imperia-lismo linguistico dell'inglese e soluzione federale europea*. Lacaita: Manduria, 1995.
- Chiti-Batelli 1997 – A. Chiti-Batelli. *Por politiko de Esperanto*. Rotterdam: UEA, 1997.
- Chiti-Batelli 1998 – A. Chiti-Batelli. *Moneta europea – Lingua europea – Federa-zione Europea*. Pietro Lacaita: Manduria, 1998.
- Chiti-Batelli 1999 – A. Chiti-Batelli. *Il serpente e la colomba. È attuale, e come, l'hillelismo linguistico di Zamenhof?* Lacaita: Manduria, 1999.
- Coppola 2007 – M. T. Coppola, 2007. *Il lascito di Orwell per la lingua*. Saggio tratto dall'opera “*Il lascito di Orwell per la lingua inglese in particolare e la lingua in generale*”, 2006, Università degli Studi di Catania
- Ilson s.d. – A. Ilson. *Kàlmàn Kalocsay, a brief biography*. <http://web.archive.org/web/20091027045734/>, <http://www.geocities.com/adrianneilson/kalbio2.htm>
- Jean-Robert 1920 – Jean-Robert. *Karikaturaj Esperanto-kartoj*. Lione, 1920.
- Jankowski 1994 – H. Jankowski. *Esperantomono: ilustrita historio pri universala monsisitemo*. Libera Esperanto-Asocio, Germanio, 1994.
- Korzhnikov 2009 – A. Korzhnikov. *Zamenhof. The Life, Works, and Ideas of the Author of Esperanto* (abridged by the author from *Homarano: La vivo, verkoj kaj ideoj de d-ro L.L. Zamenhof*, Sezonoj, Kaliningrad-Kaunas 2009), [http://www.esperantic.org/dosieroj/file/LLZ-Bio-En\(1\).pdf](http://www.esperantic.org/dosieroj/file/LLZ-Bio-En(1).pdf)

- Künzli 2001 – A. Künzli. René de Saussure (1868–1943) – *tragika sed grava esperantologo kaj interlingvisto el Svislando*. S. Fielder – L. Haitao (a cura di). Studoj pri interlingvistiko. Festlibro omaĝe a la 60-jariĝo de Detlev Blanke/ Studien zur Interlinguistik, Festschrift für Detlev Blanke zum 60. Geburtstag, Dobrichovice 2001 (online edition by Liu Haitao: <http://esperantic.org/librejo/dbstudoj/index.htm>).
- Mee 2000 – L. Mee. *De stabiele munteenheid van de esperantisten: de stelo*. [The stable monetary unit of the Esperantists: the Stelo]. Jaarboek 2000 van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde, p. 147–160
- Moneta 1932 – *La moneta unica*, autore n.d. L’esperanto: quindicinale di informazione e commenti” X (mar. 1932).
- Otoleva 1995 – P. Otoleva. *Mediastoria – comunicazione e cambiamento sociale nel mondo contemporaneo*. Parma: Pratiche, 1995.
- Saussure 1907 – R. de Saussure. *Projekto pri internacia monsisistemo. Projet de monnaie auxiliaire internationale* (Aparta represaĵo en: *Internacia Scienca Revuo*, 4a jaro, 1907, no 41a, p. 129–137). Genève, 1907.
- Saussure 1909 – R. de Saussure. *Unuformigo de la scienco terminaro / L’unification de la terminologie scientifique*. V^{icme} Congrès international de psychologie, Genève 3–7 août 1909. Genève, 1909.
- Saussure 1914 – R. de Saussure. *La monnaie internationale*. Genève, 1914.
- Saussure 1945 – R. de Saussure. *Weltgeld und Weltbank*. Bern, 1945.
- Saussure 1950 – R. de Saussure. *Kion vi scias pri Socikredito?* (1 feuillet). Bern, 1950.
- Streboj 1994 – *Streboj al internacia mono*. Franca Esperantisto, 1994, gen./feb.

Renato Corsetti
London (Britio)

LA FUNDAMENTO: INTER LA FRANCA KUN O-FINAĴOJ KAJ LA ANGLA O-FINAĴOJ

*Esperantologio – Fundamento – lingvoevoluo –
 seksoj en Esperanto – riismo*

1. Enkonduko

Ĉi tiu kontribuo al la interpretado de la Fundamento originas el la fakto, ke pli kaj pli mi vidas interpretojn de ĝi bazitajn sur laŭvorta eĉ laŭlitera parto de ĝi, eĉ kiam tiuj laŭliteraj interpretoj kontraŭas la logikon de la funkciado de la lingvo Esperanto, kiu estas esprimita en la tuta Fundamento kaj eltirebla el ĝi per rezonado pri ĝia enhavo.

Ĝi ankaŭ celas porti sian malgrandan kontribuon al evitado de interpretado de la Fundamento kaj de la reguloj de funkciado de Esperanto laŭ la funkciado de la angla lingvo. Mi komprenas, ke la premo de la angla estas tiel forta en multaj mensoj, ke ne eblas tute eviti ĝin. Aliflanke intelekta honesteco postulas, ke oni restu ĉe la faktoj kaj ne prezentu sian interpreton de la faktoj kiel faktojn.

En la komenco de la pasinta jarcento kaj ĝis la 70-aj jaroj la influo de la franca al Esperanto estis rimarkinda. En la lastaj jardekoj la influo de la angla iĝis superrega. Ĝi estas lingvo lernata en la lernejoj de ĉiuj landoj ofte kiel la sola fremda lingvo¹.

1 http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN_HI.pdf *Key Data on Teaching Languages at School in Europe 2012*, Eurydice. Kompreneble oni povus citi dekojn da aliaj EU-dokumentoj pri lingvo-instruado en EU-landoj, sed ĉi tiu estas tre klara.

2. Ĉu ekzistas la spirito de lingvoj kaj de Esperanto?

Esperanto kiel ĉiuj aliaj lingvoj havas spiriton, ĝeneralajn principojn, kiujn oni obeu preter simplaj detaloj. Tiuj principoj ne nepre samas kun tiuj de la nacia lingvo de la interpretanto.

Sed dum la tuta historio de Esperanto estis homoj, kiuj volis interpreti la Fundamenton laŭ la litero de la teksto kaj ne laŭ la logiko de la teksto. Aliaj opinias, ke tiaj malmateriaj aferoj kiel “spirito de lingvo” entute ne ekzistas.

Ekzemploj de la sinteno pri la laŭlitera aliro. En la unuaj ekzercoj pri elparolo estas la vorto “*deino*”. Neniu scias, kial tie estas tiu vorto anstataŭ la normala “*diino*”, tre verŝajne pro skribararo, eble por insisti pri la aparta elparolo de du sindekvaj vokaloj. Nun, kelkaj esperantistoj nepre volis aserti, ke ‘*deino*’ estas vorto en Esperanto, aldone al la normala ‘*diino*’ kaj la vira formo de ĝi estus ‘*deo*’².

Ekzemplo pri la sinteno de la neekzisto de la spirito de Esperanto venas, por citi lastatempan ekzemplon, de usona lingvisto-esperantisto, Ken Miner, kiu sekvante sian tre teoriant teorion, aperigis artikolon en la revuo en la reto ‘Interlingvistikaj Kajeroj’, kies titolo estas “*The impossibility of an Esperanto linguistics/La neebleco de priesperanta lingvoscienco*”³, en kiu li diras, ke manke de indiĝena parolantaro de Esperanto (nenie estas lando aŭ almenaŭ urbo, kie homoj normale parolas Esperanton) oni ne havas iun por demandi ĉu la frazoj “Mi manĝas la pomon” aŭ “Mi pomon la manĝas” estas gramatikaj, sekve ne eblas decidi pri la reguloj de la gramatiko de Esperanto. La leganto sciu, ke tiu lingvisto sekvas la ideojn de lingvistaj skoloj, kiuj taksas normo-dona nur la kompetenton de indiĝenaj parolantoj pri la ĝusteco de frazoj por eltiri konkludojn pri la gramatikaj reguloj.

2 Ke tio aparte altiris la atenton de la prezidanto de la Akademio de Esperanto, Geraldo Mattos, montras la tuta graveco de ĉi tiuj fenomenoj. Vidu ekzemple: Geraldo Mattos, *FUNDAMENTO DE ESPERANTO: limoj kaj timoj - Referato por la komuna sesio de la Itala Akademio kaj la Esperanta*. Trovebla en host.uniroma3.it/laboratori/.../Mattos-prel-eo.doc

3 Interlingvistikaj Kajeroj, 2:1 (2011), 26–51 <http://riviste.unimi.it/index.php/in-koj/>

Kiam temas pri Esperanto, la afero estas pli simpla kaj samtempe pli malsimpla.

Esperanto estas planita lingvo, kaj ĝi estas priskribita en la Fundamento de Esperanto. Temas pri malgranda libreto, aprobita de la unua kongreso de esperantistoj en 1905 kaj konsistanta el gramatiko, ekzercoj kaj vortaro. Ĝi estis eldonita plurajn fojojn dum la lasta jarcento kaj vi povas trovi ĝin en bonaj librovendejoj kaj ankaŭ en la reto: <http://www.akademio-de-esperanto.org/fundamento/index.html>.

Dum jardekoj oni kaŝis tiun libreton kaj fakte malhelpis novajn esperantistojn legi ĝin. Oni simple ne reeldonis ĝin. La timo eble estis, ke oni komprenas, ke Esperanto estas vere facila kaj ke oni ne bezonas legi pli grandajn lernolibrojn, kiel, ekzemple la Plenan Analizan Gramatikon⁴. Sed certe ĉiuj instruistoj de Esperanto devas legi ĝin, ĉar ĝi priskribas tre simple la lingvon, kiun ili volas instrui.

Esperanto estas planlingvo, kiu devas reteni sian simplecon kaj la sistemon de la Fundamento, ĝis “la tempo, kiam ia por ĉiuj aŭtoritata kaj nedisputebla institucio decidis alie, ĉio, kio troviĝas en tiu ĉi libro, devas esti rigardata kiel deviga por ĉiuj; ĉio, kio estas kontraŭ tiu ĉi libro, devas esti rigardata kiel malbona, se ĝi eĉ apartenus al la plumo de la aŭtoro de Esperanto mem.” Tion diras Zamenhof mem en la antaŭparolo al la Fundamento.

Kio do pri la verkistoj kaj parolantoj dum la lasta jarcento? Ili certe kapablis vivi la lingvon kaj esprimi per ĝi ĉion, sed, evidente, ili ne rajtas ŝanĝi ĝiajn principojn eltireblajn el la Fundamento.

Ni provu tre subjektive listigi tiujn principojn eltireblajn el la Ekzercaro. Evidente la 16 reguloj de la gramatiko estas obeendaj.

– Esperanto estas lingvo regula. Se substantivoj finiĝas per -o kaj adjektivoj per -a, ili ĉiam emas kondukti tiel. Reguleco estas, do, principo suverena, al kiu parolantoj strebu eĉ kontraŭ la ekzemploj

4 <http://www.pdf-archive.com/2012/10/23/plena-analiza-gramatiko-k-kalocsay-g-waringhien/>: PLENA ANALIZA GRAMATIKO DE ESPERANTO. K. KALOCSAY, G. WARINGHIEN Kvina korektita eldono UNIVERSALA ESPERANTO-ASOCIO Rotterdam 1985 Jubilea Kolekto Jarcento de Esperanto numero

de Zamenhof en sia posta vivo. Tiuj, kiuj provas enkonduki la malregulan “dank’ al” per la forigo de la neforigebla “e” simple eraras.

– Esperanto estas lingvo kun principa unu-signifeco de la radikoj. Neniu radiko principe povas havi malsamajn kaj inter si kontraŭajn signifojn. “Bol-” havas la signifon, kiun ni trovas en la frazo “La akvo bolas” kaj ne tiun en la frazo “Mi boligas la akvon”. Kompreneble ĝi havas amason da figuraj signifoj (mi bolas pro kolero), sed ĉiuj devas esti rekte rilatigeblaj kun la baza signifo. Parolantoj korektis la dusignifecon de la radiko “firm-” en la Fundamento per la kreo de la radiko “firma-” por aludi al firmao, komerca kompanio.

– Esperanto funkcias kiel aglutina/kunglua lingvo kaj ĉiu lingvopeceto (morfemoj diras lingvistoj) povas esti algluita al ĉiu alia lingvopeceto por formi novan vorton. La nura limo estas, ke la nova vorto devas havi signifon kompreneblan. La prezento de tio en la ekzerco 42-a de la Fundamento estas tre instrua: “Sano, sana, sane, sani, sanu, saniga, saneco, sanilo, sanigi, saniĝi, sanejo, sanisto, sanulo, malsano, malsana, malsane, malsani, malsanulo, malsaniga, malsaniĝi, malsaneta, malsanema, malsanulejo, malsanulisto, malsanero, malsaneraro, sanigebla, sanigisto, sanigilo, resanigi, resaniĝanto, sanigilejo, sanigejo, malsanemulo, sanilaro, malsanaro, malsanulido, nesana, malsanado, sanulaĵo, malsaneco, malsanemeco, saniginda, sanilujo, sanigilujo, remalsano, remalsaniĝo, malsanulino, sanigista, sanigilista, sanilista, malsanulista ktp.”

– Esperanto estu uzata en komprenebla maniero per simplaj frazoj kun simple komprenebla vortordo. Se vi trastudas la Fundamenton vi vidos ke frazoj de la speco “Mi amas vin” estas multege pli oftaj ol frazoj de la speco “Mi vin amas”, kiun francoj kaj italoj ŝatas por paŭsi sian lingvon. Alivorte, se vi devas reskribi en Esperanto la latinan frazon: *sed mulier cupido quod dicit amanti, in vento et rapida scribere oportet aqua* vi provu skribi tion per tre pli simpla frazo “Oni devas skribi en la vento kaj en la rapida akvo tion, kion virino diras al la dezir-plena amanto.”. Kompreneble la spirito de la latina estis alia, ĉar pro la longaj vokaloj de la ablativo *aqua* tuj estas kunligebla nur al *rapida*. Esperanto-poetoj rajtas iom aŭdace ne respekti la simplan ordon de la frazo, sed ankaŭ en iliaj verkoj

la signifo devas resti klara por ĉiuj. Zamenhof mem uzis “... ĝi la homan tiras familion”, kie tamen pro la akuzativo la signifo restas klara, sed neakuzativajn esprimojn kiel “la granda manĝas knabo” ne estas rekomendinda, ankaŭ ne al poetoj.

Esence la plej supera regulo el ĉiuj reguloj estas “parolu tiel simple, ke ĉiuj povos kompreni vin” aŭ “skribu en Esperanto, tiel ke ĉiuj, inkluzive de mongolaj eternaj komencantoj, povos kompreni vin”.

Kaj kiam estas malsameco inter la principoj de via lingvo kaj de Esperanto, sekvu la principojn de Esperanto.

3. Ĉu Esperanto estas lingvo kiel la aliaj lingvoj kaj ĉu lingvistoj havas ion por diri pri Esperanto?

Mia respondo tuja kaj tuj donita estas: ne! Ni vidis ĉi-supre kial kaj mi ree diras tion per aliaj vortoj.

Se vi volas lerni la lingvon, kiun oni parolas en Blera (Viterbo), vi povas nur vesti vin kiel etrusko⁵, iri al Blera kaj aŭskulti la bleranojn paroli. Se vi volas lerni la lingvon, kiun parolas difinita tribo en Etiopujo, vi povas nur vesti vin kiel blanka esploristo kaj iri al la vilaĝo de tiu tribo kaj aŭskulti. Kompreneble vi notas en via notlibro ĉion, kion vi aŭdas, kaj, se vi estas bona lingvisto, vi poste interpretas ĉion kaj verkas lernolibron de tiuj lingvoj. La fakto, ke en Blera oni nomas la lingvon dialekto, esence ne gravas. Pri Esperanto vi ne devas fari tion, sed simple legi la Fundamenton. Parolantoj de Esperanto certe rajtas riĉigi ĝin, sed ili ne rajtas ŝanĝi la principojn de la lingvo, ekzemple forigi la akuzativon aŭ ŝanĝi la aglutinecon de la lingvo.

Kaj ni venu al lingvistoj. Kio estas lingvistiko? La plej simpla respondo eble venas de la tre popol-fama Vikipedio [nia traduko].

“Ĉiu studa esploro en lingvistiko estas priskriba; kiel en ĉiuj aliaj sciencoj ĝi celas observi la lingvistikan mondon tian, kia ĝi estas, sen la antaŭjuĝo de antaŭfaritaj ideoj pri la maniero kiel ĝi devus esti. La moderna priskriba lingvistiko baziĝas sur struktura

5 Blera estas vilaĝo situanta en parto de Italujo, kie en la antikveco vivis etruskoj, ankoraŭ relative mistera popolo.

aliro al lingvoj, kiel prezentita en la laboro de Leonard Bloomfield kaj aliaj. Lingvistika priskribo ofte estas komparata kun lingvistika preskribo, kiu ofte troviĝas en edukado aŭ eldonado. Priskribo klopodas difini normajn lingvajn formajn kaj donas konsilojn pri efektiva lingva uzado, kaj oni povas pensi pri ĝi kiel prezentado de la rezultoj de priskriba esploro en maniero lernebla, kvankam ĝi ankaŭ eltiras elementojn el pli subjektivaj aspektoj de lingva estetiko. Preskribo kaj priskribo estas komplementaj, sed ili havas malsamajn prioritatojn kaj ofte oni vidas ilin en konflikto. Priskribismo estas la kredo, ke priskribado estas pli signifa aŭ grava por instruado, esplorado, kaj praktikado ol preskribo.”⁶

Tio, alivorte, tre klare montras tion, kion celas fari lingvistoj. Kaj tio estas tute en ordo. Se lingvistoj esploras kaj konkludas, ke la subjunktivo en la itala estas malpli kaj malpli uzata, ili faras sian laboron. Sed ni ne bezonas lingvistojn, kiuj uzas sian priskribismon pri Esperanto kvazaŭ ĝi estas preskribismo.

En la Esperanto-movado ni ne okupiĝas pri teoria lingvistiko, sed pri lingvo-planado.

Lingvoplanado estas, daŭre la difinoj en Vikipedio: “Lingvo-planado estas decidita klopodo por influi la funkcion, la strukturon aŭ la akiron de lingvo aŭ lingva variaĵo interne de lingva komunumo. Ĝi ofte estas kunligita kun registara planado, sed ĝi estas ankaŭ uzata de pluraj neregistaraj organizaĵoj kiel baz-nivelaj organizaĵoj kaj eĉ individuoj. La celoj de lingvoplanado malsamas depende de la landoj kaj de la organizaĵoj, sed ĝenerale ili enhavas faradon de plano-decidoj kaj laŭeble ŝanĝoj favore al komunikado. Planado aŭ plibonigo de reala komunikado povas ankaŭ gvidi al aliaj sociaj ŝanĝoj kiel lingvo-ŝoviĝo aŭ asimilado. Tiumaniere ĝi provizas alian

6 Nia traduko de la anglalingva teksto de Wikipedia: All scholarly research in linguistics is descriptive; like all other sciences, its aim is to observe the linguistic world as it subjective aspects of language aesthetics. Prescription and description are complementary, but have different priorities and sometimes are seen to be in conflict. **Descriptivism** is the belief that description is more significant or important to teach, study, and practice than prescription.

motivon por plani la strukturon, funkcion kaj akiradon de lingvoj.”⁷

El tiu vidpunkto Esperanto ne estas kiel aliaj naturaj lingvoj.

4. Ĉu ekzistas duoblaj (longaj, elparolataj kune) literoj en Esperanto?⁸

La Antaŭparolo ne enhavas ion pri ĉi tiu problemo. La gramatik(et)oj en la franca, angla kaj germana havas respektive la jenajn frazojn:

9. *Chaque mot se prononce absolument comme il est écrit.*

9. *Every word is to be read exactly as written, there are no silent letters.*

9. *Jedes Wort wird gelesen so wie es geschrieben steht.*

Tamen en la 16-a regulo Zamenhof skribas (en la franca):

16. *Les terminaisons des substantifs et de l'article peuvent se supprimer et se remplacer par une apostrophe. Ex.: Šiller' (Schiller) au lieu de Šiller'o; de l' mond'o au lieu de de la mond'o.*

Alivorte, citante personan nomon, Schiller, Zamenhof ne kuraĝis forpreni unu el la literoj aŭ ne atentis pri la duobla litero. Bone. Ioma hezito en la komenco de la komenco de la lingvo estas tute komprenebla.

Kaj ni venu al la Ekzercaro. La Ekzercaro prezentas centojn da okazoj, en kiuj vortoj kun duobla konsonanto en la deven-lingvoj, perdas tiun duoblan konsonanton. Praktike ĉiuj vortoj en la Ekzercaro havas nur simplajn konsonantojn kun NUR UNU escepto. Ree temas pri persona nomo: Anno, en la sinsekvo: Petro, Anno kaj Eli-

7 Language planning is a deliberate effort to influence the function, structure, or acquisition of languages or language variety within a speech community. It is often associated with government planning, but is also used by a variety of non-governmental organizations, such as grass-roots organizations and even individuals. The goals of language planning differ depending on the nation or organization, but generally include making planning decisions and possibly changes for the benefit of communication. Planning or improving effective communication can also lead to other social changes such as language shift or assimilation, thereby providing another motivation to plan the structure, function and acquisition of languages.

8 Ĉi tiu sekcio kunmetas informojn prenitajn el Vikipedio, http://eo.wikipedia.org/wiki/Duoblaj_literoj kun la teksto de mia artikolo “Ĉu ekzistas duoblaj literoj?” aperinta en la revuo ‘l’esperanto’, gennaio/febbraio 2014, paĝoj 11–13.

zabeto estas miaj gefratoj, en la 36-a ekzerco. Ankaŭ ĉi tie, kion povis fari Zamenhof. Eble Zamenhof timis pri konfuzo inter ‘an-o’ kaj ‘An-o’. Tion li ne timis pri ‘Elizabet-o’, kiu tuj sekvas.

En la Universala Vortaro Zamenhof ne enmetis vortojn kun duobla konsonantoj samaj; anstataŭ ‘kollego’, ‘intelligenta’ li prenis ‘kolego’, ‘inteligenta’. Sed ĉi tiu principo nenie estas deklarita kiel regulo, diras la verkinto de la citita artikolo en Vikipedio. Ĉu tio pravas ion? Multaj principoj ne estas vortumitaj en la Fundamento kiel reguloj. Ekzemple, nenie oni diras aŭ montras per ekzemploj, ke la du-nombro ekzistanta en kelkaj lingvoj ne ekzistas en Esperanto, ĉu, do, ni rajtas enkonduki ĝin: domo, domok (= du domoj) kaj domoj (= tri aŭ pli da domoj). Ekzemplojn ĉiu povas inventi mem.

En laŭfundamenta Esperanto duoblaj konsonantsignoj nur aperas ĉe kunmetaĵoj: *mallonga*, *ekkuŝi*. Duoblaj vokalsignoj maloftas, kaj aperas ĉefe kiel aldonita finaĵo: *heroo*, *sciĉi*. Ambaŭ estas elparolataj kiel *du* sonoj: [mal-longa], [sci-i]. Ankaŭ la pli moderna plena gramatiko, POMEGO⁹, diras komence de la artikolo pri ĉi tiu problemo:

Du sinsekvajn identajn literojn oni elparolu duoble.

Kaj aldone: Duoblaj vokaloj estas oftaj. Oni devas elparoli ambaŭ vokalojn: *opinii* = *opini-i*, *ĝuu* = *ĝu-u*, *treege* = *tre-ége*, *metroo* = *metró-o*, *praa* = *prá-a*, *maato* = *ma-áto* ktp. Duobla vokalo ne egalas al duoble longa vokalo. Ĉiu el la du vokaloj devas esti aparte elparolata.

Duoblaj konsonantoj ekzistas en kunmetitaj vortoj kaj en kelkaj malmultaj radikoj, ĉefe propraj nomoj. Oni devas elparoli ambaŭ konsonantojn.

Pro tio lingvistoj distingas per apartaj signoj longajn de simplaj konsonantoj: /pala/ estas io por ŝoveli, dum /pal:a/ estas io por ludi.

Sed Esperanto, ne estas tia lingvo, kiel atenta trarigardo de la Fundamento diras al ni. La du esceptoj pri propraj nomoj estas klarigindaj iumaniere, sed certe ne starigas regulon kontraŭ la tuta enhavo de la Fundamento. Ankaŭ en la itala, kiun mi parolas, estas la sono de la franca ‘g(e)’ en la vorto ‘garage’ = aŭtomobilejo. Ĉu tio sufiĉas por diri, ke la franca ‘g(e)’ estas parto de la itala son-sistemo.

9 http://bertilow.com/pmeg/skribo_elparolo/elparolo/specialaj_reguloj.html

Sed homoj, inkluzive de Zamenhof mem uzis poste duoblajn literojn en vortoj, kiuj transskribite unulitere estus samformaj kun vortoj jam ekzistantaj en la lingvo (brutto, netto, mokko, bullo, finno, villo).

Neniu provis klarigi kiel elparoli ilin. Ĝenerale temis ĉefe pri rimedo por distingi vortojn je skriba nivelo.

Pri ĉi tiu demando okazis diskuto ankaŭ en la Lingva Komitato (Oficiala Gazeto, decembro 1911)¹⁰, kie Esselin protestis kontraŭ la vortoj villo, regatto, bullo, enkondukitaj en la Marista Terminaro. LK-anoj Nylén, Ellis, Villanueva, Boirac, Mybs, Inglada, Cart samopiniis kun Esselin, sed ne povis proponi taŭgajn vortojn. Kontraŭe Christaller, Evstifejeff, Ĉefeĉ, Wackrill kaj Grabowski voĉdonis por la dubla literoj Evstifejeff opiniis: la dubla literoj saĝe evititaj en la komuna vortaro, ĝuste pro tio povas servi kiel distingiloj de int. homonimoj. Villo, villa, villano estas pli oportunaj, ol vilao, vilaa, vilaano. Wackrill same opiniis. Antoni Grabowski akcentis, ke pli bone estas sekvi la ekzemplon de L. L. Zamenhof, kiu en siaj vortaroj ne kripligis ĉi tiujn int. vortojn per la senmotiva elimino de la duoblaj konsonantoj.

Kaj sekve, ĉefe pro nepensado kaj senzorga lingvuzo kelkaj oftaj vortoj kun du identaj, sinsekvaj konsonantoj trovis sian vojon en la Esperantaj vortarojn. Inter tiuj elstaras la oftaj *Finn(land)o*, *Finna*.

Kelkaj esperantouzantoj kunprenas siajn nacilingvajn kutimojn en la lingvon, kaj distingas inter la longo vokala aŭ konsonanta de la vortoparo *fina* - *finna*. Tamen tia diferenco ne ekzistas en oficiala Esperanto, kio kondukas nin al du rezultoj: Aŭ *Finnlando* prononcatu idente kiel *Finlando*, aŭ ĝi laŭlitere havu la prononcon [fin-nlando]. Laŭ la 9-a regulo la lasta “solvo” estas la ĝusta, sed tia vorto ĉiukaze malglatas por multaj homoj. Kvankam alternativaj vortoj ekzistas por plejmulto de la aktualaj “duoblaĵoj”, la lingvokomunumo ankoraŭ ne atingis komune akceptatan solvon de la problemo. Tiuj, kiuj distingas inter diversaj fonemaj longoj en siaj nacilingvoj ofte eĉ ne vidas ke estas problemo.

10 Informoj prenita el la Vikipedio: http://eo.wikipedia.org/wiki/Duoblaj_literoj

Ankaŭ POMEGO komencas siajn komentojn per: “Ĉe duoblaj eksplodaj sonoj oni devas aŭdigi du eksplodojn, ekz.: *ekkoni* = *ek-koni* (du apartaj K-sonoj), *tualettablo* = *tualet-tablo* (du apartaj T-sonoj). Komparu kun ekz. KP aŭ PT (*ekpensi*, *kapti...*), kie ambaŭ eksplodaj konsonantoj estu plene elparolataj.”

Kaj ĝi daŭrigas: “Multaj tamen simpligas la elparolon de duoblaj eksplodaj konsonantoj. Ĉe ekz. duobla T ili ne eksplodigas la unuan T-sonon, sed elparolas unu longan T (ili tenas la baron de la aerfluo pli longe). Ĉe rapida aŭ ne aparte zorga elparolo tia simpligo estas tolerebla, sed ĉe zorga elparolo oni devas ĉiun konsonanton elparoli.”

Ĉu estas tolereble forlasi la akuzativon, ĉar multaj forlasas ĝin?

6. Novaj ideoj evoluoj kaj la Fundamento: seksa egaleco

Dum la lasta jarcento okazis multaj evoluoj rilate al la konsidero de la egaleco inter la homoj sendepende de la sekso. Tamen, la Fundamento de Esperanto redonas ĉi-rilate la sistemon ekzistantan en eŭropaj kontinentaj lingvoj en la momento, en kiu ĝi naskiĝis. Estus maljuste akuzi nun Zamenhofon, ke li ne estis juna usonano de la jaro 2010-a. La kritikoj al la sistemo de la Fundamento venas ĉefe el anglalingvanoj.

La sistemo de la Fundamento estas klara. En la Ekzercaro¹¹ estas la indiko:

in *marque le féminin; ex.: patro père – patrino mère* | *ending of feminine words; e.g. patro father – patrino mother* | *bezeichnet das weibliche Geschlecht; z.B. patro¹² Vater – patrino Mutter; fianĉo Bräutigam – fianĉino Braut* | *означает женский*

полъ; напр. patro отецъ – patrino мать; fianĉo женихъ – fianĉino невеста | *oznacza pleć żeńską; np. patro ojciec – patrino matka; koko kogut – kokino kura.*

(fraŭlino demoiselle, mademoiselle | miss | Fräulein | барышня | panna.)

11 Ni utiligas ĉi tie la teksto de la Fundamento ekzistanta en la retaj paĝoj de la Akademio de Esperanto: <http://www.akademio-de-esperanto.org/fundamento/index.html>

12 Estas en la originalo skribararo, kiun ni korektis: **paro** por **patro**.

Krome oni trovas en la Ekzercaro (ekzerco 33-a):

Sur la korto staras koko kun tri kokinoj. – Mia fratino estas tre bela knabino. – Mia onklino estas bona virino. – Mi vidis vian avinon kun ŝiaj kvar nepinoj kaj kun mia nevino. – Lia duonpatrino estas mia bofratino. – Mi havas bovon kaj bovinon. – La juna vidvino fariĝis denove fianĉino.

kaj Poste en la ekzerco 36-a:

Virino, kiu kuracas, estas kuracistino; edzino de kuracisto estas kuracistedzino. – La doktoredzino A. vizitis hodiaŭ la gedoktorojn P. –

kaj En la ekzerco 37-a:

Ni havas diversajn servantojn: kuiriston, ĉambristinon, infanistinon kaj veturigiston.

Preĝu al la Sankta Virgulino.

kaj En la lasta ekzerco, la 42-a, estas la kunmetita vorto “*malsanulino*”.

La Universala vortaro aldonas la ekzemploparon: **bov’ ox – bov’in’ cow** | kaj tute virinan profesion: **akuŝistino**.

Aliflanke la sentemo pri ĉi tiu problemo kreskis en la lastaj 100 jaroj, kaj ĉiuj europaj lingvoj devis fronti ĝin. En la itala oni ankoraŭ ŝanceliĝas inter “*signora ministra*”, “*signora ministro*” [“sinjorino ministrino” kaj “sinjorino ministro”] dum evidente ŝajnas ke “*sindaco*” [“urbestro”] estas tre pli uzata ol la longa “*sindachessa*” [“urbestrino”], sed ofte en la formo “*signora sindaco*” [“sinjorino urbestro”]. En la franca oni povas amuziĝi per la debato pri “*sage-homme*” (akuŝisto) formita laŭ la modelo de la tradicia “*sage-femme*” (akuŝistino)¹³. Temas evidente pri unu el la malmultaj profesioj tradicie nur virina, en kiun komencas eniri viraj flegistoj.

Pri la troigoj (persona vidpunkto) en Germanujo, en kiu konstante oni uzas kaj la viran kaj la inan formon de la vorto ofte ankaŭ en la inversa ordo, kiel “*Studentinnen- und Studentenwohnheim*” = loĝejo por studentinoj kaj studentoj, oni jam multe skribis.

Iom pli facila estas la situacio en anglalingvaj landoj, ĉar la angla lingvo ne ofte faras distingojn pri la vortoj indikantaj profesiojn,

¹³ <http://fr.wiktionary.org/wiki/sage-homme>

sed jes en la pronomoj. La temo, ĉiuokaze, estis senfine priparolata. Jen nur malgranda ekzemplo¹⁴: Ekzemple la vortoj fajrobrigadisto [*fajroviro* en la angla], stervardino kaj, eble, prezidanto [*prezidseĝo-viro* en la angla] estas specifaj por la sekso; la kongruaj seksneŭtralaj terminoj estas *firefighter*, *flight attendant* kaj *chairperson* (aŭ *chair*) [fajro-kontraŭbatalanto, flug-servanto kaj prezidseĝo-homo (aŭ simple prezidseĝo)]. Aliaj seksospecifaj terminoj, kiel *actor* kaj *actress* [aktoro kaj aktorino], povas esti anstataŭigitaj de la origine viraj terminoj (*actor* [aktoro] uzata por ambaŭ seksoj). Seksneŭtrala lingva uzo povas ankaŭ enhavi la eviton de pronomoj seks-specifaj, kiel *he* = li, kiam la sekso de la aludita persono estas nekonata; ili povas esti anstataŭigitaj per seksneŭtraj pronomoj – ebloj en la angla estas *he or she*, *s/he*, aŭ singulara uzo de *they* [li aŭ ŝi, ŝli, ili uzata en la singularo].

Estas evidente, ke en ĉi tiu situacio la ĉiamaj kritikoj al Esperanto pri seksismo intensiĝis, ĉefe en la dua duono de la pasinta jarcento. Ĉiam estis virinoj, kiuj entute rezignis lerni la lingvon, kiam ili malkovris ke “patrino” estas la ina formo de “patro”, kiu, do, estas la baza formo kaj la tuto estas sentata kiel diskriminacio al virinoj.

Sed ekde la 50-aj jaroj komenciĝis sistemaj kritikoj.

La plej videbla kritiko rilatis al la uzo de la vira pronomo “li” por aludi al homoj de ambaŭ seksoj. En Vikipedio¹⁵ oni povas vidi la liston de la prezentitaj proponoj por la triapersona sekse neŭtrala pronomo: geli, li aŭ ŝi, li/ŝi, li-ŝi, ŝ/li, ri, ŝli, ĝi, gi, oni, tiu, ili, li/hi/ŝi/ĝi, ĉi-ulo.

14 http://en.wikipedia.org/wiki/Gender-neutral_language Originala teksto: For example, the words *fireman*, *stewardess* and, arguably, *chairman* are gender-specific; the corresponding gender-neutral terms are *firefighter*, *flight attendant* and *chairperson* (or *chair*). Other gender-specific terms, such as *actor* and *actress*, may be replaced by the originally male term (*actor* used for either gender). Gender-neutral language may also involve the avoidance of gender-specific pronouns, such as *he*, when the gender of the person referred to is unknown; they may be replaced with gender-neutral pronouns – possibilities in English include *he or she*, *s/he*, or singular they.

15 http://eo.wikipedia.org/wiki/Seksne%C5%ADtrala_homa_triapersona_pronomo

Efektive kelkaj el ili estis kaj estas uzataj en malsamaj gradoj: li aŭ ŝi, li/ŝi, li-ŝi, ri, ŝli, ĝi, tiu. Evidente almenaŭ “li aŭ ŝi”, “li-ŝi”, “ĝi” aŭ “tiu” ne prezentas problemojn el la vidpunkto de la tradicia Esperanto-gramatiko. “Ĝi”, kiu havas ekzemplojn de apliko en la Fundamento por infanoj, kiam la sekso ne estas konata aŭ ne gravas, estas bloka en la menso de multaj parolantoj de ĝermanaj kaj latinidaj lingvoj pro la forto de la opozicio inter personoj kaj aĵoj, kiuj posedas propran pronomon (similan al “ĝi”, kiun oni ne emas apliki al personoj.

El tio la kritikoj vastiĝis al la pli granda kampo de la sistemo: patro/patrino, koko/kokino, instruisto/instruistino.

Riismo estis la sistemo plej priteoriumita kaj efektive sekvata en la praktiko de tre malgranda nombro da parolantoj. En Vikipedio¹⁶ oni difinas ĝin tiel:

Riismo estas proponita reformo de Esperanto. En riisma Esperanto:

- La pronomo ri anstataŭas la pronomojn *li* kaj *ŝi*. Oni ne uzas la pronomojn *li* kaj *ŝi*.
- La sufikso -iĉ- estas uzata **simetrie** kun la sufikso -in-. Oni uzas ilin nur por emfazi la sekson aŭ por precizigi ĝin, kiam necese.

Aliaj manieroj atingi similajn rezultojn, kiel riismo:

- koncerne triapersonan pronomon
- Oni povas uzi tabelvorton kiel *tiu* aŭ *ties*, aŭ esprimon kiel *li aŭ ŝi* en kazoj, kie oni ne scias la sekson de la priparolato, aŭ la sekso estas nedifinita.
- Aliaj solvoj kaj proponoj

Kompreneble, kiel la teksto mem en Vikipedio agnoskas, riismo ne estis tre atentata de la ĝenerala parolantaro de Esperanto. Sed la provo ŝanĝi la situacion de la Fundamento alprenis en la lasta jardeko pli subtilan formon. Ekzemple en tre disvastigata lernolibro pri Esperanto oni asertas¹⁷:

“La signifo de radikoj ne estas ŝtone fiksita. La lingvo povas evolui, kaj ankaŭ fakte evoluas kaj ŝanĝiĝas. Multaj vortoj, kiuj antaŭe

16 <http://eo.wikipedia.org/wiki/Riismo>

17 URL: http://bertilow.com/pmeg/gramatiko/o-vortoj/seksa_signifo.html

estis uzataj preskaŭ ĉiam kun vira signifo, estas nun pli kaj pli uzataj kun neŭtra signifo. Precipe ĉe profesioj la evoluo de la modernaj socioj ĉiam pli kreas bezonon de vortoj neŭtraj. Sed estas evidente, ke tiu evoluo ne povas trafi ĉiujn vortojn. La signifo de oftaj viraj vortoj kiel *patro*, *viro*, *knabo*, *sinjoro*, *reĝo* k.a., tre malfacile ŝanĝiĝos. Ili estas kaj kredeble ĉiam restos viraj. Ankaŭ la inaj radikoj havas tre firman signifon, kaj oni apenaŭ povas imagi, ke ili iam fariĝos sekse neŭtraj.

Ĉiu plene rajtas daŭrigi la tradician kvazaŭ-viran uzadon de neŭtraj vortoj, sed ĉiu ankaŭ rajtas uzadi neŭtrajn vortojn plene sen-sekse. La du manieroj uzi la neŭtrajn vortojn ne vere konfliktas inter si. Ili ambaŭ baziĝas sur la propraj signifoj de la koncernaj vortoj, kaj estas ambaŭ logikaj kaj konformaj al la reguloj de la lingvo. Temas simple pri personaj preferoj, ĉu insisti pri sekso aŭ ne. Por iuj personoj sekso ne estas nepra kaj grava informero, por aliaj ĝi tre ofte estas.

Ĝenerale estas konsilinde neniel provi ŝanĝi, reformi aŭ modifi la seksan signifon de radikoj, por kiuj la uzado kaj signifo estas stabilaj kaj klaraj – tio ja nur pliigus la konfuzon! Sed en ĉiuj okazoj, en kiuj la signifo estas malklara, neunueca aŭ ŝanceliĝanta, ŝajnas konsilinde doni al la radiko neŭtran signifon.”

Kiel mi jam sufiĉe klarigis antaŭe, tiu uzo estas rekte kontraŭa al la sistemo de la Fundamento. Oni rajtas eventuale favori malrapidan evoluon tiudirekten, se doni ne rajtas prezenti en lernolibron ion, kio kontraŭas la bazajn regulojn de la lingvo. La ekzerco 33-a enhavas la frazon: “Mi havas bovon kaj bovinon.”, kiu pli klare ol mil paroladoj montras tion, kion estis en la menso de Zamenhof.

Oni rajtas favori evoluon de Esperanto al senseksa signifo de la vortoj, sed oni konsciu, ke tro abrupta transiro al tio ankaŭ estas reformo. Esence, oni implicas, Esperanto iĝu “la angla kun o-finaĵoj”, kaj, ĉar “*friend*” en la angla ne havas seksan signifon, ankaŭ en Esperanto oni rajtu diri “Venis mia amiko. Ŝia nomo estas Elizabeta.”

Kompreneble en multaj okazoj, ekzemple pri bestoj, oni ne atentas pri la sekso, se oni diras: “Ŝafo atakis lupon”, sed tio ne estas

ĝenerala regulo, ĉar ofte oni bezonas montri la virecon kaj tion faras la proverbo “Al feliĉulo eĉ koko donas ovojn.¹⁸”. En venonta eldono de la Proverbaro Esperanta eble oni devos ŝanĝi ĝin al “Al feliĉulo eĉ virkoko donas ovojn.”

ESENCA BIBLIOGRAFIO,

krom la verkoj cititaj en la piednotoj:

Fundamento de Esperanto, trovebla en <http://www.akademio-de-esperanto.org/fundamento/index.html>

Plena Analiza Gramatiko de Gaston Warengien kaj Kalman Kalocsay, trovebla ankaŭ rete: [http://luisguillermo.com/PAG/Plena_Analiza_Gramatiko_\(K._Kalocsay,_G._Warengien\).pdf](http://luisguillermo.com/PAG/Plena_Analiza_Gramatiko_(K._Kalocsay,_G._Warengien).pdf)

Plena Manlibro de Esperanto-Gramatiko de Bertilo Wennergren, trovebla rete ĉe: <http://bertilow.com/pmeg/>

18 Proverbo 236.05 en <http://www.helsinki.fi/~jslindst/proverbaro.html>

Ülo Lumiste, Leo Võhandu
Tartu, Tallinn (Estonia)

ON THREE PLANNED LANGUAGES CREATED IN ESTONIA AND THEIR CREATORS

The writing of the current article was motivated by quite an accidental event. Some time ago, one of the authors, Leo Võhandu, advised Margus Niitsoo, a final-year student of Tallinn Secondary School of Science, on an exciting mathematical problem related to Fibonacci numbers. When already turning to leave, the young man suddenly asked, “Are you perhaps interested in linguistics?” Having received an affirmative answer, he said that he had recently arrived from an international olympiad of linguistics. He showed a brochure with assignments and solutions for the previous olympiad in Bulgaria and drew attention to the best problem of the whole contest, which had been taken from one of the works of J. Linzbach.

The name seemed familiar and a quick look into the Estonian Encyclopaedia confirmed that it could be an Estonian, Jakob Linzbach, who had created a *pasigraphy* called mathematical ideography and published an introduction to it in *Transcendent algebra* in the Occidental language (Linzbach 1921). Now the other author, Ülo Lumiste, joined, and further scrutiny of encyclopaedias revealed that pasigraphy is a sign system independent of natural language. Two of them had been created by the Estonian mathematicians Jakob Linzbach and Jaan Sarv, and the creator of Occidental was Edgar de Wahl, who had introduced it in 1922, being a teacher of mathematics at Tallinn Secondary School of Science then.

Professor Jaan Sarv taught us geometrical subjects when we were students of the University of Tartu from 1947–1952. We had heard that he exchanged letters with Associate Professor Alma Ruubel in some sign language. From later time, we remembered an issue of the newspaper *Noorte Hää* where the column “Youth and Research” (Noored ja teadus) wrote that a joint seminar of mathematicians and linguists had been launched. In the library, we found this issue of the newspaper (14 January 1967) that contained three short articles on men who had practised planned languages in Estonia: Paul Ariste “Ed. Wahl – developer of interlinguistics” (Ed. Wahl – interlingvistika arendaja), Boris Kabur “Jakob Linzbach – pioneer of semiotics” (Jakob Linzbach – semiootika pioneer), Alma Ruubel “On J. Sarv’s ideography” (J. Sarve ideograafiast).

Thus, we thought we might take a closer look at the activities of these men.

First, we managed to find a short description of Linzbach’s linguistic work in the journal *Eesti Keel* (Seppik 1928) and a longer article on him in the journal *Keel ja Kirjandus* (Dulichenko 2000a). Next, the profound reference book *Rahvusvahelised abikeeled* (International Auxiliary Languages, 1990) by Aleksandr Dulichenko, a professor of the University of Tartu, caught our attention. The book provided short information on more than 250 such languages, including these created by Wahl and Linzbach, and on authors and literature¹. The references in this book led us to articles on Jakob Linzbach (Kruus 1979, 1983, 1986; Dulichenko 2000a) and Jaan Sarv (Sarv 1983) published in the journal *Keel ja Kirjandus*. Professor Sarv’s pursuits of ideography have been recalled by Paul Ariste (1960); a longer account is given in the book of memoirs by Ülo Lepik who used to work as Sarv’s assistant (Lepik 1998). Sarv’s descendants spoke about his ideography and demonstrated the graphic look of a text in a programme of Estonian Television presented by Diana Lorents on 24 October 2004: Morning TV. Starship (Hommi-

1 Now we can also use a more popular overview by Dulichenko in Estonian (2004). Its Chapter 11 describes the activities of Wahl and Linzbach at somewhat greater length.

ku TV, Tähelaev). The family members of both Linzbach and Sarv have donated interesting materials to the Department of Manuscripts and Rare Books at the University of Tartu Library. This enabled us to broaden our earlier knowledge considerably.

More detailed facts on Wahl could be found in the article “Welt-hilfssprachen” in the newest edition of *Brockhaus Enzyklopädie* (1994) and in the books by Kuznetsov (1987) and Dulichenko (1990). The most profound article on him has been published in the newspaper *Eesti Ekspress* (Erelt 2002). Some interesting facts can also be found at the manuscripts department of the Estonian Literary Museum.

In conclusion, we could form the following picture of the three men who were active in Estonia and created their own planned languages.

It might be most convenient to start with Edgar de Wahl (1867–1948), as he was the earliest². The first widely-spread planned language was created by Johann Martin Schleyer (1831–1912), a Catholic prelate, in Konstanz in 1879. Reportedly, he had got inspiration from God in a dream. He first publicised his creation in the local spiritual magazine *Sionharfe* and issued the first textbook in 1880 (in German; Kukk 1982; Kuznetsov 1987: §51). In his new language, he used mainly monosyllabic words based mostly on Germanic (English, German) and Romance (Latin, French) languages by fittingly combining and altering them. He called his language *Volapük* (from the words *world* and *speak*). The new language became quite popular in the last quarter of the 19th century. There was even a Volapük academy, *Kadem bevünetik Volapüka* (1887–1893), which disbanded because of conflicts with Schleyer, who demanded an exclusive right in decisions concerning the language (see, Ojala 1981; Kuznetsov 1987: §§52–57).

Information on Volapük reached Estonia surprisingly quickly. There are reports that Alexander Konstantin von Oettingen (1827–1905), Professor of Theology at the University of Tartu, delivered a

2 German sources usually give his name as Edgar von Wahl; in French and, for example, also in the Estonian Encyclopaedia he is called Edgar de Wahl.

lecture on the new language in the Festive Hall of the University; he is also said to have translated parts of Homer's *Odyssey* into it. Ado Grenzstein published a report on the new language in his newspaper *Olevik* in 1885, adding a short overview of its vocabulary and grammar on four pages. A textbook (1888) and a dictionary (1890) compiled by J. Lepik followed soon (Ojalo 1981; Kukk 1982; Lepik 1888).

One of the Volapük hobbyists was Edgar de Wahl, a Baltic German youth who then lived in St Petersburg. He had been born in Ukraine in the family of a railway engineer. After completing secondary school in St Petersburg, he studied at the Faculty of Physics and Mathematics at St Petersburg University and graduated in 1891 (Erelt 2002). When he found the first textbook of Esperanto, he is said to have immediately become a supporter of the creator of the new language – the Polish Jewish doctor Zamenhof – and his creation (Ariste 1967). Reportedly, Wahl even travelled to Warsaw to visit Zamenhof and became a pupil of Zamenhof and one of his closest collaborators (Siitam 1959).

Wahl was one of the founders of the St Petersburg Esperanto club and a correspondent of the journal *La Esperantisto*; he made translations from Russian into Esperanto and compiled an Esperanto-Spanish dictionary (Ariste 1967). He also began his own linguistic searches. As early as in 1896–1897, he published two articles about his new ideas (Wahl 1896, 1897) in the Hannover journal *Linguist* (Kuznetsov 1987: §96). In 1906, in the publication *Progres. St. Petersburg*, he proposed to reform *Idiom neutral* created by Waldemar Rosenberger in St Petersburg 13 years earlier, and in 1909, he created AULI (*Auxiliari lingue international*), a new language based on Romance languages. He introduced it in the publication *Academia pro Interlingua – Discussiones*. In his 1911 article (Wahl 1911), he formulated a word formation rule that is now known as de Wahl's rule (Kuznetsov 1987: §96).

After getting married, Wahl settled in Tallinn in 1921 and became a teacher of mathematics in Tallinn Secondary School of Science where tuition was then in Estonian already. Journalist Ilmar

Mikiver, who studied at that school, recalls him as his teacher and later landlord (Taremäe 1991: 226). Aleksander Veiderma, Head of Tallinn Education Authority and Minister of Education, recalls the teachers of the Secondary School of Science in his book *Life in Education (Elu hariduse radadel)*: “Mathematics and physics were taught by Edgar von Wahl, a former naval officer who always made witty remarks on some event or person. He was quite sloppy when arranging physical experiments; often instruments broke or glasses shattered. His attitude to students was simple, which is shown by his nickname Sass. He took part in voluntary work and was a town council member. Wahl lived to a high age. When Germans left Estonia at the call of Hitler, he remained, saying, “We have lived with Russians before and will live now.”

In Tallinn, Wahl founded the association *Kosmoglott* in 1921 (actually transformed the association formed in Petrograd in 1916) and in 1922 publicised his new planned language, Occidental. He introduced it in the publication *Kosmoglott (Organ del Societé Kosmoglott)* issued here from 1922–1926 and also in the serial publication *Occidental, unie natural, vermen neutral e max facil e comprensibil lingue por internacional relationes. Clef pour Français. Key for English. Schlüssel für Deutsche. Český ključ. Russkii ključ.* (1923–1928). In 1925, he published a 180-page book on the grammar of the new language *Radicularum directiv del lingue international (Occidental). In 8 lingues* (Dulichenko 1990: 220; also, includes references to literature on this language).³

The Kosmoglott association developed rather lively international activities. As early as in 1922, they sent an application on universal language to the League of Nations, which had been founded two years earlier. The text of the letter is also printed in the first issue of the association’s publication *Kosmoglott* (February 1922). It has been signed by the president of the association Jakob Linzbach and

3 Paul Ariste (1960, 1967) gives the name of the author as Eduard von Wahl; he reportedly died in Tallinn mental hospital soon after World War II. (In the earlier publications in Estonian, the name of the author is given simply as E. von Wahl). Ariste says about his language that “the grammar of Occidental is simple, but word derivation is complicated and irregular.”

its secretary Edgar de Wahl. The second issue (March 1922) reports that a grammar of Occidental is going to be published soon in French, English and German. One of the issues of 1924 also shows that Edgar de Wahl was *vice-thesaurario* of the international *Academia pro Interlingua*, which operated in Turin; its president was Giuseppe Peano, a professor of Turin University who had created *Latino sine flexione* = *Interlingua* in 1903. His activities are described at greater length by Kuznetsov (1987: §§98-101).

The supplement to the last issue of *Kosmoglott* published in Tallinn (1926) also includes a poem by the Estonian poetess Lydia Koidula in Wahl's translation into Occidental – "Max car donation" (Kallim kingitus). This translation together with the original is also included in Dulichenko's recent book (2004: 145–146).

The new Occidental language created by Wahl mostly on the basis of Romance and Germanic languages in a fairly natural way became quickly popular. Seppik (1928) notes that "according to the author's own reports, Occidental had 4 associations in 1927, one of them in Tallinn." From 1927, the associations were united into *Association International Cosmoglotta*, which was named *Occidental-Union* in 1928.

Wahl's international renown is confirmed by the fact that he received an invitation, in his words, the only one in Estonia, to the 5th congress of linguists in Brussels (28 August – 2 September 1939). This can be seen in his letter of 3 March to Andrus Saareste, Professor of the Estonian Language at the University of Tartu (the letter was written in Occidental and is stored at the manuscripts department of the Estonian Literary Museum, Stock 254, M 4:22).

In 1949, after Wahl's death, the language was named *interlingue* to remove the hint at Occidentalism and to make it more international.⁴ Therefore, the association is now called *Interlingue-Union*; it

4 But the latest edition of *Brockhaus Enzyklopädie* (Mannheim 1994), the article "Welthilfssprachen" says, "das Occidental von Edgar von Wahl (1867–1948)"; the same is said in the Estonian Encyclopaedia (*Eesti Entsüklopeedia*, Vol. 7, *occidental*), also in Kuznetsov 1987 and Dulichenko 1990. The most thorough explanations are provided in Erelt's article (2002), which also provides facts on

has its own academy which operates in several countries, mainly in Switzerland and Czechia, and its own journal *Cosmoglotta* (*Organ del Association International Cosmoglotta* = *Interlingue-Union*), which is a successor of *Kosmoglott*, which ceased publication in Tallinn in 1926 (Dulichenko 1990; see also the references there, also Dulichenko 2004). A more detailed overview of Edgar de Wahl's activities (Berger 1946) and books Wahl 1953 and Haas 1956 have been published in Switzerland.

Jakob Linzbach (21 June 1874 – 30 April 1953, seven years younger than Wahl) and Jaan Sarv (21 December 1877 – 23 August 1954, ten years younger than Wahl) came from Estonian peasant families. They did not practice auxiliary languages derived from natural languages but designed their own artificial sign languages, which nowadays are classified as pasigraphies.

One of the first pasigraphies was created by René Descartes (1596–1650). In a supplement to his *Discours de la Méthode* (Discourse on the Method) published in Leyden in 1637, he creates symbolic algebra and analytical geometry, which makes it possible to treat geometry by means of algebra. In this work, Descartes sets himself a clear aim to devise a general system of signs. “To remember relations or to sum up several of them at a time, it is necessary to explain them by signs as simple as possible” (Descartes 1995: 139).

The concept and term of pasigraphy were taken into use by 20-year-old Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) who, in a chapter (“Pasigraphia...”) of his paper *Dissertatio de arte combinatoria* (Dissertation on the Art of Combinations), explains that it is necessary to attempt “to create a general method where everything rational is reduced to certain kind of calculations [---]. This language or characterisation (*lingua characteristica*) would be very difficult to form, but it could be easily understood without any dictionary” (Müürsepp 1975: 23).

Wahl's later life. He did not join the German refugees; during the first Soviet occupation, he lost his wife; during the following German occupation, the SD took interest in him, and he really died in Tallinn mental hospital on 9 March 1948, as confirmed by Dulichenko (1990: 403).

At the end of the same, 17th century, during his Hannover period, Leibniz was engaged in philosophy, linguistics and history, and corresponded with many European celebrities. There is an interesting paragraph in his letter to Ludolf⁵ from 1692: “What is your opinion of Bernard’s⁶ idea about the origin of English [*Britannicae linguae*]? I think that there is something from Slavic, Germanic and Danish, to which I would add Estonian. From time to time, I have noticed elements of Estonian in the language of the Vends living on Lüneburg heaths [*Comperi Vinidos Luneburgenses aliquid Esthonicum subinde admistum habere*] (Leibniz 1903).

Conditionally, the concept of pasigraphy might include earlier hieroglyphic writing systems (e.g. Egyptian, Chinese, Hittite, Maya and other scripts). They developed their own number systems, among which Roman and Hindu-Arabic numerals have remained in constant use. (We add that Roman numerals I, V and X can be seen in the same meaning on Estonian tally sticks as the simplest signs made by incision, see e.g. Lumiste 1982). Musical notation is also pasigraphic like mathematical symbols, particularly the symbolic language of mathematical logic.

The signs of arithmetic operations + and – were introduced in the late 15th century by German “cossists”.⁷ The signs of multiplication and division $\times$, $\div$, : like the signs “bigger” > and “smaller” < date from the 17th century.

The creators of modern mathematical symbolic logic were George Boole (1815–1864) and Augustus de Morgan (1806–1871), although their symbols differ somewhat from those used now. The sign language for present-day logic was devised in the 1880s independently from one another by Charles Santiago Sanders Peirce (1839–1914) in the US, Friedrich Ludwig Gottlob Frege (1848–1925) in Germany and, somewhat later, by Giuseppe Peano (1858–1932) in Italy.

5 Hiob Ludolf (1624–1704), German orientalist. *Ed.*

6 Edward Bernard (1638–1697), English mathematician and Arabist. *Ed.*

7 Cossist is the medieval term for algebraist (from Italian *cosa* – “thing”, i.e. the unknown).

Jakob Linzbach, the first to practice pasigraphy in Estonia, was born in Kõmmaste village in Risti parish (Kloostri rural municipality in Harju County) in a peasant family as the son of Johan and Juula (née Mikkoff) Linzbach. (The origin of the German-sounding surname – *Linde* – ‘linden’, *Bach* – ‘stream’, is somewhat unclear; it may have been given by the lord of the manor.) Later, Linzbach recalls in the biographical part of a manuscript in Russian (now stored at the Department of Manuscripts and Rare Books at the University of Tartu Library), playing in the farm yard looked after by a nanny (see also Dulichenko 2000a). He completed Tallinn Railway Technical School in 1891, being trained as a railway technician. He revealed his creative talent in a contribution to the *Postimees* newspaper on 6 July 1892, “The Suit of the Lord of the Manor” (Mõisaherra ülikond), which he called a funny short story (Estonian Literary Museum, Stock 181, M 13:6). Thereafter, Jakob Linzbach worked for the railway at several places in Russia until 1899. In 1898, he married Praskovya Vdovina and participated in building the waterworks in Moscow. This is also the time when his first works in Russian were published in print: a manual for home sewage and water supply (Moscow, 1899) and a textbook of stenography (Moscow, 1901); an overview of them has been given by Aleksandr Dulichenko (2000b).

In 1902, Linzbach settled in St Petersburg where his son Peeter was born in the same year. There he founded a lithography workshop and, five years later, a technical drawing workshop. He closed the workshop in 1915 and devoted himself to creative work on a problem that, in his own words, had interested him since he was 16. In spring next year, he published his Russian-language book on philosophical language (Linzbach 1916). Later, the book deserved attention from several aspects (semiotics, pasigraphy, information technology) and, in retrospect, made him a pioneer and classic in these research areas.

After the revolution, Linzbach worked as a teacher of technical drawing at two schools of applied arts in St Petersburg. One of them was the famous Stieglitz school where several Estonian artists have studied (Nurk 1992). At a school exhibition, he demonstrated

schemes of his geometrical language. Reportedly, these attracted the interest of Anatoli Lunacharsky, People's Commissar of Education, who visited the exhibition.

After Estonia gained independence, Linzbach moved to his homeland in 1920. He settled in Tallinn and became a teacher of technical drawing in Tallinn Polytechnic. Next year, he published a lithographed brochure (Linzbach 1921). The text was written in Occidental; supposedly his townsman Edgar de Wahl helped him in translation. The author proposes to replace letters in mathematical formulae with pictographic images (Kruus 1979). Together with Wahl, he also founded the *Kosmoglott* "world language society" ("il-makeele selts")⁸ and was its president for some time, like revealed in the first issue of the *Kosmoglott* journal. Next year, in 1922, he published in his own journal *Mathematische Ideographie. Zeitschrift für exacte Logik und Linguistik* (Mathematical Ideography. Journal of exact logic and linguistics; Issue 1, March–April; Issue 2, May–June) the article "Die transcendente Analysis. Differential und Integralrechnung, im Denken und Vorstellen" (Transcendental analysis. Differential and integral calculus in thought and imagination), and a year later, his own lithographed brochure (Linzbach 1923). On the reverse of the title page (in ordinary handwriting in Russian), the author expresses his sincere gratitude to his friend E. von Wahl for reading the manuscript and making critical remarks. The journal *Kosmoglott* informed its readers consistently about Linzbach's works published in Tallinn.

Looking for new opportunities, he travelled to Paris with his family in 1924 and earned his living there as a cartographer. Later, in an autobiographical manuscript text, he mentions that he went to Paris to help his son Peeter, a young artist who had earlier studied at St Petersburg Academy of Arts. His elder son was killed in battles against Kolchak. Peeter continued his education in Paris as a freelance artist and later worked at film studios in Paris and Lisbon from 1929–1939.

In Paris, Jakob Linzbach issued the lithographed publication

8 It is worded this way in his autobiography written on 22 March 1924.

La géométrie et l'analyse géométrique de l'espace à n dimension. Idéographie mathématique (Geometry and geometrical analysis of n -dimensional space. Mathematical ideography) (Linzbach 1925), and thereafter, journal issues with the title *Idéographie mathématique: Etude du langage philosophique par Jacob Linzbach* (Mathematical ideography: A study on philosophical language; 22 instalments in 1930 and three more in 1931). He collected them and published between the same covers in 200 copies (Linzbach 1931).⁹

This was also Linzbach's last publication. In the preface, Linzbach notes that his intention is to continue publishing journal issues as follows:

Algèbre figurée. IIe Partie: Interprétation idéographique de l'équation du premier degré à plusieurs inconnues. [Figurative algebra. Part 2: Ideographic interpretation of first-degree equations with several unknowns.]

Algèbre figurée. IIIe Partie: Interprétation idéographique de l'équation du second degré et des degrés supérieurs. [Figurative al-

9 On the opening page of the copy stored at the National Library of Estonia in Tallinn, there is a dedication in the author's handwriting: "To the creator of *Blue Sail* from the author, Paris, 15 February 1936." Evidently, this is a present to the poetess Marie Under. The matter is cleared by the letter in French from his son Peeter Linzbach to Under, written in Paris on 15 February 1936. The letter is preserved at the department of manuscripts of the Estonian Literary Museum (Stock 181), and it begins with the words: *Chère Madame, Quittant ce soir Paris pour Lisbonne, je prends la liberté de vous envoyer une publication de mon père où il prétend d'avoir mathématisé la fantaisie. À propos est il un grand amateur de votre poésie.* (Dear Madam, Leaving Paris for Lisbon tonight, I take the liberty to send you a publication by my father where he claims to have mathematicised a fantasy. By the way, he is also a great admirer of your poetry.) Somewhat later, on 2 April, Jakob Linzbach himself wrote a letter to Marie Under from Paris. The significant part of it has been quoted in an article by Rein Kruus (1986). (The same article also provides an interesting overview of Jakob Linzbach's correspondence with Konstantin Tsiolkovsky, a schoolteacher from Kaluga who became known as a pioneer of rocket science and cosmonautics, and was then an honorary professor of Zhukovsky Air Force Engineering Academy already.) The letter is accompanied by a handwritten excerpt from *Encyclopédie Française* where the paragraph *La littérature esthonienne* in the article *Les littératures des langues baltiques* highly praises Marie Under.

gebra. Part 3: Ideographic interpretation of equations of the second and higher degrees]

Analyse figurée. I^e Partie: Interprétation idéographique du calcul différentiel. [Figurative analysis. Part 1: Ideographic interpretation of differential calculus.]

Analyse figurée. IIe Partie: Interprétation idéographique du calcul intégral. [Figurative analysis. Part 2: Ideographic interpretation of integral calculus.]

Analyse figurée vectorielle: Interprétation idéographique des nombres complexes. des quaternions etc. [Figurative vector analysis: Ideographic interpretation of complex numbers, quaternions, etc.]

Trigonométrie figurée. [Figurative trigonometry.]

Logarithmes figurées. Etc. [Figurative logarithms.]

Unfortunately, nothing is known about all of this now.

In 1941, Linzbach returned from occupied France to Tallinn where his son had found employment a year earlier as scenographer at Tallinn Workers' Theatre. The father continued his creative work here, experiencing severe economic hardship. He began to receive a small pension only later, in 1947. His library and everything he had brought along from Paris was destroyed in bombing in March 1944. Therefore, he had to restore many of his ideas from memory. Despite his advanced age, he compiled lengthy manuscripts in Russian and sent them to the Academies of Sciences of the Estonian SSR and the USSR from 1948. Obviously, he had no facilities for lithography anymore, and he was already 74 years old. Therefore, his messages were handwritten on ordinary sheets of paper. The feedback was critical and did not offer any hope for publication (see Dulichenko 2000a). The copies of letters and Linzbach's reactions to responses are stored at the Estonian Literary Museum (storage items 6–11).

Jakob Linzbach died in Tallinn on 30 April 1953. A more detailed analysis of his creation follows below.

Next, we proceed to Jaan Sarv. A general overview of his life and activities has been given in the articles by Lumiste, Tamme 1975, Tamme 1977, and Lumiste 1982, which also contain further refer-

ences. The public knows about him as the creator of a sign language only from what has been written in the aforementioned articles by Ariste 1960, Ruubel 1967, Lumiste, Tamme 1975, Sarv 1983 and Lepik 1998.

The most complete overview of the first half of Jaan Sarv's life can be found in the outline that he wrote himself for the book *Eesti avalikud tegelased* (Estonian Public Figures, 1932, compiled by Richard Kleis) and in the biography submitted when he started working at the University of Tartu (see Lumiste, Tamme 1975). He was born on Hanimäe farm in Saru rural municipality in Võru County on 21 December 1877. His father was tenant farmer Henn Sarv, mother Anne Sarv (earlier Hanimägi, née Rebane). He attended local schools at Saru and Mõniste, and a school of the Apostolic Orthodox Church in Marienburg (now Aluksne, Latvia), as his father had rented a farm in the vicinity. He continued his education at Hugo Treffner Gymnasium in Tartu in 1893/1894 and 1899, studying independently meanwhile. He passed the final exams of secondary school as an external student at Treffner Gymnasium in 1899 and in the same year became a student of pure mathematics at the Faculty of Physics and Mathematics at the University of Tartu. Forced by circumstances, he had to quit his studies in 1904 and left for Paris via Finland and Sweden in 1905. There he continued his studies of mathematics until June 1906. He graduated from the University of Tartu in 1907 and acquired the qualifications of a teacher of mathematics and physics. Later in the same year, he was a lecturer at agricultural courses at Estonian Alexander School at Põltsamaa. Early in 1908, he married Juulie Vaher at Põltsamaa, and thereafter, left for Rome to participate in an international congress of mathematics, being the first Estonian at a congress of this kind. In the autumn of the same year, looking for employment, he reached the town of Velizh in Vitebsk guberniya. There, he worked as a teacher at a girls' private secondary school for one academic year. He was invited to return to Tartu where he worked as the teacher of mathematics and physics at the girls' gymnasium of the Estonian Society for Youth Education (now Miina Härma Gymnasium) from 1909–1918. This was the first

secondary school with Estonian as the language of tuition, and Sarv compiled and published Estonian-language textbooks in his subjects and contributed greatly to the development of Estonian terminology. In addition to popular scientific articles written in his student days, he began to write and publish more serious scientific writings on new trends in physics, mechanics (e.g. theory of relativity) and mathematics (e.g. Lobachevsky's geometry).

When the Provisional Estonian Government took over the University of Tartu from the occupation forces in 1918, Jaan Sarv was invited to be a member of the custodial board. When the Red Army troops approached Tartu, Peeter Põld (head of the gymnasium of the Estonian Society for Youth Education), who had been appointed Curator of the University, fled and delegated his authority to Sarv who became Provisional Director (in later formulation, Acting Rector) of the University of Tartu of the Estonian Workers' Commune. In January 1919, after the Red troops had been ousted from Tartu and Peeter Põld returned, Jaan Sarv asked to be sent abroad to acquaint himself with the arrangement of work at other universities. He travelled to London via Helsinki and Copenhagen, visiting the universities there, and worked for almost four months in the reading room of the British Museum. By June, he had been appointed provisional Dean of the Faculty of Mathematics and Natural Sciences; in September, he got the position of Professor of Pure Mathematics. Temporarily, until the arrival of Johan Vilip in 1920, he also had to lead the Institute of Physics and to be the first to lecture on physics in Estonian. In spring 1920, Sarv asked to be relieved from the duties of Dean so that he could pay more attention to teaching and research. He compiled a substantial textbook of analytical geometry in Estonian and published it in 1924 at his own expense. His main attention, however, was now paid to research. He visited the libraries of Riga and listened to the lectures of well-known professors in Hamburg, Göttingen and Zürich. In 1928, he was elected Ordinary Professor, and in 1931, he defended his doctoral thesis *Foundations of Geometry* (Geomeetria alused), written in Estonian. The thesis was published in the Transactions of the University of Tartu (Sarv 1931). In it, Sarv develops innovatively the geometry of n -dimensional space based

only on the axioms of betweenness. Four years later, he published an article in English on the foundations of arithmetic (Sarv 1935).

In 1944, Jaan Sarv did not leave Estonia like many professors did but continued as Head of the Chair of Geometry and Professor until retirement in 1951. He died in Tartu on 23 August 1954 and is buried in Raadi cemetery; the University has placed a memorial stone on his grave.

The main part of Jaan Sarv's work is dedicated to geometry (see Lumiste, Tamme 1975 and Lumiste 1980, both of which also give a bibliography of his published works consisting of 37 titles). His last place of work was also related to it – he was Head of the Chair of Geometry and Professor at the University of Tartu.

In his doctoral dissertation (Sarv 1931), he presents an innovative axiomatic treatment of geometry in which the theory is founded on only two basic concepts – “point” and “betweenness”. The background to the latter is that a point is between two other points (on the same straight line). To put it in a more up-to-date way – it is a set the elements of which are called “points” $A, B, C, \dots$ and which have a given ternary connection ABC (i.e. B is “between” A and C). This connection has to satisfy certain axioms. Sarv presents these axioms mainly in verbal form, only one has a graphic illustration.

Sarv's axiomatics was simplified in 1954 by Arnold Humal who presented it in symbols of mathematical logic as follows (Lumiste, Tamme 1993):

1. $\exists A \Rightarrow \exists B, A \neq B$;
2. $(A \neq B) \Rightarrow \exists C, ABC$;
3. $ABC \Rightarrow CBA$;
4. $ABC \Rightarrow \neg ACB$;
5. $\langle ABC \rangle \wedge (ABD) \Rightarrow (CDA)$,
where $\langle ABC \rangle = ABC \vee BC A \vee C A B$
and $(ABC) = \langle ABC \rangle \vee (A = B) \vee (B = C) \vee (C = A)$;
6. $(A \neq B) \Rightarrow \exists C, \neg(ABC)$;
7. $\neg(ABC) \wedge ABD \wedge BEC \Rightarrow \exists F, AFC \wedge (DEF)$.

This axiomatics is now called Humal-Lumiste axiomatics (see Pimenov 1968: 458), although actually it is a development of Sarv's axiomatics by Humal and Lumiste.

Here, $\exists$ means existence (the sign was introduced by Bertrand Russell in 1903). The meaning of $\Rightarrow$ is “consequently” (i.e. if..., then; the sign was adopted introduced by David Hilbert in 1928). The sign $\vee$ means “or” (1888, Giuseppe Peano) and the sign $\wedge$ “and” or “and also” (1936, Alfred Tarski). Thus, $\langle ABC \rangle$ means that one of the three points (without specifying which of them) is between the two others; (ABC) , however, means that the three points are on one straight line; thus, set $\{X \mid (ABX)\}$ is a straight line defined by points A and B . The sign $\neg$ means negation. For example, the meaning of axiom 7 is: *if A , B , C are not on one straight line, and B is between A and D , and E is between B and C , then point F exists so that F is between A and C , and E , D , F are on one straight line*. This is known as Pasch’s axiom, as its meaning in substantiation of geometry was explained by the German mathematician Moritz Pasch in 1882. From the viewpoint of school geometry, this means that if straight line DE cuts one side BC and the prolongation of the other side AB of triangle $DABC$, then it also cuts the third side AC . This axiom enables Sarv to define the concept of the plane using only the main concepts “point” and “between”. From here, he gradually moves to n -dimensional space and its geometry.

Thus, by generalising this example, it can be said that, by means of symbols of mathematical logic, here a certain sign language (pasigraphy) has been created for expressing relations between concepts.

Jaan Sarv’s doctoral dissertation also revealed the need for a strict substantiation of arithmetic of real numbers. He undertook this task in his next major study (Sarv 1935). Here – obviously considering the contribution of Humal – mainly mathematical logic, i.e. the language of symbols, and very few words have been used (for details, see Lumiste 1980).

Perhaps, these circumstances led Jaan Sarv to the idea to use sign language in general management of affairs and correspondence.

Paul Ariste (1960) has written the following about Jaan Sarv’s pursuit of ideography: “The finely elaborated project of international philosophical-mathematical script, developed by J. Sarv, former

Professor of Mathematics at Tartu State University, has remained unpublished.” At greater length, his ideas are described in the book of memoirs by Ülo Lepik who worked as Jaan Sarv’s assistant at the University in 1943: “Then, Professor Sarv was still engaged in ideography. His aim was to create a language similar to Leibniz’s *lingua characteristica* that would be understandable to people of any nationality. Sarv had made preparations for creating this language for a long time; he had even taken Chinese lessons from a Chinese student and progressed so far in his studies that he translated Koidula’s poem “Mother’s heart” (Ema süda) into Chinese [---]. He once asked me to find a text that he could translate into his sign language. I chose an excerpt from Goethe’s *Faust* in German – *It’s written here, in the beginning was the word*. The text was rather difficult; Sarv did not have enough signs for all the words in it. Then, he closed himself in his office for three days [---]. I rewrote the finished text on drawing paper in Indian ink, and Sarv added an accompanying letter to Rector Kant [---]. Later I asked Professor Sarv what had happened to the letter. He answered that Rector Kant had said that such a piece of writing containing signs could not be published during the war, as it could be interpreted as forwarding ciphered data to the enemy” (Lepik 1998: 40–41).

In a recent TV programme (24 October 2004: Morning TV. Starship – Hommiku TV. Täheleav), Jaan Sarv’s son Hans Sarv recalled that, when he was serving in the army, father exchanged letters with him in his sign language. An ideographic text by Jaan Sarv was also demonstrated in this programme. Hans Sarv’s son Tõnn Sarv has written about his grandfather’s hobby at greater length in his article (Sarv 1983). He also provides an example – a paragraph from the first volume of the novel *Truth and Justice* (Tõde ja õigus) by the Estonian writer Tammsaare in Jaan Sarv’s sign language.

Unfortunately, due to the circumstances, Jaan Sarv could not show anything of his activities of this kind to the public. The Department of Manuscripts and Rare Books at the University of Tartu Library keeps a copy (*Mscr 1523, Inv. nr. 2128*) of the aforementioned message by Jaan Sarv to the Rector, signed on 19 April 1943.

The accompanying letter refers directly to Leibniz's *lingua characteristicistica*:

Rector Magnificus,

In the time of war, printing of signs is forbidden. Therefore, there is no hope that my study on ideography might be published soon. Nonetheless, I would like to get rid of it to go on with other work. "The example of the possibility of realisation of Leibniz' *lingua characteristicistica*" is immense work of which Leibniz himself has not done the smallest part. If once this *lingua* that a person of any nationality could word in the mother tongue directly from writing is found to have any significance, boards working to this end will be employed. [...] I have set myself the task to shake the belief in the impossibility of this modern ideography. In my opinion, the following principles would considerably remove the shortcomings of ancient Chinese ideography. By presenting them to you, Mister Rector, and giving them to the archive of the Institute together with the example of ideograms, I would consider my task fulfilled.

Next, the letter presents six principles. The added typewritten sheets contain ideograms of more than 250 concepts and a passage from Goethe's *Faust* in German. The front of the dust jacket shows this passage in ideographic signs in Indian ink.

Ülo Lepik recalls all of this in his memoirs; as it can be seen now, Sarv himself did not consider the publication of his work possible during the war either. Thus, we can get only fragments of his "project of philosophical-mathematical language" (Paul Ariste's formulation) from the writings of persons by people who knew him closely or from archival documents.

The creation of the other descendant of Estonian peasants, Jakob Linzbach, fared differently. As mentioned above, Linzbach himself publicised his ideas quite actively.

The most thoroughly studied among his works is his first book (Linzbach 1916), published in Petrograd when the author was 42 years old. He deserved attention with ideas in the area that was later called semiotics. Several overviews, for example Revzin 1965, Povchevtsov 2002, etc., even treat him as one of the pioneers and clas-

sics of semiotics. Such conclusions have been illustrated by numerous quotes from his book.

Yuri Tsivian, a Latvian-born film historian and professor of Chicago University, has published an article dedicated to Rein Kruus (1957–1992) (Tsivian 1998). The article contains the English translation of Chapter 17 of Linzbach's book of 1916. Tsivian notes that Linzbach's ideas on film language spread quite broadly in Russia as early as in 1918 when the journal *Mir ekrana* (World of Screen) published the same 17th chapter "Flow of images in consciousness. The cinematographic phenomenon". This treatment is said to have suited brilliantly to Dziga Vertov and Sergei Eisenstein, both of whom attempted to use the film as a "visual Esperanto" in their own way.

For the conference on cultural policy at Chicago University in 2001, *Playing by the Rules*, the theme of which included video games, Tsivian published a very interesting article *Linsbakh Machine* where he associates Linzbach's treatment with the Turing machine of 1936. On video clips, he demonstrates Linzbach's treatment of schematic language and also presents Linzbach's so-called binary music. The programme for it was created by Tsivian's son Gunars Civjans, a database specialist at the Latvian Ministry of the Environment. Binary music is written down by two signs: O and I, which are sung as "o" and "a" so that it resembles a Sami chant. (Linsbakh himself wrote that the result was monotonous and sounded like the quacking of a frog.)

In the same year, 2001, Tsivian made a presentation *Cybertext and its Precursors: Linsbakh, Warburg, Einstein* at the *Computer Cultures* seminar at Chicago University. The text of the presentation is available on the internet. Tsivian shows there that Linzbach's ideas have become the basis for the dynamic treatment of the picture. Nowadays, all of this is called *multimedia*.

In the following year, 2002, Tsivian got the George Walsh Award of Chicago University for his study *Linsbakh Machine, or multimedia before the fact*. He was the first researcher who realised that Linzbach's models were based on more universal rules than required by linguistic approach.

The earlier treatments of Linzbach's 1916 book had primarily proceeded from its title *Principles of philosophic language: An essay on exact linguistics*, although some authors have also mentioned its specific features. Thus, the well-known semiotician Julia Kristeva discusses it on two pages (43–44) of an article (Kristeva 1969/1971) and emphasises primarily the significance of the abstract derivation scheme in it; she also refers to Revzin's articles. In this connection, we present a quote from Dulichenko's reference book (1990: 206) where it is said about this book by Linzbach: "In the author's opinion, the book should become an ABC of human thinking. In the chapter "On unitary language", Linzbach views the principles of shortness, correctness and simplicity that have to be kept in mind in the case of the "ideal" language. By following these principles, the most rational composition of the sound system, and rational constructions of syllables, words, sentences, etc. are analysed from the viewpoint of the author. The elements of pasigraphy appear in the use of numbers, signs of different shapes, etc."

We add a quote from a newer treatment by the same author (Dulichenko 2004): "Linzbach expressed the opinion that "the new language has no vocabulary and grammar; they are replaced with mathematical rules". An ideal language with an ideal script and ideal concepts achieved by ideal signs could, in Linzbach's opinion, be "a figurative geometrical language. It differs from the verbal language by the essential advantage that the expressions are immediately convincing. The graphic language is visual and understandable to everyone without any previous explanation"."

This book in Russian (Linzbach 1916) is almost unknown to present-day Estonian readers, although it is available at libraries. Linzbach's next publication (Linzbach 1921) is even less known. There he dedicates himself entirely to the creation of a new sign language, calling it "transcendental algebra" and "mathematical ideography". It did not enjoy any wider popularity, as it was published in Wahl's Occidental and not printed in a printery but lithographed by the author in a few copies. In Kruus' estimation (Kruus 1979), "in this booklet, Linzbach proposed to replace letters in mathemati-

cal formulae with pictographic images. In his following works, the central role belongs to what might be called semantic, philosophical or metaphysical interpretation of mathematical expressions.”

From here, we return to international olympiads of linguistics mentioned at the beginning of the article. For the first such olympiads, in Bulgaria in September 2003, Ksenia Gilyarova from Moscow University proposed an assignment from the “universal writing system” devised by the “Russian scholar” Jakob Linzbach in 1916, which should have been understandable to speakers of any language. “Linzbach called his language Transcendental algebra” (<http://www.ioling.org/problems/2003/i1/> > Download IOL individual contest problems > Download IOL individual contest solutions. Translations had been made into the languages of all the participants; Artur Laast, Haldur Õim and Mati Pentus were mentioned as the Estonian translators). This introductory paragraph by Gilyarova contains an error – it was not the book of 1916 but the publication issued in 1921 in Tallinn when the author was already in his homeland, Estonia. Actually, Gilyarova, whose research theme was all kinds of strange small languages, happened to find Linzbach’s booklet published in Occidental in 1921 at the library of Utrecht University in the Netherlands. The concept “Transcendental algebra” originates there. Obviously, she thought that the book was about the same language that appears in the book of 1916, but this is not true. The book of 1916 book also speaks about an artificial language, but this differs from what was presented in 1921. Although this book was published in Tallinn, it cannot be found in Estonian libraries. Perhaps the reason is Linzbach’s departure for Paris or the destruction of his archive in the fire after the bombing of Tallinn on 9 March 1944. The authors of the current article have a copy from the book stored at the library of Utrecht University at their disposal.

To check how well Linzbach’s ideography can be acquired, one of the authors (Leo Võhandu) gave the olympiad problem for solving to more than thirty participants in his master’s and doctoral seminar on information science. The feedback showed that the essence of the language could be understood quite well from a few example

sentences, and all the participants could successfully translate them. A young lady became so excited that she chose formal presentation of concept algebra in the main works of Linzbach and disclosure of the expressive power of his algebra as the theme of her master's thesis. In an earlier work (1921), Linzbach presented, along with the cinematographic-semiotic language, the rudiments of the formalism of a language representing a more general way of thinking; in present-day terminology, it should be called *concept algebra*. Its objects are concepts, and the figures and schemes (*фигуры, схемы*) representing the actions carried out with them; these are connected and concretised by mathematical operations.

His next brochure in Russian, *Straight Line Geometry of Higher Dimensions* (Linzbach 1923), was published in Tallinn, again in the author's own lithography. The reverse of the title-page carries the author's lithographed handwritten dedication: "I express my heartfelt gratitude to my friend E. von Wahl for reading the manuscript and making critical remarks, and to Mr E. Lanzki for material support in publishing this brochure. Tallinn, 1 February 1923" (translation from Russian).

Although the aims of the brochure are more remote from linguistic problems, it is still worth taking a brief look at them. The brochure spread more widely in Estonia and even received some local appraisals and reviews. The brochure has the following parts: 1. Setting of the problem. 2. Demonstration of continuums of the first four dimension x^1, x^2, x^3, x^4 , i.e. lines, planes, bodies, and events. 3. Geometrical interpretation of the Minkowski system. 4. Preliminary demonstration of all the other continuums until x^∞ . 5. Similar demonstration of continuums with a negative exponent. 6. Demonstration of continuums with fractional exponents. 7. Final establishment of the method of visual representation of higher continuums. 8. Further application of the method and the resulting transition to the geometry of lines.

As can be seen, the author deals with the problem of visual depiction of multidimensional space. In present-day geometry, this problem is not dealt with, as such spaces are now approached by

analytical means. The author's slant to semiotics is expressed here once again.

In the first, introductory part the author quotes Albert Einstein and Hermann Weyl, and stresses that such setting of the problem is entirely new. He recalls that, in his 1916 book, he described his experience of projecting a four-dimensional space in the sense of schematic cinematography, and that, at the exhibition of the district's art schools in Petrograd, he demonstrated his "geometrical language" and presented the projections of more than four dimensions. He got a new impetus for continuing his work from models seen at exhibitions of schools in Tallinn and Helsinki in 1921, which demonstrated visually the essence of Newton's binomial formulae of the second and the third degree. The question arose whether the same could be done in the case of the fourth degree. After more than a year's work in the field of "transcendental analysis", practising, and issuing the publication Linzbach 1921, he is supposed to have achieved particular geometrical clairvoyance, which he does not consider mystical and claims to be able to pass on to everyone by means of broadening the mental horizon.

He views the "straight-line geometry" discussed in the book as a special case of "curved-line geometry", just like the special theory of relativity is a special case of the general theory of relativity. In conclusion, he says: "Geometry of higher dimensions is a science of visual interpretation of everything that can be the subject of mental activity in the sense of perception, thinking, memory, imagination and will."

He opposes himself to Descartes who showed us the possibility of expressing all geometrical constructions analytically. Linzbach tries to do the opposite – to translate the expressions of analysis into the language of geometry.

Already in the year of publication, 1923, Linzbach's booklet was reviewed in the Estonian press. The 27 September issue of the Russian-language newspaper *Posledniye Izvestiya* (no. 237, p. 3) presents a fairly approving article by Geinrichs who says that "the graphic method applied by Linzbach is a step forward in inter-

pretation of Einstein's and Minkowski's ideas." The author quotes Hermann Weyl: "Mathematics it is not able to give a visual image of space because geometry does not know what space actually is." Issue 3 of the Estonian-language journal *Loodus* presents a rather neutral review containing a few disputable points. It is signed A. T. (presumably editorial board member August Tammekann). To this, J. S. (probably Jaan Sarv, another member of the editorial board and one of the founders of the journal) adds a shorter competent opinion that expresses a more negative attitude. It states that "in descriptive geometry, the skill of drawing higher-dimensional space has been known long ago, and it can be drawn as easily as ordinary three-dimensional space. In recent times, the drawing of higher-dimensional space has been used as a graphic means for solving equation systems with a greater number of unknowns (e.g. Rudolf Mehmke, *Leitfaden zum graphischen Rechnen*, Teubner, 1917)". Having also referred to some disputable points, J. S. gives the following final assessment, "Thus, the author's treatment of higher-dimensional space has nothing in common with that by men of mathematics."

It might be added that in, his treatment, Linzbach really tries to swim against the current, as far as the general development of geometry is concerned. He was mostly self-taught (at least regarding the higher level), and therefore, there were obviously gaps in his education, which became evident when he tried to deal with higher dimensions simply by intuition. The author seems to have a naive belief in some "imaginary possibilities" and in everything being imaginary.

It is time to draw some preliminary conclusions. The reader can find further information on Edgar de Wahl and Occidental independently (Dulichenko 1990, 2004). It is hardly possible to add anything entirely new on Jaan Sarv and his unpublished writings.

Jakob Linzbach's first two publications (1916, 1921) have already been quite thoroughly studied and noteworthy ideas have been found in them. Let us recall that he presented the idea of a phonotactic ten-finger high-speed typewriter with appropriate encoding (the so-called Linzbach machine). He was one of the first, and undoubtedly the first Estonian, who presented numbers and calculated

in the binary system and even in other number systems, and published them in print. In the creation of his interlinguistic language, he achieved quite remarkable results from the viewpoints of later semiotics and concept theory. Most probably, he also presented the first multimedia script.

It should be admitted, however, that a great part of Linzbach's creation has not been studied in depth. Primarily, this concerns the writings he produced in Paris, as only scraps of them have remained after the fire of 1944. The manuscript materials given to the University of Tartu Library by his granddaughter Tiina Linzbach are quite unknown. They have only been mentioned briefly by Dulichenko (2000a) who also sums them up in his recent book (2004): "Present-day linguistics has not dealt with Linzbach's ideas sufficiently. His unpublished work *Universal Language* is unknown to the academic world. The University of Tartu Library possesses the manuscript text written by the aged author in Russian on simple sheets of paper in chemical pencil: "Universalnaya Nauka. I. Universalnyi yazyk. Tallinn-Nõmme 1951–1952" (Universal Science. I. Universal language. Tallinn-Nõmme 1951–1952). It is obviously a copy of the material sent to the Academies of Sciences in Tallinn and Moscow in 1950. By that time, Linzbach was already aware that his system was based namely on mathematics. To his misfortune, he wrote in his accompanying letters that his method could be applied to describing the behaviour of all kinds of phenomena, and, along with real life situations, he noted that it was even suitable for studying the "soul". The answer received from Moscow was brief: "If the author claims that mathematics can even be used for describing the soul, it makes no sense to continue reading." Still, it can be seen that the idea of conceptual modelling was quite clear to Linzbach, and he envisaged its application. Let us note that the theory of information systems reached the same level in modelling as late as in the 1970s–1980s.

Linzbach did not despair but compiled an answer on 90 pages, the copy of which is stored at the University of Tartu Library. The first part of this two-part manuscript deals in detail with the essence

of the planned language that he had described in *Occidental* on only 32 pages in 1921.

Linzbach's misfortune was that he was too much ahead of his time and did not belong to the official circle of researchers. The course of his life and the events of the epoch did not favour peaceful creative work and its recording.

Notes from the Editorial board:

1. This article was translated by Ilmar Anvelt. It was originally published in Estonian as "Kolmest Eestis loodud tehiskeelest ja nende loojatest" in *Akadeemia* no 3, 2007, pp 482–510; <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:104119>.
2. J. Linzbach's Transcendental algebra was used at the First International Olympiad of Theoretical, Mathematical and Applied Linguistics in Borovets, Bulgaria, 8–12.09.2003; <http://www.ioling.org/problems/2003/i1/> > Download IOL individual contest problems > Download IOL individual contest solutions. Assignment 1 and its solutions were added to the original article.

LITERATURE

- Ariste 1960 – P. Ariste. Kunstliku keele küsimus. Keel ja Kirjandus, no 5, pp 263–269, 1960
- Ariste 1967 – P. Ariste. Ed. Wahl – interlingvistika arendaja. Noorte Hääl, no 12 (6980), 14.01., 1967
- Berger 1946 – R. Berger. Edgar de Wahl, autor de Occidental. Cosmoglotta, 130, pp 17–32, 1946
- Descartes 1995 – R. Descartes. Arutlus meetodist. Tallinn: Olion, 1995
- Dulichenko 1990 – А. Дуличенко. Международные вспомогательные языки. Tallinn: Valgus, pp 446, 1990
- Dulichenko 1995 – А. Дуличенко. О принципах философского языка Якоба Линцбаха. Вопросы языкознания, no 4, pp 11–22, 1995
- Dulichenko 2000a – А. Dulitšenko. Jakob Linzbach filosoofilise keele printsiipidest. Keel ja Kirjandus, no 1, pp 25–31, 2000

- Dulichenko 2000b – A. Dulitschenko. Über die Prinzipien einer philosophischen Universalsprache von Jakob Linzbach. Zeitschrift für Semiotik, B. 22, H. 3–4, pp 369–385, 2000
- Dulichenko 2004 – A. Dulitschenko. Maailmakeele otsinguid ehk interlingvistika kõigile. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004
- Erelt 2002 – P. Erelt. Keelemehest Nostradamus. Kaheksakümmend aastat tagasi mõtles tallinlane Edgar de Wahl välja uue rahvusvahelise keele. Eesti Ekspress, 17. 01.2002
- Frege 1879 – G. Frege. Begriffsschrift, eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens. Halle, 1879
- Haas 1956 – F. Haas. Grammatica de Interlingue in Interlingue. Winterthur, 1956
- Kabur 1967 – B. Kabur. Jakob Linzbach – semiootika pioneer. Noorte Hääl, no 12 (6980). 14.01.1967
- Kleis 1932 – R. Kleis (toim.). Eesti avalikud tegelased. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932
- Kristeva 1969, 1971 – J. Kristeva. L'Expansion de la Sémiotique. Recherches pour une sémanalyse. Paris: Du Seuil. 1969 [New: Essais in Semiotics, 4. Mouton, 1971]
- Kruus 1979 – R. Kruus. Lisandusi Jakob Linzbachi tundmaõppimiseks (T). Keel ja Kirjandus, no 2, pp 98–101, 1979
- Kruus 1983 – R. Kruus. Lisandusi Jakob Linzbachi tundmaõppimiseks (II). Keel ja Kirjandus, no 12, pp 695–697, 1983
- Kruus 1986 – R. Kruus. Lisandusi Jakob Linzbachi tundmaõppimiseks (III). Keel ja Kirjandus, no 9, pp 548–550, 1986
- Kukk 1982 – Т. Э. Кукк. Об одном забытом периоде движения за международный язык в Эстонии в XIX веке (волапук в Эстонии). Interlinguistica Tartuensis / . TRÜ Toimetised, no 613, pp 177–186, 1982
- Kuznetsov 1987 – С. Н. Кузнецов. Теоретические основы интерлингвистики. Москва: Изд. Унив. Дружбы Народов, pp 207, 1987
- Leibniz 1903 – G. W. Leibniz. Opusculs et fragments inédits (éd. L. Couturat). Paris: Alcan, 1903
- Lepik 1888 – J. Lepik. Maailma keel Volapük. Tartu, pp 28, 1888
- Lepik 1998 – J. Lepik. Tartu ülikool minu elus. Vanemuise Seltsi Kirjastus, pp 220, 1998
- Linsbach 1916 – Я. Линдбах. Принципы философского языка. Опыт точного языкознания. Петроград, pp 256, 1916

- Linzbach 1921 – J. Linzbach. Transcendent algebra. Ideografie matematical. Experiment de un lingue filosofic. Reval. pp 32, 1921
- Linzbach 1923 – Я. Линцбах. Прямолинейная геометрия высших измерений. Наглядное представление пространства всякой степени от $x-\infty$ до $x+\infty$. Ревель (Эстония), pp 32, 1923
- Linzbach 1925 – J. Linzbach. La géométrie et l'analyse géométrique de l'espace à n dimension. Idéographie mathématique. Paris, 1925
- Linzbach 1931 – J. Linzbach. Algèbre figurée I. Interprétation idéographique de l'équation du premier degré à une inconnue. Paris, 200 p, 1931
- Lumiste 1964 – Ü. Lumiste. Vahelseisu mudelitest. Eesti NSV TA Toimetised: Füüs-mat. ja tehn.-tead., no 3, pp 200–209, 1964
- Lumiste 1980 – Ü. Lumiste. Jaan Sarv – esimene eesti täppisteadlane-teoreetik. Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist. III. Tallinn: Valgus, pp 45–55, 1980
- Lumiste 1982 – Ü. Lumiste. Pügalpulkadest elektronarvutiteni. Kalender 1983. Tallinn: Eesti Raamat, pp 114–119, 1982
- Lumiste, Tamme 1975 – Ü. Lumiste, E. Tamme. Jaan Sarve tee teadlaseks. Matemaatika ja Kaasaeg XX. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, pp 100–121, 1975
- Lumiste, Tamme 1993 – Ü. Lumiste, E. Tamme. Arnold Humala esimesed teadustööd. Eesti Matemaatika Selts: Aastaraamat 1988. Tartu, pp 52–60, 1993 [> Arnold Humal 1908–1987, Tartu, 1998, pp 122–130]
- Müürsepp 1975 – P. Müürsepp. Kuulsaid XVII–XVIII sajandi matemaatikuid. Tallinn: Valgus, pp 84, 1975
- Nurk 1992 – T. Nurk. Eesti kunstiõpilased Stieglitzi kunstitööstuskoolis. Tartu Riikliku Kunstimuuseumi almanahh III. Tartu, 1992
- Ojalo 1981 – J. Ojalo. “Maailmakeel” 100-aastane. Keel ja Kirjandus, no 1, pp 63–64, 1981
- Peirce 1880 – C. S. Peirce. On the algebra of logic. Amer. J. Math., no 3, pp 49–57, 1880
- Peano 1895–1905 – G. Peano. Formulaire de Mathématiques (5 vol). Torino. 1895–1905
- Pimenov 1968 – Р. И. Пименов. Пространства кинематического типа. (Математическая теория пространства-времени). Ленинград: Зап. Науч. Семина. ЛОМИ, Т. 6, pp 496. 1968 [Kinematic Spaces. New York – London: Consultants Bureau, 1970]

- Pocheptsov 1998 – Г. Прочепцов. Я. Линцбах о визуальной семиотике. – История русской семиотики до и после 1917 года. Москва: Лабиринт, pp 93–97, 1998
- Revzin 1965 – И. И. Ревзин. О книге Я. Линцбаха Принципы философского языка. Опыт точного языкознания. Петроград, 1916. – *Tõid semiootika alalt* II. TRÜ Toimetised, nr 181, pp 339–344, 1965
- Ruubel 1967 – A. Ruubel. J. Sarve ideograafiast. *Noorte Hää*, no 12 (6980), 14. 01., p 2, 1967
- Sarv. 1931 – J. Sarv. Geomeetria alused. Tartu Ülikooli Toimetised A, kd 19, no 4, 88 p, 1931
- Sarv 1935 – J. Sarv. Foundations of Arithmetic. Tartu Ülikooli Toimetised A, kd 28, no 2, 34 p, 1935
- Sarv 1983 – T. Sarv. Jaan Sarve universaalkiri. *Keel ja Kirjandus*, no 1, pp 38–40, 1983
- Seppik 1928 – H. Seppik. Kunstlikud keeled. *Eesti Keel*, nr 7/8, pp 118–137, 1928
- Siitam 1959 – A. Siitam. Sõnake esperantost. *Keel ja Kirjandus*, no 11, pp 676–681, 1959
- Tamme 1977 – E. Tamme. 100 aastat prof. Jaan Sarve sünnist. Tartu Riiklik Ülikool, no 37, 16.12., p 3, 1977
- Taremae 1991 – H. Taremae (toim.). Reaalkooli teine raamat. New York – Toronto, 1991
- Tsivian 1998 – Y. Tsivian. Jacob Lintsbach as Film Semiotician. *Elementa*, Vol. 4, pp 121–129, 1998
- Wahl 1896 – E. von Wahl. Flexion und Begriffsspaltung. *Linguist*, no 10, 1896
- Wahl 1897 – E. von Wahl. Ausnahmen. *Linguist*, no 3, 1897
- Wahl 1911 – E. de Wahl. L leges de derivation en verbes. *Lingua Internationale*. Bruxelles, no 1, 1911
- Wahl 1953 – E. de Wahl. Spiritu de interlingue. Cheseaux – Lausanne, 1953
- Waterman 1978 – John T. Waterman (ed.). Leibniz and Ludolf on Things Linguistic: Excerpts from Their Correspondence, 1688–1703. Berkeley: University of California Press, 1978
- Veidemann 1977 – R. Veidemann. Rahvalalgustaja. Õpetaja. Rektor. Tartu Riiklik Ülikool, no 37, 16.12., p 3, 1977
- Veiderma 2002 – A. Veiderma. Elu hariduse radadel. Eesti Keele Sihtasutus, 2002

Enn Ernits
Tartu (Estonio)

PRI ESPERANTO-ORGANIZAĴOJ EN TARTU (EKDE LA FONDADO ĜIS 1940)

*Planlingvoj – Esperanto-movado –
 Esperanto-organizaĵoj – Estonio – historio*

En la kvara kvarono de la 19a jarcento Tartu, kiu tiam nomiĝis germanlingve Dorpat kaj ruslingve Jurjev, estis grava divastigcentro de la ideo pri la internacia lingvo en Estonio. Jam en 1885 la ĵurnalisto Ado Grenzstein (1849–1916) eldonis ĉi-tie mallongan gramatikon de volapuko de J. M. Schleyer en la estona lingvo kaj en 1885–1887 multfoje konatigis legantojn de sia ĵurnalo “Olevik” (“Estanto”) kun tiu lingvo. Per sia agado li ekiniciatis planlingvan movadon en Estonio. En 1887 en la aŭlo de la Tartua Universitato prelegis pri la internacia lingvo (precipe volapuko) profesoro pri fiziko Arthur Joachim von Oettingen (1836–1920). Ankaŭ la lerniloj de volapuko, kompilitaj de Ivan Lepik, aperis en 1888–1890 en la universitaturbo Tartu (vd. Kuk 1982). Tartu gravas ankaŭ en la Esperanto-movado de Estonio.

La historio de multnombraj Esperanto-organizaĵoj, ekzistintaj en Tartu ekde la komenco de Esperanto-movado, estas nesufiĉe esplorigita. Komencan periodon de la Esperanto-movado en la universitaturbo Tartu pritraktis nur la muzikisto Hillarius Sakaria (1899–1981; pli poste Hillar Saha). La artikolo estis verkita, kiam ankoraŭ vivis pioniroj de la Esperanto-movado (Sakaria 1925). Tial ĝi enhavas es-

encajn faktojn, kiuj nuntempe estus restintaj nekonataj, ĉar plejparto de la dokumentaro pereigis dum militoj kaj okupacioj. La studento Endel Ojasild esploris en sia diplomlaboraĵo (Ojasild 1962) historion de Esperanto-movado inter du mondmilitoj en la tuta Estonio, interalie kurte ankaŭ en la universitaturbo. E. Ernits priskribis agadon de la Tartua Esperanto-Societo kaj Tartua Akademia Klubo (Ernits 1982, 2004a).

Unuopuloj kaj neoficiala Esperanto-grupo

Ni scias malmulte pri pioniroj de la Estona Esperanto-movado en Tartu. La unua estoniano (ne estono!), kies nomon sub n-ro 81 enhavas “Adresaro de la personoj kiuj ellernis la lingvon “Esperanto””, eldonita de Ludvig Zamenhof en 1889, estis Alexander Blumenthal, hebreo. Li naskiĝis 1866 en Varsovio kaj en 1885–1891 studis en la Tartua Universitato, kie li fariĝis doktoro pri medicino en 1892. En la sekvinta jaro A. Blumenthal helpis fondi la Esperanto-rondeton en Varsovio, ekzistinta bedaŭrinde nur kelkajn semajnojn. Li estas menciita inter 35 esperantistoj, alportintaj dum 1887–1902 “al nia afero grandajn servojn kaj kies nomoj restos neforgeseblaj en nia historio” (Holzhaus 1969: 246, 269).

Villem Vaher (1873–1950), kiu en 1889–1993 lernis en la Instruista Seminario de Tartu, esperantiĝis sub influo de la propagando, farita de la Peterburga Esperanto-Societo “Espero” (fondita en 1892). En 1893 V. Vaher rimarkis hazarde la unuan libron de d-ro L. Zamenhof, aĉetinte adaptis ĝin por estonoj. Li publikigis la libron (30 paĝoj) en distra aldono (fino de septembro – komenco de novembro 1893) de la unua estona ĵurnalo “Postimees” (“Poŝtisto”), eldonita de la lingvisto kaj muzikisto Karl August Hermann (1851–1909). Tio signis la komencon de la memstara Esperanto-movado en Estonio (Enciklopedio 1979: 127). La vortara parto de la lernolibro, nome Esperanto-estona vortaro estis represita post du jaroj en Nürnberg. La lernolibro de V. Vaher estis la unua plej perfekta Esperanto-lernolibro por estonoj por sekvintaj dek jaroj (Sakaria 1925: 43).

V. Vaher propagandis Esperanton en la fino de la 19a jarcento krom “Postimees” ankaŭ en la gazetoj “Valgus” (“Lumo”) de Jakob

Kõrv kaj “Olevik” de Ado Grenzstein. V. Vaher publikigis la unuan fojon en la estona lingvo Esperanto-prozaĵon (“Mano”). Li apartenis al eminentaj pioniroj de la Esperanto-movado en Estonio (vd. Enciklopedio 2000: 82; TÕS 1929: 262, 265–266).

Ankaŭ la studento Harald Põld (1874–1939) estis esperantisto en 1890aj jaroj. Li nomiĝis en Adresaro de L. Zamenhof sub la numero 3628 (01.10.1895–15.05.1896) (Sakaria 1925: 43). H. Põld studis en la Tartua Universitato komence teologion (1896–1903) kaj poste natursciencan (1903–1904) (TÜÜ 1986, I: 52). Pro ies kaŭzo lia nomo mankas inter unuaj estonaj esperantistoj, menciitaj en la enciklopedio pri la estona Esperanto-movado (Enciklopedio 2000: 6).

“Lingvo Internacia” (1902, n-ro 1) sciigis pri Esperanto-kurso en Tartu en 1902. Ĝin aranĝis verŝajne iu izolulo, kies nomo restas nekonata por ni; tie estis menciita, ke tartuanoj kaj tallinnanoj havis kontaktojn kun la Esperanto-Societo “Espero” en Peterburgo (Sakaria 1925: 43).

El la “Lingvo Internacia” (1905, n-ro 4) devenas jena informo: “En Jurjev la esperantistoj vekiĝis. Estas fondata la unua esta [= estona] grupo esperantista. Kunvenoj okazas regule; rondiranta organo de la grupo estas farata. Sin turni al s-ro Krass, Russkaja ul. 4”. Ne estas komprenebla, ĉu temis pri la jam ekzistanta aŭ baldaŭ kreota Esperanto-organizaĵo. H. Sakaria supozis, ke en ĉi tiu anonco miksiĝis eble informoj el Tartu kaj Tallinn. La artikolo de F. Krass (1908: 11) montras, ke en 1908 en Estonio mankis Esperanto-organizaĵoj krom la Revela Esperantista Grupo.

La ĵurnalisto Ferdinand Krass estis tre aktiva homo, sed por domaĝo al Tartu li translokiĝis baldaŭ al Tallinn, kie li iniciatis la unuan Esperanto-societon en Estonio sub la nomo “Revela Esperantista Grupo”. La organizaĵo ricevis oficialan permeson en 1907. En 1911 estis fondita la Narva Esperantista Unuiĝo (Enciklopedio 2000: 36, 45–46, 54). En 1913 la Revela Esperantista Grupo estis malfermita pro politikaj kaŭzoj.

En la sama jaro unu el la aktivaj pioniroj de la Estona Esperanto-movado Jakob Rosenberg (1881–1973), kunfondinto kaj eksprezidanto de la Revela (= Tallinna) Esperantista Grupo, ekpropagandis Esperanton per la ekspozicio kaj paroladoj en

Tartu. Li gvidis tie ankaŭ Esperanto-kurson kun kelkdeko da partoprenantoj. Tiam J. Rosenberg kompilis ankaŭ statutprojekton de la kreota societo en Tartu helpe de la jura studento Karl-August Einbund (kun estonigita nomo Kaarel Eenpalu; 1888–1942), estonta konata politikisto en Estonio.

La Esperanto-kurson de J. Rosenberg finis tiama lernanto de komerca lernejo Jaan Laarmann (1893–1925), kiu aktive agadis en Tartu ĝis 1913, kiam li translokiĝis al Petrogrado, kaj krome, post la realveturo al Tartu en 1920 (Laarmann 1925: 39).

En 1911 al Tartu alvenis Johannes Vahtkerl, kiu parolis Esperante la unuan fojon kun la estonta prezidanto de la Dorpata Esperantista Societo Jan Muszyński, kvankam li estis esperantiĝinta jam en 1908 (Vahtkerl 1926: 44; Enciklopedio 1979: 556). Li iĝis aktiva membro de la Dorpata Esperantista Societo.

Dorpata Esperantista Societo (DES)

La Dorpata Esperantista Societo (estonlingve *Tartu Esperantistide Selts*; tiel ankaŭ en tiama ĵurnalo “Postimees”; ruslingve *Jurjevskoe Obščestvo Esperantistov*) estis la unua oficiale registrita Esperanto-organizaĵo en la urbo Tartu (ĝi estis la tria societo en Estonio). DES estis fondita inicie de la delegito de UEA, studfininto de la Tartua Universitato, tiama inspektisto de la botanika ĝardeno, estonta profesoro de la Universitatoj Vilnius kaj Łódź Jan Muszyński (vd. Ernits 2004b). La statuton de la societo devis konfirmi la Livlanda guberniestro en Riga. Kvarfoje ĝi restis nekonfirmita, lastfoje la 3- (16) -an de oktobro 1913 (Sakaria 1925: 43; Sakaria 1933: 4).¹ Estonio estis tiam okupita de la Rusa Imperio

Jan Muszyński, 1914
(Hanisz 2007)

1 La datoj en rondaj krampoj markas datojn laŭ la nova, nuntempe valida kalendarstilo. Aliaj datoj estas en la malnova kalendarstilo.

kaj carismaj burokratoj timegis disvastigon de ideoj pri libereco en la ŝtato. La statuto estis redonita sen subskribo de la guberniestro pro formalaj kaŭzoj.

La statuton, kiu estis subskribita de Aleksei Huoponen, ofi-cisto Peeter Loit, kancelariisto Eduard Meltser kaj inspektisto Jan Muszyński, la Livlanda guberniestro konfirmis finfine la 17an de februaro (2an de marto laŭ la nova kalendarstilo) 1914. La estonlingva gazeto "Postimees" sciigis: "La 17. ĉi-m[onate] en la komisiono por societaj aferoj de la Livlanda gubernio estis konfirmitaj la Tartua Esperantista Societo kaj la Balta Presista Sindikato. La konfirmadon atendis 44 statutojn, 24 restis nekonfirmitaj." (EŜA 3342, 1, 2: 1; Uued 1914). Al la fondado de DES esence kontribuis ankaŭ Nikolai Eger, kiu poste laboris kiel instruisto en Ĥabarovsk. Apogante al la parolado de la studento Harry Busch, H. Sakaria menciis, ke N. Eger estis studento. Tamen lia nomo mankas en la listo de la studentaro de la Tartua universitato; eble li estis gastostudento.²

La malferma kunveno de la nova organizaĵo okazis la 25-an de marto (la 7-an de aprilo laŭ la nova kalendarstilo) 1914 en ejo de la Societo por Edukado de Estona Junularo (estonlingve *Eesti Nooresoo Kasvatuse Selts*; tiama adreso: Raatuse str. 16). La domo ne estas konserviĝinta. Laŭ kvarlingvaj presitaj invitiloj kunvenis proksimume 70 personoj. Parolis J. Muszyński en la rusa kaj germana lingvoj, Peeter Loit en la estona lingvo kaj Nikolai Eger en Esperanto. Estis voĉlegitaj saluttelegramoj el Nõmme kaj Narva. Membriĝis 25 personoj, kiuj elektis la estraron de la societo. La kunfondinto J. Rosenberg estis elektita honora membro de DES.

Sekvis malpersista, severa milita tempo. Dum kelkjara ekzistado de DES la estraro pro mobilizado de anoj (J. Muszyński, P. Loit, N. Sysoev) kaj aliaj kaŭzoj tre ofte ŝanĝiĝis. En 1912–1914 J. Muszyński funkciis kiel delegito de la Universala Esperanto-Asocio (UEA) por Tartu. Post lia mobiliziĝo ekdelegitis P. Kikkas.

2 Estas supozite, ke la estona nomformo estis Jääger (Enciklopedio 2000: 76). Eger estis uzita ankaŭ en iu estonlingva gazetanonco (EŜA 3342, 1, 2: 1). Ĝi pravas, ke Eger estis tamen oficiala familia nomo. Tion, ke Eger povas estis rusiĝinta nomo, atestas ankaŭ la rusa antaŭnomo Nikolai.

La prezidantoj de DES estis J. Muszyński (ekde 25.03.1914), medicina studento Romuald Soloniewicz (ekde 12.10.1914), studento de la historia kaj filozofia fakultato David Klassen (ekde 25.10.1915), laboristo Johannes Vahtkerl (ekde 06.12.1915), drogkomercisto Rudolf Bruno Blaufeldt (ekde 22.05.1916), medicinaj studentoj Aleksanders Aispurītis (ekde 26.04.1917) kaj Jankel Zun (ekde 27.01.1918).³ Sekve, pli ofte ol aliaj la studentoj elektiĝis prezidantoj de DES.

Vicprezidantoj de DES estis N. Eger, Irina Muszyńska, R. B. Blaufeldt kaj Maria Kirt; kiel sekretarioj funkciis oficistoj Peeter Loit kaj Paul Parikas, laboristo J. Vahtkerl kaj kompostisto N. Sysoev; kiel kasistoj – tajloro Peeter Kikkas kaj kontoristo Edgars Grots; kiel bibliotekistoj – I. Muszyńska, Maria Kirt, R. Soloniewicz kaj J. Zun.

Al DES apartenis konstante du-tridek anoj. Donitaĵoj pri DES-anoj estas sufiĉe mankohavaj, pli detala informo ekzistas nur pri studentoj. Ni scias laŭnome nur 45 membrojn de DES, krom unu honora membro (tabelo 1). 15 aŭ triono el ili membriĝis en 1914. Kiel antaŭe estis menciita, dum la fonda kunveno membriĝis 25 personoj. Sekve ni havas informon nur pri 60% de membroj el tiu periodo. Tamen la reala procento estas pli malgranda, ĉar tre probable ankaŭ post la fondado kreskis kvanto de membroj de DES. Konservigis la listo de 32 membroj de DES el la periodo 1916–1917 (EŜA, 3342, 1, 3). Ĝi ne enhavas estraranojn J. Vahtkerl kaj N. Sysoev, kiu forveturis el Tartu pro la mobizado antaŭ la 22-a majo 1916, kiam estis elektita nova estraro de la societo (Sakaria 1925: 51). Sekve, la menciitan liston oni ekkompilis post tiu termino. Ĝi ne havas novulojn (115), membriĝintajn en aŭtuno 1917, kaj enhavas tre malmulte da donitaĵoj pri membraro en 1918.

El 45 membroj de DES, kiujn ni scias, 7 (15, 6 %) estis virinoj kaj 38 (84, 4 %) viroj. Laŭprofesie inter viroj de la societo estis studentoj (12 aŭ 31, 6 %), oficistoj (11 aŭ 28, 9 %), komercistoj (3

3 Ĉi-tie mi volus substreki la grandan intereson de la aktivulo de DES, la drogisto R. B. Blaufeldt al lingvoj. Li interesiĝis pri franca, itala, jida, hungara, cigana, finna, sveda, latva, ĉeĥa kaj greka lingvoj (vd. Blaufeldt, 1932).

aŭ 7, 9 %), instruistoj (2), ĉefa ĝardenisto kaj eĉ ŝoforo. Bedaŭrinde la profesio de la triono de membroj (13 aŭ 34, 2) ne estas sciate. Dominis junaj homoj. Laŭ niaj donitaĵoj la plej olda membro estis la 37-jara poligloto R. B. Blaufeldt. La membroj de DES reprezentis 7 naciojn kaj 5 konfesiojn (Sakaria 1933: 4). Nombriĝis almenaŭ 17 (aŭ 37, 8 %) estonoj, 8 (17, 8 %) rusoj, 6 (13, 3 %) poloj, 4 (8, 9 %) latvoj kaj 2 judoj. Bedaŭrinde la nacio de 8 (17, 8 %) membroj ne estas konate; inter ili povas estis unu finno (N. Huoponen) kaj unu germano (I. Muszyńska), estonoj, litovoj, rusoj k.a. Baltgermanoj mankis. DES estis vere internacia societo, kies membroj jam el praktikaj bezonoj devis uzi unu lingvon – Esperanton.

Ĉiuj studentoj studis en la Tartua Universitato, nur N. Arĥangelski estis pli frue studinta en la Tartua Veterinaria Instituto. Fakta nombro de studentoj povas esti pli granda, ĉar gaststudentoj oficiale ne enlistiĝis. Estas menciita Veske kiel studento (EŜA 3342, 1, 2: 1), sed lia nomo mankas en la listo de studentoj. Eble temas ĉu pri gaststudento aŭ la medicina studento Joosep Veskimets, kiu naskiĝis en 1893 en Rannu, Tartu distrikto kaj studis en la Tartua Universitato en 1914–1918 (TÜÜ 1987 II: 299). La studentoj estis naskiĝintaj inter 1889 kaj 1896. Plejparto de studentoj (9 aŭ 75%) studis en la medicina fakultato. Ŝajnas, ke lia superregado estis kaŭzita de la pli detala kono de la latina lingvo, kiu estas grava komponento de Esperanto, kaj eble kaŭze de malpli konservativa rilato al artefaritaj lingvoj. Du membroj studis en la fakultato de historio kaj filozofio, unu junulo studis teologion.

Jam en 1914 oni aranĝis pagan Esperanto-kurson, en kiu registriĝis 10 homoj, el kiuj partoprenis la kurson bedaŭrinde nur kvar personoj (Sysoev 1914). Ĉu la kurson gvidis N. Eger, kiel estis anticipe anoncita en “Postimees”, ni ne certas. La 31-an de majo okazis en la teatro “Vanemuine” propagandavespero de DES. Tiam duobla kvarteto kantis “Esperon”, N. Eger salutis partoprenantojn kaj J. Muszyński deklamis “La nigran ŝalon”. Estis prezentita la estonlingva triakta komedio “La korvermo” de la aŭstra verkisto Ludwig Anzengruber.⁴ Poste oni dancis ĝis la 4-a horo matene. Al la

4 La originala titolo “Der Gewissenswurm”, estonlingva titolo “Südameuss”.

propagandavespero estis invititaj ankaŭ du estonaj kaj unu germana ĵurnalistoj.

En la fino de la sama jaro J. Muszyński prelegis “Pri eksplodantaj kugloj uzataj de niaj malamikoj en nuna milito” (14. 12.) kaj lia edzino Irena Muszyńska “Kian signifon havas nuntempa milito por la ideo pri la internacia lingvo” (25.12; Esperanto 1914a, c). R. Soloniewicz resumis la laste menciitan prelegon en la gazeto “Jurjevski Vestnik” (Mušinska 1914). En 1914 en la loka germana gazeto oni petis ĉiujn, kiuj deziris partopreni la 10-an Universalan Kongreson en Parizo, turniĝi al J. Muszyński. P. Kikkas estis preta helpi al perado de la neŭtra, persona korespondado inter esperantistoj el malamikaj ŝtatoj pere de buroo de UEA en Genfo (Esperanto 1914b).

La aranĝoj (tevesperoj, komuna legado de esperantaĵoj, referatkunvenoj, konversacioj ktp.) okazis komence en Raatuse str. 16, sed ekde la 12-a de oktobro 1914 en la sobrulsocieto “Ugaunia” (Tähe str. 70).

En 1914–1915 okazis 43 kunvenoj de DES, en kiu membriĝis 32 personoj. En 1915 konversacioj ĉesis, ĉar publikaj aranĝoj estis malpermesitaj en la militaj cirkonstancoj. Esperanton oni propagandis nur per la gazetaro. Ekzemple, P. Parikas, N. Sysoev kaj R. Blumfeldt sendis perpoŝte al tiuj, kiuj deziris konatiĝi kun la internacia lingvo, koncernajn senpagajn broŝurojn. Iufoje la DES-anoj elveturis en vilaĝon, situantan proksime de Tartu. En la vilaĝo oni parolis en Esperanto kaj propagandis ĝin al vilaĝanoj, el kiuj poste ses personoj eklernis la lingvon. Ekde la komenco de 1915 dum unu jaro aperis manskribita literatura kaj popularscienca gazeto. Estis aranĝita Esperanto-kurso.

Ekde 1916 al la societo apartenis 25 membroj, sed lia agado estis tre modesta. En la komenco de 1917 agado de DES vigliĝis, ĉar membriĝis novaj aktivaj membroj (J. Zun ka.). Tiam inter 32 membroj estis 9 studentoj, 9 oficistoj ktp. (Sakaria 1925: 52).

Dimanĉe, 26-an de marto 1917 DES aranĝis en la Nova Anatomiejo senpagan publikan lekcionon pri la internacia lingvo Esperanto (EŜA 3342, 1, 2: 3). Pri agado de DES oni skribis ne gazetaro, interalie ankaŭ en “Ondo de Esperanto” (1914, n-roj 5, 7; 1915, n-ro 7/8).

En revoluciaj tagoj de 1917 Esperanto iĝis tre populara, ĉar esperantistoj substreki la internaciecon de tiu lingvo. Post antaŭe menciita lekcio en DES ekmembriĝis 115 personoj, plejparto de kiuj partoprenis aranĝojn de la societo nur unu fojon. En la sama jaro oni propagandis la internacian lingvon ankaŭ al la militistoj de la garnizono de Tartu. J. Zun organizis Esperanto-kurson.

La lasta kunveno de DES-anoj okazis la 27-an de januaro 1918. Estis elektita nova estraro. Por J. Zun voĉdonis 46 personoj; tiu nombro reeĥas kvanton de partoprenantoj de la ĝeneralkunveno kaj membraro. Tiam la biblioteko de la societo havis proksimume cent librojn kaj gazetkomplektojn. DES devis rompi sian agadon la 25-an de februaro 1918 pro la germana okupacio. Rekta posteulo de DES en Estonia Respubliko iĝis Tartua Esperanto-Societo.

Tartua Esperanto-Societo (TES)

Tartua Esperanto-Societo estas rekta posteulo de DES en la periodo de Estona Respubliko. Ĝi estis kreita en oktobro 1921 laŭiniciative de la antaŭmenciita Rudolf Bruno Blaufeldt (1877–1932) kaj la medicina studento Harry Busch (1896–?). TES finis sian agadon la 29-an de oktobro 1940 laŭ instrukcio de la soveta inspektisto pri politedukado A. Sakk.

Al TES membriĝis reprezentantoj de diversaj profesioj, studentoj kaj lernantoj. Ilia nombro variis inter 20 kaj 150 (tabelo 1). Prezidantoj de TES (laŭ nekompletaj donitaĵoj) estis Jaan Laarman (en 1923), Robert Cher (1924), R. B. Blaufeldt (1925), Johannes Tiik (1926–1927), A. Huoponen (1928–?) kaj Johannes Jaanisto (1931–1940).

Tabelo 1. Nombro de TES-anoj en 1922–1940.

Jaro	Nombro	Jaro	Nombro	Jaro	Nombro
1922	20	1929	30	1936	76
1923	20	1930	80	1937	49
1924	20	1931	75	1938	32
1925	52	1932	121	1939	37
1926	54	1933	150	1940	40
1927	60	1934	104		
1928	72	1935	101		

TES-anoj tre ofte translokiĝadis pro malfavoraj lukondicoj kaj aliaj kaŭzoj. Oni menciis en 1922, ke TES agadas malbone, ĉar kvanto de la anoj estas eta kaj plimulto da ili scipovas Esperanton nesufiĉe. En la sekvinta jaro jaro ĝia agado iom post iom aktivigis: oni kreis koruson, aranĝis Esperanto-kursojn sub la gvidado de Jaan Laarman. En 1925 oni fondis specialan komision (Evald Mälson k.a.) por intensivigi laboron de TES. Ĝi estis rezulta. Ekokazis referatkunvenoj, promenadoj en Tartu kaj eksterurbe. Pro komplikaĵoj kun ejoj referatkunvenoj de tempo al tempo malsukcesis.

En 1930 la agado de TES reviviglis, la membraro pligrandiĝis. En 1933 kaj 1934 aranĝojn de la societo partoprenis meznombre 20–40 personoj. Pasiveco rimarkeblis precipe ekde 1937, kiam meznombre de vizitantoj plimalgrandiĝis al deko..

La plej grandan influon al la disvastigo de Esperanto havis pli ol 70 lingvaj kursoj (1–10 pojaraj). La jaroj 1928, 1930–1933, 1936 kaj 1937 estis la plej vivaj. Aktivaj instruistoj estis Almeda (Aale) Tsahkna (edziniĝinte Mallar, nask.1907; almenaŭ 15 kursoj), J. Jaanisto (9), H. Seppik (5) K. Tunón (4) kaj A. Saul (4). Nombro de la kursantoj variis inter 7 kaj 157 (tabelo 2). La unua kurso okazis jam en 1922. Ĝin aranĝis Jaan Laarman en la ejo de TES. Okazis ankaŭ superaj kursoj, gvidataj de R. Blaufeldt (en 1924), H. Seppik (1926), A. Saul (1928), J. Jaanisto (1932), K. Tunón (1932), P. Ariste (1933) kaj A. Mallar (1934, 1936, 1937). Estis organizitaj kursoj por

oficistoj, soldatoj (en 1932), blinduloj, skoltoj ktp. En 1924–1928 H. Seppik instruis Esperanton krom Tartu ankaŭ en Tallinn, Pärnu kaj Petseri (Enciklopedio 1979: 88).

La plej popularaj estis la fama hungara instruisto Andreo Ĉe (Cseh; 1895–1979), kiu estis en Tartu en 1928 kaj 1931, kaj la sveda instruisto Gösta Ahlstrand, vizitinta nian urbon en 1930. Ekzemple, la kursojn de A. Cseh partoprenis en la komenco de la kurso 41–42, sed en la fino 97 personoj, tamen ne ĉiuj ekzameniĝis. El 68 homoj antaŭ la komisiono (Villem Vaher, Paul Ariste, Henrik Seppik, Alfred Saul) plenumis la ekzamenon sukcese nur 29. En 1931 ekzameniĝis nur 14 personoj, inter ili Peeter Anso, Ilmar Kruus kaj aliaj el 97. La instruistoj, uzintaj la rektan Ĉe-instrumentodon, iĝis Henrik Seppik (laboris depost 1929 en Svedio kaj Norvegio), G. Ahlstrand, K. Tunón k.a.

En la lernojaro 1931–1932 en sep lernejoj de Tartu pri Esperanto okupiĝis pli ol 400 personoj. Laŭ taksado de J. Jaanisto en 1939 scipovis la internacian lingvon 3000–4000 tartuanoj, t.e. 5–7% de tiama urboloĝantaro.

Tabelo 2. Nombro de Esperanto-kursoj en 1922–1940.

Jaro	Nombro	Jaro	Nombro	Jaro	Nombro
1922	1	1929	1	1936	6
1923	3	1930	5	1937	5
1924	3	1931	7	1938	–
1925	2	1932	10	1939	1
1926	2	1933	7	1940	–
1927	2	1934	2		
1928	8	1935	2		

Vivan intereson (ĝis 800 auskultantoj) elvokis prelegoj de eksterlandaj esperantistoj, kiel hungaro Andreo Cseh, svedoj Gösta Ahlstrand kaj Karl Tunón, bulgaroj F. Stojanov kaj P. Pamporov, finno K. Hartmann-Harteva, hinduo Lakshmiswar Sinha, aŭstro Hugo Steiner k.a. Ili rakontis pri vivo kaj kutimoj en iliaj landoj.

Iliajn prelegojn al neesperantistaro tradukis anoj de TES, plej ofte Paul Ariste, Selma Neumann (1908–1991) kaj Johannes Jaanisto. En 1932 Tartun vizitis mag. S. O. Jansson (Stockholm). Li renkontis en Tartu J. Jaanisto kaj P. Ariste. En 1938 P. Ariste akceptis la belgan gaston J. Baruch. K. Tunón (estonigite Rootsi) edziĝis je la estona esperantistino Olga Ramm. Ili translokiĝis en la vilaĝon Holvandi, kie li fondis malgrandan Esperanto-grupon.

Ĉeftemoj de prelegoj, raportoj, konversacioj kaj referatoj fare de TES-anoj estis argumentado de la rolo de Esperanto, historio de planlingvoj kaj vojaĝimpresoj. Plej aktivaj parolantoj de TES estis P. Ariste (en 1925–1926), H. Seppik (en 1926–1928), V. Raukas (1931, 1934), J. Jaanisto (1934, 1937).

Dum eksterlanda instruado estonaj esperantistoj (Elisabet Pähn k.a.) prelegadis kaj montradis slajdojn pri Estonio. En 1932 profesoro pri veterinaranatomio Hans Richter rakontis al rigaj esperantistoj pri anatomio de la homo. En 1925 kaj 1926 referatkunsidojn partoprenis ankaŭ neesperantistoj.

Esperanto estis propagandita ankaŭ ekster Tartu. Ekzemple, en 1930 Jakob Adamtau interparolis pri ĝi kaj donis provleciojn en Laius-Tähkvere kaj Torma (al 30 kaj 120 personoj). Dum la jubilea festo de TES (29.04.1934) J. Rosenberg prelegis pri historio de Esperanto-movado en Tartu. En la sama aranĝo professoroj Jan Muszyński, episkopo Hugo Bernhard Rahamägi (1886–1941) kaj inĝeniero V. Vaher estis elektitaj honoraj membroj de TES; profesoro pri matematiko Kalle Väisälä (1883–1968) el Turku estis elektita iam pli frue. La dua populara temo de referatkunvenoj ktp. estis rakontado pri vojaĝimpresoj. Ekzemple en 1936 E. Pähn rakontis pri Hispanio en tri lokoj por 250–300 tartuanoj.

En 1936 TES aranĝis literaturajn vesperojn. En tiu ĉi jaro okazis literatura juĝo pri Jaan laŭ “Tuulte pöörises” (En ventoskirlo) de la estona verkisto August Kitzberg (1855–1927). En la rolo de la prijugato estis Andres Sikk (1911–1988), en aliaj – H. Christian, Aleksander Mekkart, Raimund Haabvere k.a. En la aranĝo, dediĉita al la 45-jartago de la naskiĝo de la hungara Esperanto-verkisto Julio Baghy (1891–1967), krom superrigardo pri lia vivo kaj verkado A. Mallar prezentis lian “Dancantan ĉevalon” kaj aliajn verkojn.

En 1937 oni memorigis la 100-an jaran mortodatrevenon de la rusa poeto Aleksandr Puŝkin (1799–1837) kaj celebris la 50-jaran naskiĝjubileon de la estona verkisto Oskar Luts (1887–1953). Tiam Salme Lõhmus prezentis la felietonon “Pliuhkam en la kantofesto” de O. Luts. A. Sikk montris lumbildojn pri la verkisto kaj liaj literaturaj tipoj. En 1938–1939 R. Haabvere k.a. okupiĝis pri tradukado de liaj verkoj.

Anoj de TES organizis en Tartu tri diservojn: la unua okazis en la katolika preĝejo, kie predikis Andreo Cseh en 1931. Du koncertaj diservoj estis aranĝitaj en la universitata preĝejo: la unua konekse al la 300-jara jubileo de la Tartua universitato (1932), la alia dum 20-jariĝo de TES (1934).

En 1930-aj jaroj TES kaj Akademia Esperanto-Klubo organizis Esperantajn radioelsendojn, en kiuj en- kaj eksterlandan aŭskultaron oni konatigis kun Estonio kaj ĉi-tieaj Esperanto-eventoj. En 1931 okazis kvar elsendoj (parolis V. Raukas kaj J. Jaanisto). En 1932 H. Richter rakontis pri la Tartua universitato lige kun ĝia 300-a jara datreveno. Estis organizita ciklo de intervjuoj kun famuloj. Ekzemple en 1933 Aleksander Siitam (1907–1970) intervjuis poeton kaj profesoron de la Tartua universitato Gustav Suits (1883–1956) kaj prof. Hans Richter tradukis lian recenzon pri la Esperanto-lingva “Estonia antologio”. En la sama jaro prof. Oskar Loorits (1900–1961) rakontis pri la estona folkloro (traduko de E. Jaanson), honora membro de Internacia Esperanto-Muzeo kaj protektanto de Occidental-Union prof. Andrus Saareste (1892–1964) pri la estona lingvo, arkeologo kaj etnologo Eerik Laid (1904–1961) pri deveno de la estonoj kaj ilia nacia kulturo (traduko de P. Ariste). La radioelsendoj estis sufiĉe larĝe aŭskulteblaj: ekzemple parolado de A. Saareste reeĥis eĉ en iu hungara gazeto.

En 1930-aj jaroj laŭ rekomendo de iu radiovendeja laboranto Andres Sikk fondis radiotransladreton en Tartu. Ĝi havis maksime 110 abonentojn. Per ĝi A. Sikk instruis ankaŭ Esperanton.

Jam en aŭtuno 1923 ĉe TES ekzistis koruso, kiun gvidis Robert Cher. En 1930-aj jaroj ĝin ekgvidis H. Pukits, en 1936–1937 D. Siilbaum. En 1934–1935 en la koruso kantis proksimume 40, pli poste nur kelkdek da homoj. Verŝajne ne ĉiuj korusanoj estis

esperantistoj, ĉar estas konate ke en 1934 J. Jaanisto organizis por ili senpagan Esperanto-kurson. En 1936 okazis 40 provkantadoj kaj tri koncertoj. Kiel solistoj prezentiĝis L. Kurko kaj S. Neumann per piano, H. Teder per violono, H. Jürgenson per kantoj. Deklamis A. Mallar, A. Huoponen, O. Jäme k.a. La societo havis sian aktortrupon, kiu en 1935 ludis la originalan komedion “Monavidemuloj kaj -dividemuloj” de la klubano V. Valter.

20-jara jubileo de TES, 1934

Pojare okazis 1–3 tevesperoj (ilin partoprenis meznombre 30 personoj), jul- kaj dancfestoj, boatveturoj sur Emajõgi. En 1939 TES aĉetis gramofonon kun 20 diskoj. Laŭ propono de V. Valter en 1935 oni kreis sportan cirkon, kiun ekgvidis Raimund Haabvere. Oni aranĝis ŝak- kaj retpilkonkurojn. Laŭ propono de R. Haabvere la sporta cirklo estis likvidita en 1937.

Tre gravaj por Esperanto-movado estis ekspozicioj, precipe la Esperanto-angulo de tradiciaj agrikulturaj ekspozicioj en Tartu. Tie oni prezentis Esperanto-eldonaĵojn, -afiŝojn, statistikajn mapojn ktp. Ekzemple en 1927 ĝin vizitis pli ol 50 000 (!) personoj. En 1932 estis kreita komisiono pri turisma gvidado, konsistanta el Johannes Jaanisto (1893–?), Berta Kaplan (1910) kaj Viktor Raukas (1895–1975).

Al la disvastigo de Esperanto kontribuis superrigardoj pri Esperanto-eventoj en multaj estonlingvaj ĵurnaloj. En la 1930-aj jaroj en “Postimees” aperis regula Esperanto-angulo, redaktita fare de J. Jaanisto. En 1931 li publikigis tie la Esperanto-kurson. Aperis ankaŭ sufiĉe longaj artikoloj La kompleta teksto, komplilita laŭ rekomendo de prof. Andrus Saareste, estis publikigita en la revuoj “Eesti Keel” kaj “Olion”. Artikoloj de P. Ariste, H. Richter k.a. aperis en “Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio”.

TES-anoj partoprenis kompiladon de Esperanto-lerniloj, vortaroj ktp. En 1927 aperis “Fajrejoj” kiel literatura suplemento de “Postimees”, represita laŭ latva eldonaĵo “Ondo de Daugava”. Jakob Adamtau eldonis kvarpagan propagandilon (1929). En 1932 aŭ 1933 TES publikigis propagandajn poŝtkartojn kun eston- kaj Esperanto-lingvaj tekstoj. Ankaŭ reproduktioj de skulptaĵoj de la estona skulptisto Herman Halliste (1900–1973) aperis kun dulingvaj titoloj (1934). TES-anoj kompilis kaj publikigis “Gvidlibron tra la universitaturbo Tartu” (1932).

Laŭiniciative de la matematika profesoro K. Väisälä TES-anoj organizis la unuan Esperanto-kongreson de Estonio en Tartu. Ties la plej grava decido estis la fondado de Esperanto-Asocio de Estonio (2.04.1922). Membroj de TES organizis ankaŭ laŭvicajn kongresojn de la asocio en Tartu (1926, 1931, 1936). Tartuanoj (en 1922 A. Busch, M. Einer-Arvisto; poste P. Ariste, H. Seppik k.a.) estis elektitaj al la estraro de Esperanto-Asocio de Estonio (EAE) kaj al la redakcio de “Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio”, fondita en 1925. En 1931 J. Jaanisto fariĝis oficiala reprezentanto de Estonio por Cseh-Instituto.

Malgraŭ ekonomiaj kaj aliaj malfacilaĵoj TES ludis antaŭ la Dua mondmilito sufiĉe gravan rolon en la Esperanto-movado de Estonio, precipe en Tartu kaj sudaj regionoj de la ŝtato.

Akademia Esperanto-Klubo (AEK)

Akademia Esperanto-Klubo estis fondita en la Tartua universitato laŭ iniciativo de prof. Kalle Väisälä, studentoj Arnold Buldas, Harry Busch, Valerian Sergejev (Muurmetsä), Maks Einer (Arvisto) k.a.,

entute 13 personoj. 26.03.1922 ili elektis statutkomisionon (Viktoria Elisabeth Aavakivi, M. Einer, Johannes Pervik). La statuto de AEK estis akceptita 19.11.1922. En 1925 AEK aliĝis al EAE.

La membraro de AEK konsistadis el 10–30 anoj. La nombro de la studentinoj estis relative malgranda, escepte de jaroj 1929 kaj 1930. Ili formis trionon de la nombro de AEK-anoj, nome 37 el 122 registritaj personoj. La plej multe da membroj estis studentoj, tre malofte ankaŭ ekstudentoj de la filozofia (37), jura (16), matematika (13), kemia (11), medicina (9) kaj komerca (8) fakultatoj aŭ fakoj, entute preskaŭ 77% de la membraro. Nur unuopuloj (2–3) de la veterinarmedicina, agronomia kaj teologiaj fakultatoj de la Tartua universitato aliĝis al la klubo. Bedaŭrinde tre multaj registritaj personoj estis nur mallongdaŭraj membroj. Ekzemple 37,7% (46) de ili listiĝis nur dum unu semestro.

El poste famiĝintaj studentoj al la klubo apartenis Paul Ariste (ĝis 1927 Berg; en 1925–1929, ekde 1933), Peeter Anso (ekde 1931), Maks Arvisto (1922–1925) k.a. Membroj de AEK estis doktoro pri biologiaj sciencoj Aleksander Audova (1926–1929), doktoro pri veterinarmedicino prof. Hans Richter (1932–1933), inĝeniero Villem Vaher (1927–1931), muzikisto Hillar Saha (1932) k.a.

Prezidantoj de AEK elektiĝis Maks Einer (1922–1923), Robert Cher (1924), Henrik Seppik (en 1925–1926, 1927, 1928–1929), Evald Mälson (1927), Richard Tiik (1928), Selma Neumann (1929–1930), Friedrich Adolf Johanson (1931) Aleksander Siitam (1931), Hans Richter (1932–1933), Paul Ariste (1933–1934) kaj E. Jaanson (1934–?).

En 1922 B. Saarson proponis fondi bibliotekon de AEK. La nombro de libroj grandiĝis malrapide. En 1932 la biblioteko posedis 109 titolojn, inter ili nur 36 libroj, en la jaro 1937 – 83 volumojn. La uzado de la biblioteko fare de AEK-anoj estis sufiĉe modesta.

La agado de AEK estis diversflanka kaj kontribuis certagrade al la Esperanto-movado en Estonio. Ofte ĝi ne estas distingebla de agado de TES-anoj.

AEK organizis referatkunsidojn, kiujn partoprenis meznombro 8 homoj. En 1923–1927, 1930–1931 okazis po 1–4 referatkunsidoj

dum la jaro, en la studjaroj 1933/1934 – 13, 1935/1936 – 23, 1936/1937 – 12. Ekde la studjaro 1938/1939 referatkunsidoj ne estis plu aranĝitaj.

Paroladoj de AEK-anoj estis plej ofte dediĉitaj al argumentado kaj propagando de avantaĝoj de Esperanto kiel internacia komunikilo. Ankaŭ historio de planlingvoj kaj vojaĝimpresoj estis pritraktitaj. En 1926–1928 apartenis al aktivaj parolantoj H. Seppik, A. Audova kaj A. Saul. La unue menciita aranĝis 10-horan lekciociklon pri historio de planlingvoj. En 1927 AEK-anoj organizis rekontvesperon kun la magistro pri filologio Johannes Aavik (1880–1973) (pli detale Ernits 2000, 2006). P. Ariste rakontis en 1934 pri lingva tipologio kaj universala esperanto-kongreso en Stockholm.

Membroj de AEK, 1930-aj jaroj

Esenca sfero de la agado de AEK estis aranĝado de Esperanto-kursoj. En 1923–1929 okazis almenau 8 kursoj, kiujn partoprenis meznombre 10 personoj. En 1925 okazis supera kurso de Esperanto. Ĝin partoprenis 9 personoj, inter ili ankaŭ P. Ariste kaj E. Mälson. Tre ofte la kursoj interrompiĝis pro pasiveco de la partoprenantoj. Esperanton instruis M. Einer-Arvisto, R. Cher, P. Ariste k.a. La plej aktiva Esperanto-instruisto estis A. Saul, kiu organizis en 1927–1929 almenaŭ kvar lingvokursojn.

Kelkaj membroj de AEK partoprenis verkadon de Esperanto-lerniloj, vortaroj ktp. En 1926 M. Arvisto (1896–1936) eldonis la unuan sufiĉe detalan Esperanto-lernolibron en la estona lingvo. AEK-anoj kompilis ankaŭ ŝlosilon (1923) por la lernolibro de la finna esperantisto Vilho Setälä. En 1927 aperis fundamenta Esperanto-estona vortaro (preskvanto 2000 ekz.), kiun kompilis Vortara Komisiono (VoKo) en konsisto P. Ariste, H. Seppik, R. Tiik k.a. Dum multaj jaroj komisiono de AEK okupiĝis pri kompilado de plena estona-Esperanta vortaro, kiu tamen restis nefinfarita.

En 1925–1927 P. Ariste publikigis en Esperanto-periodaĵoj ok artikolojn (Onga 2000: 40–41). A. Saul tradukis por la Esperantolingva “Estona antologio” ses estonajn popolkantojn kaj unu fabelon. A. Siitam publikigis en “Heroldo de Esperanto” superrigardon pri historio de la Tartua universitato. AEK planis eldoni sian gazeton, sed senrezulte.

En 1927 A. Saul proponis, ke pedagogia konferenco (Tallinn) organizu sektion de la metodiko pri instruado de Esperanto. En la plena kunsido li parolis pri pedagogia rolo de Esperanto. Laŭ iniciativo de H. Seppik en komuna kunsido de reprezentantoj de AEK kaj TES estis pritraktitaj proponoj por plibonigi la nivelon de “Informoj de EAE”. En la sama jaro estis kreita komisiono (P. Ariste, E. Mälson kaj H. Seppik) por kunmeto de demandaro, laŭ kiu oni deziris ekscii opiniojn de estonaj sociagantoj pri Esperanto. AEK-anoj deklaris proteston kun latvaj esperantistoj al la Latva Radio kontraŭ aplikado de *Ido* kiel elsendadlingvo. La estraranoj priparolis eĉ fondadon de Esperanto-lektoroficon en la Tartua universitato.

La membroj de AEK P. Ariste, E. Mälson, A. Saul k.a. partoprenis ankaŭ la laboron de EAE. Ekzemple en 1934 A. Siitam kaj S. Neumann estis elektitaj en la estraranon de EAE. En 1932 la prezidanto de Internacia Esperanto-Muzeo Hugo Steiner vizitis Tartu, kie lin akompanis H. Richter, fariĝinte poste dumviva membro de la muzeo.

Sukcesoj en agado de AEK estis atingitaj rezulte de la aktiveco de unuopaj klubanoj. La plejparto de la membraro estis sufiĉe pasiva. La agado de AEK ĉesis en la dua duono de la 1930-aj jaroj.

Marksismaj Esperanto-societoj

En 1923–1924 la studento Robert Cher instruis Esperanton en la Vespera Laborista Perfektiĝlernejo. Verŝajne sur ties bazo 19.10.1924 li fondis la Esperanto-societon “Kosmopolito”, kies anoj estis laboristoj. Ties agado estis evidente efemera, ĉar post la eventoj de 1.12.1924 R. Cher estis kondamnita al la dumviva bagno kaj li emigris baldaŭ al la Soveta Unio.

En 1928 la studentoj Alfred Taalman (1904–1938) kaj Eduard Johannes Kase (1910) aranĝis Esperanto-kurson al 12 anoj de la Tutlanda Junlaborista Societo. En 1930 en la 4-a kongreso de la Estonia Junsocialista Ligo E. Tuiman prelegis laŭ la temo “Esperanto kaj laborista klaso”. Tie oni akceptis laŭ la propono de Aleksander Audova (1892–1932) jenajn decidojn: 1) fondi laboristajn Esperanto-grupojn, 2) kunlabori kun analogaj eksterlandaj organizaĵoj kaj 3) fari Esperanto-propagandon.

En ties rezulto grupo de marksistoj Aleksander Audova, August Hint, Ilmar Kruus (1913–1942), Erhard Lepik (1909–1941), A. Piir, Leonhard Illisson (1911–1993) k.a. fondis 27.09.1931 Tartuan Laboristan Esperanto- kaj Kultursocieton (TLEK). Ties prezidanto iĝis A. Audova kaj sekvontjare A. Prink (post translokiĝo de A. Audova al Moskvo). La societo agadis en la Laborista domo (Filosoofi 11). La aranĝoj okazis parte legale, parte nelegale, koncernante marksismon, vivon en Soveta Unio ktp. En 1931 August Kass gvidis Esperanto-kurson por laboristoj. En 1933 Laborista Esperanto- kaj Kultura Societo estis likvidita.

Esperanto-grupoj de gelernantoj

3.11.1936 estis fondita Esperanto-cirklo de Tartuaj skoltoj (prezidanto K. Lomp). Baldaŭ okazis propagandovespero de Esperanto al pli ol 200 partoprenantoj. Sub la gvidado de A. Mallar kaj K. Lomp estis aranĝitaj kelkaj lingvokursoj. Okazis dancvesperoj, ekskursoj ktp. En 1937 al la membraro apartenis 42 personoj. La cirklo aliĝis senpere al EAE. 5.02.1939 oni aranĝis Esperanto-ekspozicion, propagandovesperon kaj provlecionon. La aranĝon partoprenis proksimume 100 personoj. 9.02. komenciĝis

Esperanto-kurso, kiun gvidis A. Mallar. Ĝin partoprenis komence ĉirkaŭ 60 personoj. 23.02. okazis koncertobalo en “Sinimandria”. Ĉi tiuj eventoj respegulis detale en “Postimees”.

Jam antaŭ 1931 en Tartua Industria Lernejo (direktoro V. Raukas) agadis Esperanto-grupo, konsistinta pli ol 10 lernantoj. En 1932 aŭ 1933 la marksistoj Leonhard Illisson, J. Neuman kaj Ilmar Kruus fondis Esperanto-komisionon ĉe Societo de Junaj Sobruloj.

En 1933 Tartuaj gimnaziantoj fondis Esperanto-grupon, kiu poste fariĝis sekcio de TES. En la sama jaro en Vespera Industria kaj Ekonomia Lernejo estis kreita Esperanto-grupo “Ideo”, al kiu en 1937 apartenis 93 membroj. Ties prezidantoj estis L. Reimets kaj H. Jõgi. En 1937 ĉe “Ideo” oni formis 40-anan koruson sub gvidado de E. Kõomägi. Okazis Esperanto-kursoj (gvidis A. Mallar, ekzameniĝis 12 personoj), tevesperoj, ekskursoj ktp. Malgrandaj Esperanto-grupoj ekzistis ankaŭ en aliaj lernejoj kaj entreprenoj (ekzemple en la virina gimnazio kaj en la uzino “Tegur”).

Membroj de TLEK, 1932

Agado de blinduloj

Blinduloj de Tartu lernis Esperanton sub gvidado de A. Mallar en la sola lernejo de Estonio, kie estis oficiale konfirmita la Esperanto-lernoprogramo. En 1937 dek kvin blinduloj scipovis bone Esperanton kaj korespondis kun leteramikoj el 17 landoj. Ili ricevis senpage el Svedio brajlan gazeton “Ligilo”, al kiu estis faritaj tradukoj el la estona literaturo (pli detale Kals, Kunder 2004).

Sud-Estonia Esperanto-Distrikto (SEED)

TES havis konstante konfliktojn kun EAE pro malkontento kun gvidado kaj en 1932 interrompis ligojn kun ĝi. J. Jaanisto, F. Lokk kaj V. Raukas fondis 29.03.1933 la autonoman Sud-Estonia Esperanto-Distrikton, kies statuton oni konfirmis en la fino de la sama jaro. Prezidantoj de la organizaĵo elektiĝis en 1934–1935 Karl Tunón, en 1935–1936 Viktor Raukas, poste Andres Sikk. Aktivuloj de SEED estis ankaŭ Peeter Ernits (1879–1945), E. Jagomägi, M. Hinno k.a.

Taskoj de SEED estis kunordigo de agado je ekzistintaj en Sud-Estonio Esperanto-grupoj, provizado per Esperanto-literaturo ktp. En 1934 ĝi havis 184 membrojn: TES – 101, AEK – 11, “Lumo” (Holvandi) – 11, “Stelo” (Kauksi) – 6, “Espero” (Põlva) – 12, “Suno” (Petseri) – 29, “Vivo” (Meremäe) – 13 (Enciklopedio 2000: 70).

Resume

La plej grava Esperanto-organizaĵo de Tartu estis la tuturba TES. Krome funkciis lokaj societoj, grupoj ktp. de studentoj (AEK), lernantoj (“Ideo”), laboristoj kaj skoltaj. Pli aktivaj esperantistoj (V. Raukas, A. Mallar k.a.) agadis aktive samtempe en kelkaj organizaĵoj. La Esperanto-organizaĵoj de Tartu kontribuis konsiderinde al Esperanto-movado de Estonio. Ekde 1940 agado de Esperanto-institucioj en la okupita Estonio estis malpermesita. La Esperanto-movado revigligis en Tartu nur en 1956.

ARKIVMATERIALOJ

Estonia Ŝtata Arkivo (= EŜA) 3342.1.2 – *Ajalehelõiked esperantistide tegevuse ja organisatsioonide kohta Eesti kubermangus ja Venemaal* [Gazetaj eltranĉaĵoj pri agado de esperantistoj kaj organizaĵoj ne Estonia gubernio kaj Ruslando]. 1914–1917.

EŜA 3342.1.3 – *Tartu Esperanto Seltsi liikmete nimekirja raamat* [Listolibro de anoj de Tartua Esperanto-Asocio]. 1916–1917.

LITERATURO KAJ INTERRETMATERIALOJ

Blaufeldt 1932 – *S-no Rudolf Bruno Blaufeldt*. Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio 129/130 (11/12). Tartu, 1932, 70.

Enciklopedio 1979 – *Enciklopedio de Esperanto 1–2*. Redaktis L. Kókény kaj V. Bleiet. Budapest: Literatura mondo, 1979.

Enciklopedio 2000 – *Enciklopedio pri la Estona Esperanto-movado*. Kompilis Jaan Ojalo. Tallinn: Esperanto-asocio de Estonio, 2000.

Ernits 1982 – Э. Эрнитс. *О деятельности Тартуского академического клуба эсперантистов*. Interlinguistica Tartuensis 1. Актуальные проблемы интерлингвистики. Сборник в честь семидесятилетия академика Пауля Александровича Аристэ. Тарту: Тартуский государственный университет, 1982, 187–194 (Записки Тартуского государственного университета 613).

Ernits 2000 – E. Ernits. *Johannes Aavik ja plaankeeled* [Johannes Aavik kaj planlingvoj]. Emakeele Seltsi aastaraamat 44/45. Tartu: Emakeele Selts, 2000, 18–29.

Ernits 2004a – E. Ernits. *Pri Esperanto-organizaĵoj en Tartu (ekde la fondado ĝis 1940)*. Cejano. Almanako de la Tartua Esperanto-Societo 2. Rukkilill. Tartu Esperanto Seltsi almanahh. Redaktis E. Ernits, M. Linnamägi. Tartu: Tartua Esperanto-Societo, 2004, 14–43.

Ernits 2004b – E. Ernits. *Jan Muszyński 120*. Cejano. Almanako de la Tartua Esperanto-Societo 2. Rukkilill. Tartu Esperanto Seltsi almanahh. Redaktis E. Ernits, M. Linnamägi. Tartu: Tartua Esperanto-Societo, 2004, 61–62.

Ernits 2006 – E. Ernits. *Johannes Aavik kaj planlingvoj*. Микроязыки, языки, интерязыки. Сборник в честь ординарного профессора Александра Дмитриевича Дуличенко. Под редакцией А. Кюннапа, В. Лефельда, С. Н. Кузнецова. Тарту: Издательство Тартуского университета, 2006, 522–528.

- Esperanto 1914a – *Эсперанто*. Юрьевский вестник 33, 1914.
- Esperanto 1914b – *Эсперанто*. Юрьевский вестник 45, 1914.
- Esperanto 1914c – *Эсперанто*. Юрьевский вестник 95, 1914.
- Hanisz, Katarzyna 2007. Prof. dr. farm. Jan Muszyński (1884–1957). (http://www.srwpark.org.pl/392_kronikarz%20nr10_kronikarz%20nr10.pdf, 10.04.2016).
- Holzhaus 1969 – A. Holzhaus. *Doktoro kaj lingvo Esperanto. 110-jara datreveno de naskiĝo de Zamenhof*. Helsinki: Fondumo Esperanto, 1969.
- Kals, Kunder 2004 – Kals, A., Kunder, R. Esperanto en la vivo de estonaj blinduloj. Esperanto Eesti pimedate elus. Cejano. Almanako de la Tartua Esperanto-Societo 2. Rukkilill. Tartu Esperanto Seltsi almanahh. Redaktis E. Ernits, M. Linnamägi. Tartu: Tartua Esperanto-Societo, 2004, 52–54.
- Krass 1998 – F. Krass. [Pri Esperanto-societoj]. Estlanda Esperantisto. 1908, febr., 9–11 (Cit.: Biblioteko 2. Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. Tallinn, 1998, 25–27).
- Kukk 1982 – Т. Э. Кукк. *Об одном забытом периоде движения за международный язык в Эстонии в XIX веке (волапук в Эстонии)*. Interlinguistica Tartuensis 1. Актуальные проблемы интерлингвистики. Сборник в честь семидесятилетия академика Пауля Александровича Аристэ. Тарту: Тартуский государственный университет, 1982, 177–186 (Записки Тартуского государственного университета 613).
- Laarmann 1925 – [Jaan Laarmann. *Nekrologo*]. Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio 40 (6). Tallinn, 1925, 39.
- Mušinska 1914 – *Какое значение может иметь настоящая война для идеи международного языка*. (Из доклада И. А. Мушинской в Юрьевском Обществе Эсперантистов). С эсперанто Ро. Солоневич. Юрьевский вестник, 1914.
- Ojasild 1962 – E. Ojasild. *Esperantoliikumise ajaloost Eestis (XX saj. 20.–30ndail aastail)*. Diplomitöö. [Pri historio de la Esperanto-movado en Estonio en 1920–1930aj jaroj. Diplomalaborajo]. Diplomitöö. Tartu, 1962 (Manuskripto).
- Onga 2000 – M. Onga. *Professor Paul Ariste biobibliograafia* [Biobibliografio de profesoro Paul Ariste]. 1921–2000. Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2000.
- Sakaria 1925 – H. Sakaria. *Historiaĵoj pri Esperanto en Tartu*. Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. Tallinn, 1925, n-ro 41 (7), 42–44; n-ro 42–43 (8–9), 51–52.
- Sakaria 1933 – H. Sakaria. *Esperanto liikumisest Eestis* [Pri Esperanto-movado ne Estonio]. Tartu, 1933 (Reprinto el “Olion”).

- Sysoev 1914 – Н. С[ысое]в. *Общество эсперантистов*. Юрьевский вестник 36. 1914.
- TÕS 1929 – *Tartu Õpetajate Seminar 1828–1928* [Instruista seminario de Tartu]. Tartu: Tartu Õpetajate Seminari vilistlaskogu, 1929.
- TÜÜ 1986–1988 – *Tartu Ülikooli üliõpilaskonna teatmik. Album Academicum Universitatis Tartuensis. 1889–1918*: 1–3. Toimetanud Richard Kleis. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1986–1988.
- Uued 1914 – *Uued seltsid* [Novaj societoj]. Postimees, 17.02.1914.
- Vahtkerl 1926 – J. Vahtkerl. *Kiel kaj kial mi iĝis esperantisto*. Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio 52 (6). Tartu, 1926, 44–45.

MADIS LINNAMÄGI

Tartu (Estonio)

PRI ESPERANTO-MOVADO EN TARTU 1940–2014

Doc Enn Ernits informas en „Pri Esperanto-organizaĵoj en Tartu (ekde la fondado ĝis 1940)“: „TES finis sian agadon la 29-an de oktobro 1940 laŭ instrukcio de la soveta inspektisto pri politedukado A. Sakk“ (Ernits 2017). La nuna artikolo priskribas la sekvintan periodon de la E-movado, kiu povis okazi laŭ tiamaj politikaj kondiĉoj.

Vjaĉeslav Molotov kaj Joachim von Ribbentrop, la ministroj de eksteraj aferoj de Sovetunio kaj Germanio, subskribis la 23-an de aŭgusto 1939 en Moskvo „Договор о не-нападении между Германией и Советским Союзом. Deutsch-sowjetischer Nichtangriffspakt“ (‘Interkonsento pri neagreso inter Germanio kaj Sovetunio’), konatan kiel „La Pakto Molotov-Ribbentrop“ aŭ MRP. La du potencoj dividis laŭ la aldonaj *s e k r e t a j* protokoloj Orientan Eŭropon inter si. Post eniro de la sovetiaj militaj unuoj al iliaj interkonsentitaj bazoj en 1939 okazis ankaŭ politika unuigo de Estonio, Latvio kaj Litovio al Sovetunio en 1940.

45 civitanoj de Estonio, Latvio kaj Litovio sendis 23.08.1979 la Baltan Apelon por malvalidigo de la pakto kaj ĝiaj protokoloj al la Unuiĝintaj Nacioj, Sovetunio, 2 germanaj ŝtatoj kaj ŝtatoj, subskribintaj la Atlantikan ĉarton 14.08.1941, t.e al Britio kaj Usono. La Atlantika ĉarto iĝis baza dokumento por Ligo de Nacioj, antaŭulo de la Unuiĝintaj Nacioj. La Atlantika ĉarto ne estis sekvita je

„3. Ili estimas rajtojn de popoloj por libere elekti la ŝtatformon, volas reakiron de perditaj suverenecoj pro okupado“ – la suvereneco de Estonio, Latvio kaj Litovio ne estis restarigita. La sekreta protokolo de MRP estis dum la „Kantanta Revolucio“ (agadoj de Popola Fronto, antikvaĵprotekta movado, ...) multobligita kaj vaste disvastigita. La delegitoj de Estonio, Latvio kaj Litovio sukcesis 24.12.1989 akiri la konfeson de Kongreso de Popolaj Deputitoj de USSR pri la ekzisto kaj kondamno de ĉiuj aldonaj sekretaj protokoloj de MRP. La okupacio daŭris ĝis la disfalo de Sovetunio en 1991.

La komunista diktaturo likvidis civitajn unuiĝojn, partiojn ktp. Pro tio Tartua Esperanto-Societo (TES) devis laŭ la preskribo de la inspektoro August Sakk fini agadon de TES (estrara protokolo n-ro 108, 29.10.1940). La estraranoj J. Jaanisto, A. Ervart kaj L. Reimets fiksas dum la longdaŭra kunveno, 19:00–0:45, la societajn posedaĵojn kaj iliajn valorojn por transdono: 417 libroj, Esperanta literaturo kaj lerniloj por vendado (358 ekz.), sociaj ludoj (domino, ŝako, damludo, korono, mondvojaĝo), societa flago, 3 Esperantaj gramofonaj diskoj, 2 fotoalbumoj, 30 teuoj, manartaĵoj por loterio, kverka libroŝranko, arkivaj materialoj, ĵurnaloj-gazetoj-reklamajoj ktp entute je la valoro 649.60 estonaj kronoj. Fine de la protokolo estas tajpita: „La estraro esperas, ke la esperantistaro havos baldaŭ pli favorajn eblecojn por efektivigo de la altaj noblaj ideoj“.

Dum la Dua mondmilito kaj post la milito la publika vivo en Sovetunio estis sub forta diversinstanca kontrolo. Esperantistoj renkontiĝis nur private, internacia korespondado estis cenzurita, E-aranĝoj ne povis okazi. Post la 20-a kongreso de Komunista Partio de Sovetunio (14.–25.02.1956), dum kio estis kondamnita la personkulto de Josif Stalin iniciate de lia posteulo Nikita Ĥruŝĉov, la vivo ŝanĝiĝis iomete pli libera jar-al-jare.

Nun povis prof. Paul Ariste (1905–1990) aperigi artikolojn pri Esperanto (Ariste 1956a, Ariste 1956b; lia unua artikolo „La Livoj“ aperis en „Esperanto Triumfonta“, Köln, 1921). En la artikoloj donis li informon pri tio, ke en la rezolucio de la Ĝenerala Konferenco de UNESCO (Montevideo, 1954) estis la Ĝenerala Direktoro komisiita „sekvi la kurantan evoluon en la uzado de Esperanto en scienco,

edukado kaj kulturo, kaj tiucele kunlabori kun Universala Esperanto-Asocio (UEA) en aferoj koncernantaj ambaŭ organizaĵojn“. P. Ariste ekgvidis universitan Esperantan studrondon kaj instigis studentojn al esplora laboro pri interlingvistiko kaj verkado de artikoloj en universitataj eldonaĵoj. Raimund Haabvere gvidis studrondojn en kulturdomoj kaj ankaŭ en lernejoj. Pri la E-agado en 1956 donas interesajn memoraĵojn samideano *prof em* Ott Kurs (Kurs 2009).

Citeblis ankaŭ la **Deklaracio pri la esenco de la Esperantismo**, akceptita dum la 1-a Universala Kongreso de UEA, 09.08.1905: „1. La Esperantismo estas penado disvastigi en la tuta mondo la uzadon de lingvo neŭtrale homa, kiu “ne entrudante sin en la internan vivon de la popoloj kaj neniom celante elpuŝi la ekzistantajn lingvojn naciajn”, donus al la homoj de malsamaj nacioj la eblon kompreniĝadi inter si, kiu povus servi kiel paciga lingvo de publikaj institucioj en tiuj landoj, kie diversaj nacioj batalas inter si pri la lingvo, kaj en kiu povus esti publikigataj tiuj verkoj, kiuj havas egalan intereson por ĉiuj popoloj.“

Acad prof Paul Ariste
(1905–1990),
finnougriŝto, interlingvisto

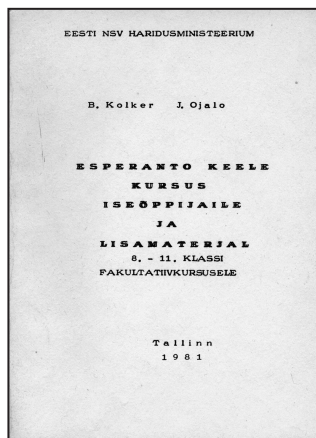
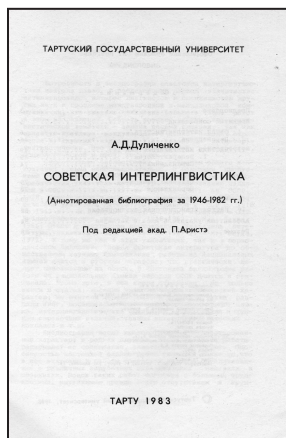

Raimund Haabvere
(1909–1989), E-instruisto,
aŭtoro de „Esperanta-estona vortaro“
(2004, 810 p)

Komencis ronda kaj kluba E-laboro en kulturdomoj, korespondado kun alilandanoj, abonado de alilandaj E-revuoj (Bulgara Esperantisto, Nuntempa Bulgario, Hungara Vivo (1961–1990), El Popola Ĉinio, Kolektanto, Paco, Scienca Revuo, Starto ...), partopreno en lingvistikaj konferencoj de Sovetunio. Tiel okazis en Moskvo 24.–27.10.1972 la konferenco „Interrilatoj de naturaj kaj artefaritaj lingvoj“ kun sep temoj, aranĝita de a) Lingvistika Instituto de Scienca Akademio de Sovetunio kaj b) Scienca konsilio je la problemo „Kibernetiko“ ĉe Prezidio de Scienca Akademio. Dum la 1960-70-aj jaroj ni havis multajn tajpitajn/multobligitajn artikolojn, ekzemple „Научно-техническая информация и проблема многоязычия“ de David Lvoviĉ Armand (1905–1976); 47 p, ~1963, bindita inter tre fortaj kartonaj kovriloj.

La kronikon de la estona E-agado donis la revuo „Keel ja Kirjandus“ 1963–1973, poste aperis tie artikoletoj de Johannes Palu. J. Palu donis kronikon ankaŭ en la gazeto „Edasi“.

La Klerigministerio de Estona SSR eldonis en 1980 fakultativan programon pri Esperanto por komencantoj de VII–XI-klasanoj kaj en 1981 la E-lernilon de Boris Kolker kaj Jaan Ojalo por memstudado, kun aldonaj por fakultativaj kursoj de la 8–11-a klasoj (Kolker, Ojalo 1981). Tartua Ŝtata Universitato eldonis en 1983 la bibliografion de sovetia interlingvistiko, kompilitan de Aleksandr D. Duliĉenko (Duliĉenko 1983).

Tartuaj esperantistoj agadis kiel interesrondo en Tartua Junulara Domo „Sõprus (‘Amikeco’), ekde 1969 jam sub la nomo Tartua Esperanto-Klubo (TEK). En 1979 estis fondita Asocio de Sovetiaj Esperantistoj (ASE), la unua postmilita oficiala tutlanda Esperanto-organizaĵo de Sovetunio, kiu funkciis sub gvido de la profesoro pri lingvoscienco Magomet Isajev. Nun estis jam postulataj societaj statutoj kaj ĉefaj agadirektoj. En la statuto de TEK, konkordigita 09.09.1982 de la direktoro de Tartua Junulara Domo „Sõprus“ kaj konfirmita 13.02.1984 de la estro de Kulturfilio de Plenumkomitato de Konsilio de Popoldeputitoj de Tartu, estis krom la agada informo ankaŭ politikaj formalajoj kiel tiam kutime:

- en TEK agadas intersemuloj el ĉiuj aĝgrupoj, de la 4-a klaso ĝis la pensiula aĝo;
- ilia ĉefa intereso estas lingva intereso pri la internacia artefarita lingvo Esperanto, ĉar la E-movado apartenas al la monda p r o g r e s e m a movado kaj Universala Esperanto-Asocio havas konsultajn rilatojn kun UNESCO por helpi per la simpla kaj neŭtrala lingvo al interkomprenado, konservado de la paco, evoluado de amikeco, al kulturaj, sciencaj kaj teknikaj rilatoj inter popoloj;
- TEK agadas por tiuj celoj kaj apartenas sekve al s o c i p o l i t i k a j interesklubo, agnoskante la internacian devizon „Per Esperanto al la mondpaco!“;
- TEK celas eduki la membrojn en spirito de internaciismo, patriotismo kaj fideleco al marksimo-leninismo;
- TEK klarigas diversforme decidojn de la partio kaj registaro al la membraro, evoluigas amikecajn rilatojn inter la popoloj de Sovetunio, amikecaj urboj kaj regionoj de Tartu, inter la socialisma amikecunuigo kaj samideanoj de aliaj ŝtatoj;
- TEK strebas helpe de sia bazorganizaĵo Tartua Junulara Domo „Sõprus“ kontentigi kulturbezonojn de siaj membroj kaj gastoj, ebligi krear laboron, plialtigon de scioj, direkti rilatojn al moralaj kaj spiritaj valoroj, eduki el partoprenantoj kreantojn de kulturo kaj scienco;
- TEK agadas por tio, ke la membroj povu ligi siajn interesojn kun socie utilaj agoj, laboron kaj studon kun ripozo, personajn idealojn kun sociaj idealoj;

- TEK formas aktivan vivtenon kaj kunigas al solvado de taskoj ankaŭ pensiulojn, por apliki iliajn sciojn, spertojn kaj maturrecon.

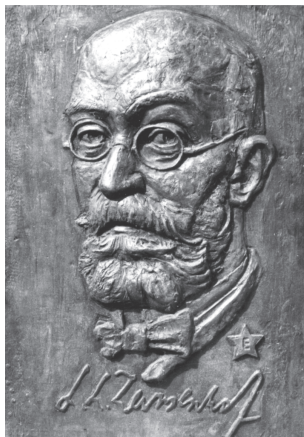
La agado de TEK okazis en rekta kunlaboro kun la direkcio de la Junulara domo, ĉiuj estraranoj estis samtempe estroj de agadsekcioj. En la kluba dokumento „Ĉefdirektoj de la agado de Esperanto-klubo de Tartua Junulara Domo „Sõprus““, 10.01.1983 estas legebla:

- **kultureduka sekcio** (Madis Linnamägi) preparas lekciojn, referatojn por klubaj vesperoj, organizas per diapozitivaj ekspozicioj kaj turismajn vesperojn, kunorganizas konkursojn, amikec-renkontojn, ripozvesperojn ktp;
- **interlingvistika sekcio** (*cand vet* Enn Ernits) okupiĝas pri esplorado, aperigas esplorojn pri lingvohistorio, esperantologio ktp, organizas scienc-praktikajn konferencojn, informas socion pri krekaŭzoj de la planlingvo Esperanto kaj ĝia stato en la mondo ktp;
- **pedagogia sekcio** (Madis Linnamägi) organizas lingvajn kursojn, helpas studgrupojn en lernejoj per studmaterialoj (lerniloj, vortaroj, metodikaĵoj), helpas metodike (seminarioj, modellecionoj ktp), (kun)aranĝas renkontiĝojn de lernantoj, kursojn por instruistoj, E-olimpiadojn por lernantoj;
- **amatorarta sekcio** (Laine Kiudorf) unuigas esperantistojn, interesiĝantajn pri kantado, muziko, deklamado, liveras repertuaron, gvidas ensemblojn („Stelo“, ensembloj de lernantoj), aranĝas amatorartajn konkursojn „Kannel“ kaj koncertojn, inspiras verkadon de originalaĵoj (kantoj, muziko) ktp;
- **literatura sekcio** (Lehte Kangur) unuigas interemulojn pri literaturo kaj tradukado, aranĝas diskutojn kaj vesperojn kun verkistoj, inspiras E-verkadon;
- **turisma sekcio** (Allan Sonn) gvidas ekskursojn por fremdlandanoj en la urbo kaj por membroj en fabrikoj, natur- kaj kulturlokoj, agadas kune kun Estona Naturdefenda Societo, partoprenas en seminarioj „Esperanto kaj la naturo“;
- **kolekta sekcio** (Arvi Seeba) helpas junajn kolektantojn, faras ekspoziciojn (poŝtmarkoj, -kartoj, insignoj, Esperantaĵoj);

- **virina sekcio** (Tiiu Ernits) okupiĝas pri hejm- kaj kondutkulturo, aranĝas ekspoziciojn, preparas Esperantajn suvenirojn ktp;
- **junulara sekcio** (Tõnu Hirsik) unuigas 15–23-aĝajn gejunulojn, kiuj povas partopreni en ĉiuj klubaj sekcioj kaj aliaj junularaj aranĝoj;
- **blindula sekcio** (Alekssei Jurov): legado de E-libroj Braille'-skribe, korespondado, lokaj radioelsendoj, amatorartado.

La sekcioj povis liberelekte partopreni kaj kunlabori en respublikaj kaj sovetiaj sekcioj laŭ iliaj statutoj kaj regularoj. TEK-anoj estis instigitaj al korespondado kun esperantistoj de malproksimaj landoj, al vojaĝado en najbaraj respublikoj. Komunaj kaj sekciaj aranĝoj de duonjaraj kalendaraj agadplanoj estis je dispono de ĉiuj societanoj.

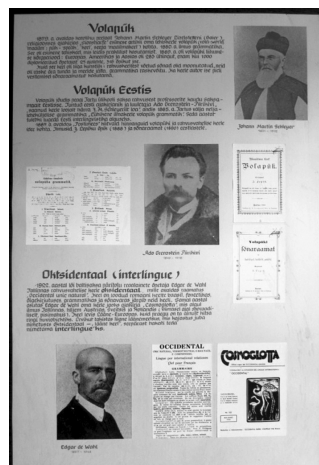
La Junulara domo, kies ejoj estis senpagaj por aranĝoj, helpis ankaŭ finance kaj teknike por preparado de simboliko (flago, gluaĵoj, ...), premioj, medaloj („Kannel“, Hilda Dresen), arta kalendaro 1984, skulptaĵoj (L. L. Zamenhof, 2 Paul Ariste), artaj gravuraĵoj (100-jara estona interlingvistiko, ...), ekspozicioj („Esperanto – la ponto de amikeco“, ...). La tuta agado dum la periodo estis libervola, neniuj ricevis salajron.

Ludwik Lejzer Zamenhof, 15.12.1859–14.04.1917

(bronz, 75 x 102cm, 1986, Aulin Rimm).

La estona bareliefo estas registrita kiel ZEO-objekto (Röllinger 1997)

Du standoj de la 5-standa ekspozicio „Esperanto – la ponto de amikeco“:
Esperanto – lingvo kaj movado; Volapük, Okcidental (Interlingue)

La kontrola sistemo estis tutsovetia, pro tio TEK devis informi pri sia agado ne nur lokajn instancojn, sed eĉ Asocion de Sovetiaj Esperantistoj (ASE) en Moskvo, kiu estis suborganizaĵo de Unio de Sovetiaj Societoj de Amikeco kaj Kulturaj Ligoj kun Eksteraj Landoj. ASE donis por tio ruslingvan tri-paĝan enketon pri la temoj 1. „Ĝeneralaj informoj“ kaj 2. „Internacia kaj informla laboro“, por pli multa informo estis rekomendita skribi aldonpapere.

TEK informis 14.01.1983 en „Ĝeneralaj informoj“, ke havas 122 membrojn kaj ca 200 „neorganizitaj“ esperantistojn. TEK havis 9 estrarkunvenojn kaj 2 ĝeneralajn kunvenojn, dum kiuj 70 membroj akceptis statuton, agadraporton, direktivan kaj duonjarajn kalendarajn agadplanojn, elektis estraron. En la estraro estis 9 personoj: prezidanto Madis Maksoviĉ Linnamägi, vicprezidanto Enn Kaareloviĉ Ernits, sekretario Tõnu Aleksandroviĉ Hirsik; ĉiu estrarano gvidis iun sektion kiel legeblas supre.

En la junulara sekcio estis 62 membroj ĝis 30-jaraĝaj, el ili 7 pioniroj kaj 50 komsomolanoj. La interlingvistika sekcio (16 personoj – 1 akademiano, 3 docentoj, 2 sciencaj kandidatoj, ...) eldonis „Interlinguistica Tartuensis“ I, 1982, kaj kompilis la

vortaron „Esperanto-eesti sõnaraamat“. En la virina sekcio agadis 13 personoj pri kulturo, manlaboro, ekspozicioj.

La amatorarta sekcio (30 personoj, 75 neesperantistoj de la koruso „Vanemuine“) organizis ripozajn vesperojn, koncertojn, konkurojn „Kannel“ pri amatora arto, en kiu ekzemple en aprilo 1982 partoprenis 150 personoj el Estonio, Latvio, Litovio kaj Leningrado; TEK-anoj ricevis 9 premiojn.

En la literatura sekcio (35 membroj) estis renkontoj kun la verkistoj Ain Kaalep, Rein Sander kaj Jaan Kaplinski, diskutoj pri E-eldonaĵoj, tradukado de literaturo („Printempo“ de Oskar Luts ktp).

La pedagogia sekcio (26 personoj) aranĝis dum la jaro 1982 publikajn lecionojn (Johannes Palu, Riho Joassoone), 2 regionajn renkontiĝojn kaj respublikan E-renkontiĝon por lernantoj. Kun lernogrupoj agadis la instruistoj Lehti Ilisson, Sale-Liia Janneste, Riho Joassoone, Lehte Kangur, Anne Linnamägi, Madis Linnamägi, Agnes-Asta Marand, Silvi Müller, Eda Rätsepp kaj Reet Urbanik. Entute partoprenis 124 gelernantoj, el kiuj 105 finis la kurson kaj 29 membriĝis.

En la enketo estas informoj ankaŭ pri la renkontiĝo „Tartuaj Esperanto-tagoj“, konferencoj, kunveno kun esperantistoj de la sovetunio Puhja, partopreno en aranĝoj de aliaj societoj: Kohtla-Järve (renkonto, 28 membroj), Tallinn (seminario „Esperanto kaj la naturo“, 2 anoj), Viljandi (amatora arto, 14 anoj) ktp. Pri la membra kotizo estas informo: ne estas kolektita, sed TEK petas la estraron de ASE solvi la demandon. TEK kolektis monon nur por ripozaj vesperoj.

En la lasta, 14-a enketero estas komunikaj informoj pri a) partia, b) komsomola, c) sindikata kaj d) plenumkomitata (urba municipo) instancoj:

- a) Urba komitato de Tartu, dua sekretario A. Allmann, 32 274;
- b) Urba komitato de Tartu, sekretario S. Kukerpill, 32 372;
Regiona komitato de Tartu, unua sekretario Ü. Krusealle, 31 132;
- c) „sindikata instanco ne apogas“;
- d) Kulturfilio de Urba plenumkomitato de Tartu, Mürsepp, Pärn, 32 252.

Pri la 2. temo „Internacia kaj informa laboro“ troviĝas 9 enketeroj kun la informoj:

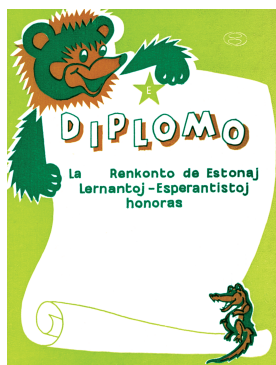
- TEK havas pli ol 300 korespondantojn en Sovetunio, socialismaj kaj kapitalismaj landoj; estas ricevataj 200> kolektivaj kaj >1500 individuaj leteroj-poŝtkartoj; estas senditaj >1500 leteroj-poŝtkartoj;
- kurta enhavo de la plej interesaj leteroj: demandoj pri kulturo, socialismo, literaturo, E-movado,
- la eksterlandaj leteroj estis uzitaj a) dum temvesperoj (Ĉeĥoslovakio, Hungario, Germana DR, Japanio ktp), b) en ekspozicioj de filatelio kaj poŝtkartoj, c) kultura informado kaj respondado al demandoj;
- regula korespondado kun la fremdlanda klubo: E-klubo de Szolnok (Hungara Popola Respubliko);
- renkontoj kun fremdlandaj gastoj ne okazis, niaj membroj partoprenis en fremdlandaj vojaĝoj: Hiie Kross (Germana DR, 10.1981), Karl Nõmmoja (Finnlando, kongreso de TEJO, 07.1980), Madis Linnamägi (Belgio, 67-a UK de UEA, 07.–08.1982), Eda-Merike Pelt (Ĉeĥoslovakio, esperantista grupvojaĝo, 11.1982);
- TEK sendis alilanden „Interlinguistica Tartuensis“ I ekde 01.09.1982, sed la sendado finiĝis pro novaj reguloj de Sovetunio;
- estas senditaj informoj al la revuo „Bulgara Esperantisto“ kaj alien pri konkursoj de amatora arto, gelernantaj E-olimpiadoj ktp;
- TEK estas ricevinta 66 unuojn de eksterlanda literaturo el socialismaj landoj pere de la sistemo „Sojuzpetŝat“ kaj interŝanĝado;
- TEK proponas plibonigon: a) laboro de ASE-organoj pere de salajrotaj oficistoj, b) ordigo de la eldona agado kaj kompilado de revuo kun arta, scienca kaj teknika enhavo, c) disvastigado de kontaktoj kun aliaj landoj.

Prezidanto de Asocio de Sovietiaj Esperantistoj prof. Magomet Isajev informis surbaze de la enketo per la letero n-ro 16/114,

23.01.1985, pri registrado de Tartua E-Klubo kiel loka organizaĵo de ASE.

La ASE-letero n-ro 16/114
pri la stato de TES

Diplomo de someraj
renkontoj por estonaj
E-lernantoj

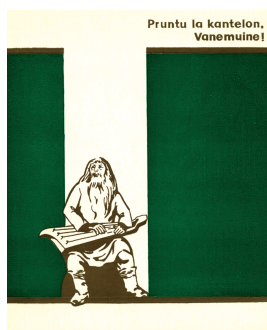
La turismado alilanden okazis en Sovetio grupe, organizite de iu sovetia organizo, kaj unu grupano devis esti agento de KGB (Комитет государственной безопасности ('Komitato pri Ŝtata Sekureco')). Al la 67-a Universala Kongreso de UEA, Belgio, Antwerpen, 07.–08.1982, veturis tra Moskvo grupo de sovetiaj esperantistoj, inter ili du el Estonio – Ferdinand Eisen kaj Madis Linnamägi. F. Eisen estis estonia klerigministro 1960–1980 kaj li estis dum unu eksterlanda vojaĝo grupestro. Nur grupestro sciis, kiu estas la KGB-agento. Nun F. Eisen ekkonis la agenton kaj atentigis M. Linnamägi, tamen li tro multe paroladis kun eksterlandanoj, kvankam ankaŭ la prezidanto Magomet Isajev avertis lin pri tromultaj konversacioj. La KGB-ano raportis kaj M. Linnamägi ne plu ricevis vizojn por eksterlandaj vojaĝoj (Linnamägi 2014).

La 1980-aj jaroj estis la plej aktiva tempo de la estona Esperanto-movado, al aranĝoj venis kelkcentoj da intereseuloj el aliaj respublikoj kaj regionoj de Sovetunio, eĉ el Ĉukotko, Kamĉatko, Centra Azio, Kaŭkaziaj respublikoj, ... – Baltio estis por ili la alloga Okcidento. TEK povis uzi la antaŭmilitan nomon Tartua Esperanto-Societo (TES) ekde 1988.

TEK aranĝis ekde 1982 amatorartajn konkursojn “Kannel” (‘kantelo’ – korda muzikilo, uzata en ĉe-baltaj landoj; *kantele* (finne), *kokle* (latve), *kanklės* (litove), *gusli* (nordokcident-ruse); la muzikilon uzis Vanemuine, la estona pseŭdofolklora dio pri kantado, ludado kaj dancado; ktp (Ernits 2003)). La konkursoj okazis en kantado, deklamado, aktorado kaj verkado de E-poezio por montri la popolecon de artaj fontoj, kvankam la uzata lingvo estis Esperanto. TES aranĝis entute 12 konkursojn, la lastan dum la 45-aj Baltiaj Esperanto-Tagoj (BET-45, Paikuse 2009). La plejmulto de konkursintoj estis ekster-estoniaj. Laŭreatoj ricevis medalojn (kemie gravuritaj, poste el kupro pregitaj) kaj diplomojn. La mini-kantelo estis la rondiranta ĉefpremio. Nomoj de laŭreatoj estas publikigitaj en la TES-almanakoj „Ceĵano – Rukkilill“, 2/2004, 4/2006, 5/2009.

Medaloj: E-olimpiado, amatorarta konkurso „Kannel“

Sur la diplomo de „Kannel“: „Pruntu la kantelon, Vanemuine!“

Jüri Homenja dum BET-39, 2003. Li ricevis la ĉefpremion „Kannel“ en 1984

Memorgluajo

Tradukaĵoj de 67 estonaj verkistoj, kiujn tradukis Hilda Dresen (1896–1981, https://eo.wikipedia.org/wiki/Hilda_Dresen), aperis en Estoniaj kaj eksterlandaj E-eldonaĵoj, ekzemple M. Underi “Elektitaj poeziaĵoj”, 1929; parto de la nacia eposo “Kalevipoeg” (‘Kalevido’), 1975; antologio “Estona soveta poezio”, 1977. E-lingvaj poeziaĵoj de Hilda Dresen, ekz. la 105-versaĵa kolekto “Norda naturo”, 1968, estis internacie agnoskita (Ojalo 1989). La memora fonduso de Hilda Dresen estas en Estona Literatura Muzeo (Kukk 1989). TES establis medalon je la nomo de Hilda Dresen por agnoski tradukistojn de la estona literaturo, verkistojn de E-lingva originala literaturo kaj redaktistojn.

Diplomo

Medalo “Hilda Dresen”
en leda skatolo kun la E-100-jariĝa
suveniraĵo

La interlingvistika sekcio de TEK interesiĝis pri la terminologia agado de Infoterm (Internacia informejo por terminologio, fondita en 1971), ĉar terminaroj estas gravaj ne nur por la ekonomia vivo, sed ankaŭ por la internacia komunikado (Wüster 1971); UEA estas membro de Infoterm ekde 2011.

Universala Esperanto-Asocio, www.uea.org, www.esperanto.net, estas en konsultaj rilatoj kun UNESCO, UNO, UNICEF, ISO ktp. UNESCO decidis per sia rezolucio 11.11, 23 C/COM.IV/2, 1985, Sofia, celebri la 100-jariĝon de Esperanto mondscale en 1987. TEK volis celebri la jubileon kun starigo de arta memoraĵo al la loko, kie antaŭ la Dua mondmilito staris Tartua Laborista Domo (angulo de la stratoj Tähe kaj Päeva) kaj kie agadis ankaŭ Tartua Laborista Kultura kaj Esperanto-Societo. TEK sendis 31.08.1987 la proponon kun arta skizo kaj jubilea simbolo, subtenitan de diversaj organizoj kaj multaj personoj, al Tartua municipo, sed ne ricevis aprobon.

Baltiaj Esperanto-Tagoj okazas ekde 1959 en Estonio, Latvio kaj Litovio (BET, https://eo.wikipedia.org/wiki/Baltiaj_Esperanto-Tagoj, kun fotoj). TES kunorganizis la renkontiĝojn:

- BET-28, 1991, Tartu, 422 partoprenintoj;
- BET-39, 2003, Tartu, 76 partoprenintoj;
- BET-48 kaj konferenco „Interlingvistiko kaj identiteco“, 2012, Pala, 44 partoprenintoj.

En la partoprenlisto de BET-28 estas nomoj kun adreso, naskiĝdato kaj profesio: Estonio – 59 personoj, Latvio – 45, Litovio – 128, Belorusio – 5, Rusio – 72, Ukrainio – 30, Kartvelio – 43, Armenio – 4, Uzbekio – 3, USA – 1, Aŭstralio – 1, Brazilio – 1, Ĉinio – 1, Italio – 2, Norvegio – 1, Finnlando – 1, Pollando – 2 (1 el Bjalistoko!), Svedio – 1.

La skulptisto Aulin Rimm faris en 1985 kuprledan bareliefon de Paul Ariste, sur kiu estas ankaŭ lia aŭtografo, Esperanta kvinangulo kaj jubilea simbolo. La senato de Tartua Universitato decidis 27.02.2015 doni al la aŭditorio n-ro 438, Jakobi 2, la nomon de la finnougristo kaj interlingvisto Paul Ariste. Estona Interlingvistika Asocio donacis la bareliefon al la universitato kaj ĝi inspiras nun tie studentojn. Endel Eduard Taniloo skulptis en 2005 la bronzan buston de Paul Ariste okaze de lia 100-a naskiĝdatreveno.

Paul Ariste

Endel E. Taniloo, bronza busto,
28 x 34 x 28 cm, 2005

Paul Ariste

Aulin Rimm, kuprleda bareliefo,
48 x 69 cm, 1985

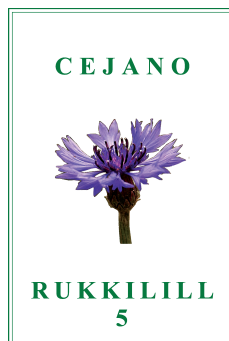
Agado post la ŝtata resendependiĝo en 1991

Esperanto estis dum la sovetia tempo fenestro tra la fera kurteno al la okcidenta mondo. Post la resendependiĝo de la baltiaj landoj en 1991 ovriĝis la ŝtataj limoj kaj la kvanto de E-interesemuloj komencis malpliigi. Tion montras ankaŭ la supraj BET-ciferoj. Ankaŭ la agaddirektoj ŝanĝiĝis – aktiviĝis la E-populariga, eldona, esplora kaj interlingvistika agado.

TES kunlaboris dum la sekvontaj jaroj kun diversaj organizoj: Interlingvistika laborgrupo de Tartua Universitato, Estona Interlingvistika Asocio, Eesti Kultuuriseltside Ühendus, Johannes Aaviku Selts (societo je la nomo de la lingvonoviganto J. Aavik), Esperanto-Asocio de Estonio (EAE), B. G. Forselius-Societo (unuiĝo de popollernejoj ekde 1686), Internacia Ligo de Esperantistaj Instruistoj (ILEI), Center for Research and Documentation on World Language Problems (CRD), Esperantic Studies Foundation, Gesellschaft für Interlinguistik e.V. (GIL), Akademio Internacia de la Sciencoj San Marino (AIS), Universala Esperanto-Asocio (UEA).

Agadojn de TES kaj EAE respegulas la periodaĵo „Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio“, kiu estas reeldonita ekde oktobro

1988. La agado de TES estas respegulita ankaŭ en la estonlingva gazetaro. TES informadis sian kaj EAE-membraron per e-informiloj, eldonis kolorfote ilustritajn ~95-paĝajn almanakojn „Cejano – Rukkilill“ 1/2003, 2/2004, 3/2005, 4/2006 kaj 5/2009. Ili havas la temajn rubrikojn: Dokumentoj. Interlingvistiko. Esperantologio. El historio de la Esperanto-movado. Personoj. Esperanto kaj mi. Literaturo (originalaĵoj, tradukaĵoj). Fotoj pri Esperanto-movado.

Post la ŝtata liberiĝo gravis la studanta turismado sole kaj grupe-aŭtobuse precipe al la Okcidenta Eŭropo (de Finnlando ĝis Hispanio kaj Italio), sed ankaŭ al Ĉinio, Irano, Japanio, ... kaj al Universalaj Kongresoj de UEA. Organizite de B. G. Forselius-Societo okazis studvizitoj al eksterlandaj popollernejoj, kiujn peradis tiaj lokaj esperantistoj – la E-solidareco funkciis brile. Por turismado estis necese akiri eksterlandajn invitojn kaj vizojn en ambasadejoj. La nuligo de la ŝtatlima kontrolo por orient-eŭropaj ŝtatoj 21.12.2007 pere de ilia membriĝo en la Traktato de Schengen plibonigis la turismadon – la Schengen-spaco de Eŭropa Unio estas sen internaj ŝtatlimoj (Eŭropo 2007).

Estonaj esperantistoj dum la UK-93,
Rotterdam, 24.07.2008

La membroj povis partopreni en diversaj aranĝoj kaj konferencoj de la mondo. Eksterlandaj E-organizoj interesiĝis pri la baltiaj ŝtatoj dum ilia membriĝo al Eŭropa Unio. Esperanto-France (ĝis 2000: Unuiĝo Franca por Esperanto) invitis Madis Linnamägi paroli pri Estonio, la prelegturneoj okazis en Francio 2003 kaj 2005 (Linnamägi 2004, 2009). Dum la turneo en 2003 li estis invitita ankaŭ al la kunveno en Eŭroparlamento, dum kio estis fondita „Komitato por eksperimentado de la Internacia Lingvo en Eŭropa Unio“.

Eŭroparlamento, Bruselo, 08.12.2003:
Madis Linnamägi, Marie José Behm, Bernard Vivier

Someraj renkontoj por E-gelernantoj kaj E-olimpiadoj post 1991 ne plu okazis, ĉar Esperanto jam ne estis en la rolo de fenestro al Eŭropo. La komputila erao donis/as multege da informoj pri E-lernado, -instruado kaj -agado interrete (<http://www.ikso.net/> de la organizo **E@I** aŭ „Edukado@Interreto“; <http://www.edukado.net>, <http://www.lernu.net>, <http://lingvo.info/eo>, ...) – eblas memstare studi kaj esperantistiĝi. Popularigajn kaj studajn videojn donas multege <https://www.youtube.com/> > Esperanto.

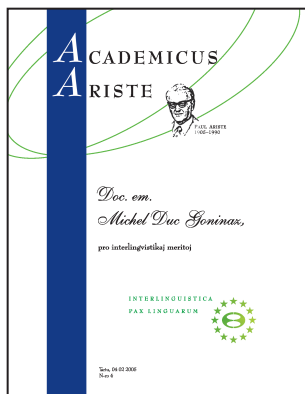
Bonajn spertojn donis la programo Lingvoponto aŭ Lingvolanĉilo (Springboard to Languages, <http://www.springboard2languages.org/>) de Esperanto-Asocio de Britio, por ke gelernantoj povu pere de Esperanto ellerni aliajn lingvojn en la niveloj KS1 kaj KS2 – tio estas propedeŭtika uzo de Esperanto. Pri la temo estis en Moskvo 13.04.2007 altnivela internacia konferenco „Esperanto – la plej bona propedeŭtiko“ kaj aperis informega konferencaĵo (p. 224).

Pri esplora agado okupiĝis multaj intereseemuloj libervole, ankaŭ en lernejoj-gimnazioj, nuntempe la lernejan esploradon regulas la ŝtata eduka sistemo. TES rekomendadis la esploradon pri E-movado kaj donis informojn, ekz. por la esploro de la gimnaziano Helika Jürgenson (Jürgenson 2006) ktp.

TES establis la **Honorpremio Akademika Ariste** (Honorpremio 2005), kies laŭreatoj estas:

- pro interlingvistikaj meritoj: dr. Detlev Blanke (Berlin, Germanio), prof. Aleksandr D. Duliĉenko (Tartu, Estonio), prof. Helmar Frank (Paderborn, Germanio), *doc em* Michel Duc Goninaz (Aix-en-Provence, Francio), prof. Aloyzas Gudavičius (Ŝiauliai, Litovio), prof. Sergej N. Kuznecov (Moskva, Rusio), prof. Aleksandr Melnikov (Rostov-na-Donu, Rusio), prof. Humphrey Tonkin (Hartford, USA);
- pro demokratia lingvokomunikado (PAX LINGUARUM): Brian R. Moon (Luksemburgio).

Laŭreatoj de *Academicus Ariste*:
prof Aleksandr Duličenko, prof Sergej Kuznecov, 04.02.2005

Interlingvistika Tartuensis (IT)

La interlingvistika sekcio de TES kunlaboris efike kun la Interlingvistika laborgrupo de Tartua Universitato. Dank' al interlingvistika kunlaboro de sovetiaj lingvistoj venis en 1976 al Tartua Universitato la lingvisto Aleksandr Duličenko (Duličenko 2005, 2017), kiu iniciatis la eldonon de la universitata scienca verkaro „Interlingvistika Tartuensis“ (IT). Li argumentas en la prefaco de la artikolaro IT 1 „Aktualaj problemoj de la nuntempa interlingvistiko“, 1982:

- IT estas dediĉita al la interlingvistiko, kiu pritraktas lingvistikajn, filozofiajn, historiajn, sociologiajn, psikologiajn kaj ĝeneralkulturajn aspektojn de la help- (kaj mond-)lingvo. La aktualecon de la temoj montras disvastiĝo de kontaktoj inter popoloj kaj ŝtatoj, ampleksa kresko de scienc teknika literaturo – jam tio starigas demandon pri la lingvilo de la internacia komunikado.
- Ni havas delongajn kaj renomajn interlingvistikajn tradiciojn, verkoj de P. Ariste, Jan N. I. Baudouin de Courtenay, E. A. Bokarev, E. K. Drezén, N. V. Juŝmanov, P. N. Stojan, E. K. Svadost ktp estas bone konataj kaj ni devas plue evoluigi

tiun tradicion. Tiurilate estas esperiga la agado inter la interlingvistika sekcio de Lingvosciencia instituto ĉe Akademio de Sciencoj de USSR kaj Tartua Universitato, kie problemoj de internacia lingvo estas regule studataj kaj esplorataj.

- Gravas la verko „Problemoj de interlingvistiko. Tipologio kaj evolucio de internaciaj artefaritaj lingvoj“, 1976, kompilita en Moskvo komisiite 18.10.1973 de Prezidio de Scienca Akademio de USSR.

Prof em Aleksandr D. Duliĉenko. „Historio de interlingvistiko“ (studilo, 184 p, 2007). Interlinguistica Tartuensis 9

En la redakcio agadis membroj de TES (Paul Ariste, Aleksandr D. Duliĉenko, Enn Ernits, Madis Linnamägi) kaj de sovetiaj institucioj. Entute estas eldonitaj 10 IT-artikolaroj, iliaj enhavoj estas videblaj en IT 10 sub „Дуличенко, Александр Дмитриевич „Содержание 10 томов “Interlinguistica Tartuensis” (1982–2017)“. Raportoj de la Tartuaj interlingvistikaj konferencoj estas en la kajeroj IT 6 (okazis 36, publikigitaj 17), IT 8 kaj IT 9. La redakciano prof. Sergej N. Kuznecov (Moskva Ŝtata Universitato Lomonosov) aprezis nian agadon kiel Tartuan-Moskvan skolon de interlingvistiko. La artikolaroj de IT estas legeblaj interrete, <http://dspace.ut.ee> > Interlinguistica Tartuensis.

Konferenco „*Interlinguistica et eurolinguistica*“, omaĝe al la 100-a naskiĝdatreveno de Paul Ariste, 04.02.2005, Tartu

Ĉe la bareliefo de P. Ariste: Vladimir Ŝokman (vicurbestro),
acad Ŭlo Lumiste, Povilas Jegorovas,
prof Helmar Frank, *prof* Aleksandr Duliĉenko, *prof* Sergej Kuznecov,
doc Enn Ernits, Madis Linnamägi

La interlingvistika agado estas mondscale diversa – lingvistika, krea, hobia ... Tion montras daŭra apero de novaj asocioj, kreo de planlingvoj aprioraj kaj aposterioraj (Budinos, Pandunia, Samboka, ...). Interesaj agadoj videblas ankaŭ en anglalingvaj ŝtatoj. Ekz.: Prof. Esther Schor en *Princeton University, USA*, faris videojn favore al Esperanto (<https://paw.princeton.edu/article/language-idealists>). Sur la retejoj <http://conlang.org/> kaj <http://fiatlingua.org/> de la societo *Language Creation Society, California, USA*, legeblas interlingvistika agado kaj multaj arikoloj pri *conlang*-oj. Iel escepta estas la klingona lingvo (klingone *tlhIngan Hol*), fikcia lingvo, kreita de Marc Okrand por la kin-industria kompanio Paramount. Laŭ M. Okrand la klingonoj estas raso en la fikcia universo Star Trek, https://eo.wikipedia.org/wiki/Klingona_lingvo.

Oni okupiĝas hodie ankaŭ pri la planlingvo Volapük (Johann Martin Schleyer, 1879), kiu kiel unua planlingvo trovis vastan internacian uzadon, <https://vo.wikipedia.org/wiki/Cifapad>, <http://menefebal.blogspot.com.ee/>. La germano Gunther Hotz sendis donace al Estonio sian manskribitan (!) „VOLAPÜK. Einführung in eine faszinierende Sprache von Gunther Hotz“, 269 p, 2011. La estonan adreson li trovis en la Jarlibro de UEA kaj lia letero estas Esperanto-lingva. Fine de la letero li skribis kelkajn alineojn ankaŭ estonlingve (... la estona lingvo estas bela, sed gramatike malfacila; mi ŝatas Estonion kaj eksprezidenton Lennart Meri ...).

La redakcio proponis al li verki artikolon pri lia agado por IT 10, sed li ne respondis.

Politika agado

Politike oni komencis diskuti la internacian komunikadon per planlingvo post la Unua mondmilito. Ligo de Nacioj (antaŭulo de UNO) pritraktis ekuzadon de Esperanto kiel laborlingvo. Inazo Nitobe (1862–1933), vic-ĝenerala sekretario de Ligo de Nacioj, nomis la internacian lingvon Esperanto kiel „motoron de internacia demokratio“. Okazis nepolitikaj internaciaj Nitobe-simpozioj, la kvara en Vilnius, 2005.

Nuntempe aktivadas en Eŭropo denove la politika agado. Reprezentantoj de 25 membroŝtatoj kompilis iniciu de la Itala radikala partio en Eŭroparlamento 07.12.2003 Komitaton por eksperimentado de la internacia lingvo en Eŭropa Unio. La politika movado Eŭropo – Demokratio – Esperanto (EDE, 2003) deziras pere de Esperanto plibonigi la kompreniĝon kaj plifortigi la demokration en Eŭropo, ĝi havas kvin landajn asociojn. Tra la agado de la Pola Asocio Eŭropo – Demokratio – Esperanto, https://eo.wikipedia.org/wiki/Pola_Asocio_E%C5%ADropo_-_Demokratio_-_Esperanto, formiĝis 17.10.2012 en Pollando la Parlamenta Grupo Apoganta Esperanton (alinome Parlamenta Grupo de la Lingvo Esperanto, PGLE). Unu el la decidoj de PGLE: „La Zamenhofa Tago estu en Pola Parlamento la 15an de decembro 2017, en la jaro en kiu UNESCO honorigas Ludovikon Zamenhof pro la 100-jara datreveno de lia morto“.

Pri financado de internacia komunikado estas aperintaj diversaj elpaŝoj de Ottó Haszpra (Haszpra 2004, 2005), G. Maertens, C. Piron, Reinhard Selten.

Universala Esperanto-Asocio, estante en konsultaj rilatoj kun UNO kaj UNESCO, kontinue agadas por plibonigo de la internacia komunikado per neŭtrala planlingvo. La politika agado gravas ne nur por la nuntempo, sed plejparte por la estonto – espereble la vivo sur la planedo Tero daŭros ankoraŭ ca 2 miliardoj da jaroj, tiam la Suno komencos estingiĝi laŭ observado kaj kalkulado de sciencistoj.

TES subtenis kaj konatigis ĉiujn tiujn agadojn al sia membraro, interemuloj kaj aliuloj. La membraro de TES maljuniĝis kaj nuntempaj gejunuloj, uzantaj-ĝuantaj la infoteknologiajn komunikadrimedojn, ne plu bezonas asocian subtenon. Pro tio la 100-jaraĝa TES aliĝis en 2014 al la longdaŭra kunlabororganizo Estona Interlingvistika Asocio (ŝtatregistra dokumento M 20006337 / M6, 5.01.2015), kiu konsentis daŭrigi la ideojn de TES.

LITERATURO

- Ariste 1956a – Paul Ariste. Esperanto – rahvusvahelise suhtlemise tähtis vahend. Tartu Riiklik Ülikool, 17, 18.05.1956
- Ariste 1956b – Paul Ariste. Esperanto tähtsusest. Edasi, 137, 11.07.1956
- Duličenko 1983 – А. Д. Дуличенко. Советская интерлингвистика. (Аннотированная библиография за 1946–1982 гг.). Под редакцией акад. П. Аристэ. 88 p, 1983
- Duličenko 2005 – Aleksandr Duličenko. Vojo al interlingvistiko. Cejano – Rukkilill 3, 57–65, 2005 (ruse kaj Esperante)
- Duličenko 2017 – Aleksandr Duličenko, https://ru.wikipedia.org/wiki/Дуличенко,_Александр_Дмитриевич
- Ernits 2003 – Enn Ernits. „La kanto de Vanemuine” de Fr. R. Faehlmann en Esperanto. Cejano – Rukkilill 1, 35–39, 2003
- Ernits 2017 – Enn Ernits. Pri Esperanto-organizaĵoj en Tartu (ekde la fondado ĝis 1940). Interlinguistica Tartuensis X, 92–115, 2017
- Eŭropo 2007 – https://eo.wikipedia.org/wiki/Traktato_de_Schengen
- Haszpra 2004 – Ottó Haszpra. Ideoj kaj dataoj pri la plej ekonomia kaj nediskriminacia lingva politiko por Eŭropa Unio. Cejano – Rukkilill 4, 18–27, 2006
- Haszpra 2005 – Ottó Haszpra. Lingvaj kostoj en Eŭropa Unio. 42–50, 2005
- Honorpremio 2005 – Internacia premio „Academicus Ariste“. Cejano – Rukkilill 3, 14–23, 2005
- Jürgenson 2006 – Intervjuu esperanto-liikumisest. Cejano – Rukkilill 4, 38–44, 2006
- Kolker, Ojalo 1981 – B. Kolker, J. Ojalo. Esperanto keele kursused isegi õppijatele ja lisamaterjal 8.–11. klassi fakultatiivkursusele. 102 p, 1981
- Kukk 1989 – Т. Кукк. Фонд Хильды Дрезен в Литературном музее им. Фр. Р. Крейцвальда АН ЭССР. Interlinguistica Tartuensis VI, 170–173, 1989
- Kurs 2009 – Ott Kurs. Esperantost Tartus aastal 1956. Cejano – Rukkilill 5, 30–33, 2009
- Linnamägi 2004 – Madis Linnamägi. Estonio sojle al Eŭropa Unio. Dankletero de la turneinto. Cejano – Rukkilill 5, 77–85, 2004
- Linnamägi 2009 – Madis Linnamägi. Estonio de Soveta Unio al Eŭropa Unio. Helpilo de Madis Linnamägi por konversacio en Francio, 12.03.–09.04.2005. Cejano – Rukkilill 5, 34–44, 2009
- Linnamägi 2014 – Madis Linnamägi. „Sinjoro Ferdinand Eisen!“. Forseliuse Sõnumid 22, 10–12, 2014

- MRP 1939 – https://eo.wikipedia.org/wiki/Pakto_Ribbentrop-Molotov (divers-lingve)
- Ojalo 1989 – Jaan Ojalo. Estona literaturo en Esperanto. Interlinguistica Tartuensis VI, 165–169, 1989
- Ojalo 2000 – Jaan Ojalo. Enciklopedio pri la Estona Esperanto-movado. 86 p, 2000
- Röllinger 1997 – Hugo Röllinger. Monumente pri Esperanto. Ilustrita Dokumentaro pri 1044 Zamenhof/Esperanto-Objektoj en 54 Landoj de la 5 Kontinentoj. Rotterdam, 111 p, 1997 (En 2008 la nombro atingis 1400, <http://web.archive.org/web/20050403202412/http://21net.pl/esperant/zeo/index.htm>)
- Wüster 1971 – https://eo.wikipedia.org/wiki/Eugen_W%C3%BCster;
<https://eo.wikipedia.org/wiki/Infoterm>

Versis kaj perbuŝe pentris HOSHINO Tomihiro.
 La poŝtkarton eldonis: Libroteko Tokio.
<http://www.hoshinotomihirousa.org/>

Александр Д. Дуличенко
Тарту (Эстония)

КАК ВОЗНИКНЕТ ВСЕОБЩИЙ ЯЗЫК?

*(Фрагмент из книги «История интерлингвистики»,
Москва, 2007)*

Ключи от лингвистического будущего Земли. Лингвистический сценарий третьего тысячелетия? Интерлингвистическая категория общего языка. Две формы существования общего языка: международный вспомогательный и всемирный, или всеобщий. Современная интерлингвистика не признает альтернативы «международный или национальный язык». Э. Свадост: «Язык будущего есть проблема настоящего» (1968). И. А. Бодуэн де Куртенэ: «Не будут ли со временем в университетах основаны кафедры международного языка и международной литературы»? Интерлингвистика и прогнозирование мирового лингвистического процесса. Г. Ходжер: «И малые звезды украшают небо...». Вавилонская башня может быть построена только на основе внимания ко всем языкам мира. Язык человеческий как гигантская энциклопедия знаний. Язык как мост и как стена. Итак: наступит ли Век Общего Языка?

Необходимо в концентрированном виде представить тот «лингвистический сценарий», который пишут ученые по крайней мере для третьего тысячелетия. Итак, как же в соответствии с нынешними представлениями науки возникнет всеобщий язык?

Ответы (именно ответы, а не ответ!) на этот весьма сложный вопрос расходятся по крайней мере по пяти направлениям.

Первый путь – выдвижение на роль всеобщего одного или нескольких этнических (национальных) языков. В предыдущей главе мы подробно рассмотрели этот путь. Дополнительно сообщим также, что теория выдвижения этнического языка выступает во всевозможных разновидностях. Согласно этой точке зрения, один из языков, прошедших судьбу межнационального языка, со временем может превратиться в зональный межнациональный или международный язык. В длительном соперничестве выделится наиболее совершенный (!) зональный, который и станет всеобщим, всемирным языком. Русский языковед В. А. Аврорин образно назвал этот путь «состоянием по олимпийской системе».

В 50-е гг. XX в. на Западе была сделана попытка организовать так называемое «движение за двуязычный мир», в соответствии с которым говорящие по-французски должны изучать английский, а говорящие по-английски – французский, остальные же – оба языка. Фактически, однако, для большинства здесь предлагается не двуязычие, а трехязычие (помимо «всеобщих» английского и французского, свой родной язык). Высказывается также мнение о том, что роль всемирного могут выполнять сразу несколько – три, четыре и более этнических языков, которые и будут изучаться всеми народами. В рамках объединенной Европы в настоящее время активно обсуждается языковой вопрос.

Как свидетельствует международное издание «Sociolinguistica» (1998, vol. 8), выдвигаются разные модели языкового сосуществования. Например, шестивариантная модель выглядит таким образом:

- 1) «только английский» («English only»),
- 2) «английский наряду с другими» («English generally»),
- 3) международный искусственный язык,
- 4) многие языки типа *lingua franca* с доминированием английского, французского, немецкого,

- 5) «полиглотический диалог» («polyglotte dialog») – родной язык плюс другие языки,
- 6) модель «Nachbarsprache», т. е. помимо своего языка, владение языками соседей.

Впрочем, вопрос международной языковой коммуникации в Европе остается до сих пор дискуссионным.

Второй путь – всемирное слияние этнических языков, которое произойдет тогда, когда будут стерты границы между нациями и человечество будет жить как единый социальный организм.

Этот путь следует отвергнуть как заведомо ложный, так как трудно и практически невозможно представить, как великое множество языков, различных по структуре, сольется в единую «лингвореку». Невозможно представить себе слияние, объединение, например, морфологических систем русского и финского языков, русского и арабского, русского и японского и т. д.

Третий путь – создание искусственного всемирного языка, этнически нейтрального или почти нейтрального по отношению к любому народу мира и в то же время более логичного и совершенного в сравнении с «естественными» языками.

Еще в конце XIX в. русский языковед С. К. Булич писал:

«Постоянное появление проектов всеобщего языка не только указывает на известные общественные потребности, но и служит, быть может, симптомом каких-то нам еще неясных будущих эволюций общества».

Верно подмечено, что лингвопроектирование является социально обусловленным процессом. Освещению третьего пути была посвящена большая часть нашей книги «История интерлингвистики» (Москва, 2007). Добавим только, что теория искусственного всеобщего языка в науке полностью не исключается.

Четвертый путь – «технизированный», подразумевающий использование компьютерной техники.

В этом случае, как можно предположить, родные языки народов остаются, в то время как языковой барьер помогут

преодолеть различного рода аппараты-переводчики и т. п. Надо думать, что такой подход явится лишь частичным решением, поскольку он подразумевает постоянное и обязательное присутствие посредника (технического переводчика), т. е. третьего компонента в акте общения. В этом случае в общении между людьми снимается существенный психологический, эмоциональный момент. Американские футурологи Т. Дж. Гордон и О. Холмер, например, писали в 1965 г. в книге «П – 2982», что до 2100 г. общий язык будет уже употребляться, но в таком виде, в каком он разовьется из машинного языка компьютеров. Как видим, такая формулировка слишком расплывчата.

Пятый путь – подразумевает комбинацию ранее названных, т. е. один из этнических + искусственный, этнический + «робот-переводчик» и т. д.

Как видим, лингвистический сценарий нашего тысячелетия, писанный разными авторами различных эпох и стран, как и следовало ожидать, не един, он многолик, выступая в нескольких, зачастую противоречащих друг другу, вариантах. Человечество только «подбирает ключи» к своему лингвистическому будущему. Открыть же это будущее – дело весьма сложное и не поддающееся с первых попыток. Тем не менее без прогнозов не обойтись, ибо пытливая человеческая мысль будет всегда устремляться в будущее, в том числе и в лингвистическое будущее.

Говоря о проблеме всемирного языка, следует особо подчеркнуть, что в языкознании и в интерлингвистике в частности разработана теория о двух формах существования общего языка. Примечательно, что к такому пониманию общего языка отечественная интерлингвистика подошла еще в 20-е гг. XX в. Определенные заслуги в этом имеет Эрнест К. Дрезен. В соответствии с указанной теорией выделяется, с одной стороны, международный вспомогательный, с другой – всемирный, или всеобщий, язык. Эти две формы неравноценны. Они характеризуются рядом признаков, отличающих их друг от друга. Так, международный язык (называемый иногда не очень удач-

но «мировым языком») – это категория нынешнего дня ближайшей перспективы, это потребность нашего времени, в то время как всемирный, или всеобщий, язык относится к отдаленной перспективе. Далее, международный язык носит вспомогательный характер, он предназначен прежде всего для контактов между разноязычными народами; всемирный язык будет, видимо, иметь обязательный характер и станет универсальным по распространению.

В отношении сфер применения международный язык предназначается для личных и государственных контактов между странами и народами, для контактов в области науки, техники, культуры; всемирный язык будет, вероятно, применяться во всех или почти во всех сферах жизни.

Международный язык используется в живой языковой среде, т. е. наряду с этническими, родными языками, при этом если функционирование этнического языка носит в рамках народаносителя этого языка всеобъемлющий характер, то международный язык используется как дополнительное, вспомогательное средство между народами, а внутри одного народа – в особых случаях. Всемирный язык, надо полагать, будет находиться в ситуации языковой конкуренции, а затем и языковой изоляции.

Обе формы существования общего языка связаны между собой. Однако если международный вспомогательный язык – это потребность нашего времени, а потому о его существовании спорят уже сейчас, то в вопросе о всеобщем, всемирном языке, который мыслится в далеком будущем, следует проявлять осторожность. Показательно, что «ура-подход» к этому вопросу характерен для деятельности некоторых современных лингвизобретателей. Так, американец Р. Стюарт Жак, автор лингвопроекта Олинго (1944), пишет:

«Олинго дарует великую социальную перемену роду человеческому, ибо люди смогут говорить на общем языке и пребывать в мире...».

Такой идеалистический подход к вопросу, который затрагивает все народы, не способствует развитию интерлингвистической теории.

Современная интерлингвистика не признает альтернатив типа «международный язык или этнический язык» и «международный язык или эсперанто». Интерлингвист В. П. Григорьев в этой связи заметил однажды, что в такой альтернативе следует неконструктивное «или» заменить на более диалектическое «и», поскольку международный вспомогательный язык типа эсперанто не претендует на замену этнических языков, не ставит себя в положение их конкурента – такая идея уже в XIX в. развивалась рядом деятелей движения за международный язык.

Деление общего языка на международный вспомогательный и всеобщий (всемирный) объективно оправданно и перспективно как в прикладном, так и в теоретическом плане, поскольку дает возможность ученым сосредоточить усилия на решении конкретных задач, социально обусловленных и имеющих для общества непосредственную значимость. В этом отношении особое место в интерлингвистике занимает концепция всеобщего языка Э. П. Сवादоста, автора книги «Как возникнет всеобщий язык?», выпущенной в 1968 г. Институтом философии АН СССР (сейчас – РАН: Российской Академии наук).

В представлении Сवादоста, «всемирный, или всеобщий, обще человеческий, язык может быть вторым (вспомогательным, побочным) языком всех народов мира, может быть их первым (основным) языком и, наконец, единственным (единым)... Эти языковые общности грядущего человечества суть общности первой (начальной), второй (переходной) и третьей (завершающей) ступеней...».

Терминологически и хронологически это можно обозначить как «вспомогательный всеобщий язык» – «основной всеобщий язык» – «единый всеобщий язык», при этом на первой ступени всеобщий язык изучается как иностранный и функционально ограничивается использованием лишь в международных сношениях; на втором этапе всеобщий язык должен стать одним из двух родных языков («члены нового всемирного общества» живут во «всеобщем двуязычии»); на третьем этапе всеобщий язык становится единственным и единым («один родной язык для всех»).

Иными словами, переход населения земного шара к одноязычию можно, по Сवादосту, представить как проблему одного планомерно развивающегося языка, функции которого постепенно расширяются – от функции вспомогательного к функциям единого. Во всех случаях речь идет о всеобщем искусственном языке. Сवादост считал, что «язык будущего есть проблема настоящего», тем самым снимается учет ближайшей и далекой перспективы языкового развития мира и ставится условие: сейчас, сразу же и до конца решить проблему многоязычия Земли.

Такая постановка вопроса имеет существенную слабость: она не учитывает потребности нынешнего дня, когда при факте многоязычия следует искать реальные и потенциально оправданные средства коммуникации, «более прогрессивные формы языкового общения». Недооценка или отрицание настоящей реальности и ближайшей перспективы может к тому же отвлечь лингвистов от решения насущных задач. Кроме того, такой подход фактически игнорирует тот опыт реального функционирования международного вспомогательного языка, который уже имеется.

Для решения проблемы всеобщего языка Сवादост предлагает учредить «Международный институт лингвосоциологических исследований». Организационные меры в этом деле безусловно необходимы. Но в наш век они должны быть, вероятно, направлены на содействие международному вспомогательному, а не всеобщему языку. И практика показывает, что такие организационные меры уже предпринимались – вспомним хотя бы деятельность «Делегации по принятию международного вспомогательного языка», общества «Космоглотт», «Ассоциации международного вспомогательного языка» и др.

Кстати, И. А. Бодуэн де Куртенэ еще в 1908 г. писал: «Не будут ли со временем в университетах основаны кафедры международного языка и международной литературы?»

Прецеденты такого рода начинают обозначаться уже в наше время.

Категория всемирного, или всеобщего, языка, как видим, носит целиком прогностический характер. Ближайшая к нам по времени категория международного вспомогательного языка – это нынешняя потребность времени, хотя и здесь не все ясно, потому и предлагаются самые различные решения – от принятия «естественного» языка в качестве международного до внедрения искусственного.

Нет ясности и в отношении времени оформления такого языка (или языков). В 1901 г. Д. К. Зеленин, например, писал, что «разбить этот гордиев узел мог бы XX век». Но мы знаем, что и для XX в. многое здесь остается проблематичным. Поэтому и в вопросе международного языка всегда присутствует элемент прогностичности. Но интерлингвистика, так же как и социолингвистика, занимающаяся изучением сложной взаимосвязи явлений в плане «язык – общество», проявляет повышенный интерес к состоянию нынешней мировой языковой ситуации, а вместе с этим и к прогнозированию мирового лингвистического процесса в целом. Так, важно для решения ряда теоретических и практических задач уже в наше время рассмотрение вопросов о том, на каких языках народы Земли будут овладевать стремительно увеличивающимися достижениями научно-технического прогресса, для каких групп языков какие сферы их применения следует расширять и развивать в первую очередь, каково будет состояние языков в плане меняющихся национальных взаимоотношений и т. д.

Интерлингвистика, опираясь на положение о возможности сознательного воздействия на язык, предполагает, что социальное влияние на процесс функционирования и развитие отдельных звеньев внутренней структуры языков будет все время увеличиваться. Сейчас уже с уверенностью пишут о том, что сознательное управление человеческим языком примет в будущем повсеместный и всеохватывающий характер. При этом указывают на все увеличивающиеся размеры воздействия на язык средств массовой коммуникации. Некоторые исследователи высказывают даже опасение, что язык станет в силу

этого ближе к технике, чем к человеку. Вероятно, что это не- сколько преувеличенные опасения.

В свете сказанного представляется, что роль международных (или «мировых») языков в языковой ситуации мира будет неуклонно увеличиваться, особенно в плане контактов между народами в области экономического и культурного сотрудничества. Будет прогнозироваться явление двуязычия, причем оно будет носить массовый характер. Развитию подлежит также и многоязычие, пределом которого является полиглотизм, по- прежнему остающийся возможностью для узкого круга людей.

В связи с этим процессом, который будет стимулироваться социальными факторами, будет постепенно меняться отношение людей к языкам и к их изучению: овладение двумя и более языками станет уделом не отдельных групп людей, а предметом общественного интереса, постоянной потребности. Тенденция к интенсификации контактов между народами и языками увеличит процесс языковой интернационализации и интеграции, которая, правда, коснется прежде всего лексики, словообразования, отразится на развитии норм литературного языка и стилей и в определенной мере на синтаксисе. В многонациональных государствах языковая ситуация будет по-прежнему обуславливаться социальными факторами. Уже сейчас мы наблюдаем языковые конфликты и даже языковые войны. Эта тенденция будет сохраняться, поскольку она обусловлена социальными факторами, выступающими в виде требования обязательного государственного языка для всех, в виде давления крупных языков на малые и т. д.

Независимо от конкретных проявлений языкового развития и международным (или «мировым») языкам, и языкам, не попавшим на уровень международного использования, предстоит впереди долгая «совместная» жизнь, ибо языки-посредники, международные, мировые и т. п., невозможны без развития всех остальных языков. Очень удачно выразился современный нанайский писатель Г. Ходжер, имея в виду, правда, молодые литературы народностей Севера: «И малые звезды украшают небо...».

Действительно, Вавилонская башня может быть построена только на основе внимания ко всем без исключения языкам мира. Потому что любой язык – это неотъемлемое достояние народа, это гигантская энциклопедия человеческих знаний, которая, как установили ученые, сопровождает 95% человеческих действий. Это поистине великое хранилище опыта, накопленного народами за весь период их исторического существования. Этими качествами обладают все языки, в том числе и самые малые, ценность которых, вопреки некоторым прогнозам, неуклонно будет возрастать. Об этом прекрасно сказал современный русский писатель В. Чевилихин в своем романе «Память»:

«Веря в гуманистическое развитие мира, я думаю, что общечеловеческая ценность малочисленных народов будет все время возрастать, потому что каждый из них несет в будущее земли людей драгоценные шифры тысячелетий – язык, обычаи, навыки своих предков, неповторимый психический склад, наследственные гены; мир становится неполным, обедненным, его гуманистическая сущность ущербленной, совесть запятнанной, если исчезает последний из могикан или пруссов!»

Языковое многообразие мира исторически обусловлено. Оно – не «проклятие» и не «бич», как рассуждают некоторые ученые. Прозорливым в этом вопросе был великий немецкий языковед В. Гумбольдт, который писал в начале XIX в.: «...было бы, наверное, хорошо, чтобы языки обнаруживали такое многообразие, какое только может допустить число населяющих Землю людей».

Язык – диалектически противоречивое явление: это одновременно и мост, и стена. Как мост, он объединяет людей одной нации; объединяя людей внутри нации, он становится стеной, отгораживая народы друг от друга. В то же время язык, выходя за рамки своего внутреннего этнического применения, становится мостом, связывающим народы, – таковы международные, или «мировые», языки...

Итак, наступит ли Век Общего Языка, о котором ведет речь писатель-фантаст И. Ефремов в романе «Туманность Андромеды»? Наше подсознание и наш разум не противятся этому Веку. Возможно, он наступит. Но вероятнее всего то, что рядом с Веком Общего Языка будет шагать Век Всех Языков. В этом и заключается существо диалектики, определяющей развитие единого человечества во всем его многообразии.

**2. Дорога без конца:
новые и ранее не известные лингвопроекты
Vojo sen la fino: novaj kaj pli frue ne konataj
lingvoprojektoj**

Madis Linnamägi
Tartu (Estonio)

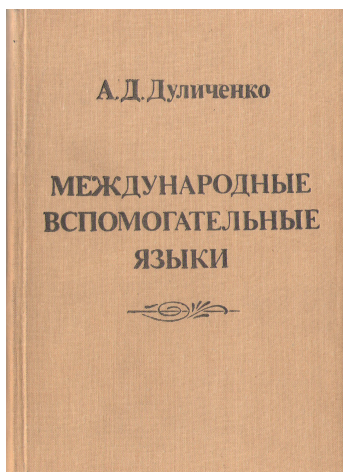
ESTILO

*Planlingvo – esperantologio –
finn-ugra lingva familio – recenzado*

Dum la lastaj du jarmiloj estas kompilitaj multaj lingvoprojektoj kaj planlingvoj por faciligi la komunikadon inter homoj, uzantaj etnajn lingvojn. En la XIX jarcento oni komencis kolekti la spertojn kaj rezultojn de projektado de internaciaj komunaj mondlingvoj (J. M. Schmid, A. Wild, G. Ferrari, L. Einstein, H. Moser k.a). Estis uzitaj 4 ĉefaj manieroj de kolektado: amplekse kronologia, strukturtipologia, bibliografia, simple alfabeto nomaro. En la XX jarcento aperigis gravajn kolektojn N. Juŝmanov – 362 lingvoprojektoj, P. Stojan – 350, E. Drezen – 463. Tamen la plej grandan kaj valoran kolekton kompilis prof. Aleksandr Duliĉenko (1960-aj jaroj – 1973). Ĝi aperis pro longa Moskva burokratiado en Tallinn: „Международные вспомогательные языки“ (Mezhdunarodnye vspomogatel'nye yazyki, 'Internaciaj helplingvoj', 1990, 446 p.). La enciklopedia verko enhavas 917 projektojn (de la II jarcento – 1973), pri 785 estas ampleksa informo, pri aliaj 132 mankis tiam sufiĉa informo; eble „Esperantomuzeo kaj Kolekto por Planlingvoj“ en Wien jam havas pli da informoj (Esperantomuzeo 1927). En la libro estas multaj temlistoj kaj interlingvistikaj informoj.

La enciklopedia verko (Duliĉenko 1990) estas bonega manlibro por interlingvistoj, esploristoj kaj sciemuloj, same por etnolingvistoj, ĉar en la nuna komunikado estas bezonataj novaj vortoj kaj terminoj.

En Estonio estas longa novigada tradicio de la estona literatura lingvo, krom la faka terminologia agado okazas publikaj konkursoj por kreado de novaj vortoj ktp. La terminologia scienco naskiĝis grandparte dank' al la laboro de la esperantologo kaj interlingvisto Eugen Wüster (1898–1977), agnoskata kiel a) fondinto de la Ĝenerala Teorio de Terminologio kaj b) unu el la pioniroj de terminologia normigado. Li iniciatis en 1971 la fondon de Infoterm (Internacia informejo por terminologio, <https://eo.wikipedia.org/wiki/Infoterm>), kiun li gvidis ĝis sia morto (Wüster 1971). La internacia agado por terminaroj estas grava ne nur por la ekonomia vivo, sed ankaŭ por la internacia komunikado.

Enciklopedia
„Internaciaj helplingvoj“, 1990

Aŭtoro
prof Aleksandr Duličenko

La novigadtradicio ne inspiris estonojn al kreado de iu mondlingvo. En 1983 tamen aperis informoj pri la planlingvo Estilo. La aŭtoro Hans Kööp (27.09.1904 – 31.01.1992, pseŭdonimo Agu Kojdjk) studis juron en la Tartua Universitato kaj laboris kiel asistanto de advokato. Dum la tempo de Sovetunio li laboris kampare, poste estis kvalifikita laboristo en la fabriko „Standard“. **Pro kontraŭ-sovetunia agitacio li estis arestita 08.08.1961 kaj sendita al la Leningrada psikiatria hospitalo** (kutima agado kontraŭ disidentoj en totalismaj

ŝtatoj). En 1963 li liberiĝis kaj eklaboris en la fabriko „Vasar“ (Kööp 1992).

Hans Kööp estis soleculo, ne havis familion. Trejnadis regule sian korpon, esperinte 100-jariĝi. Post emeritiĝo en 1966 li enuiĝis, ĝis trovis du libretojn pri Esperanto: en 1920-aj jaroj eldonitan lernolibron kaj poŝvortaron de Henrik Sepamaa „Väike esperanto-eesti ja eesti-esperanto sõnaraamat“ (‘Eta Esperanto-Estona kaj Estona-Esperanta vortaro’, 1957, 159 p.). Li opiniis, ke Esperanto estas nesufiĉe laŭtempa kaj komencis reformi vortprovizon kaj gramatikon. Iom poste li trovis, ke la plibonigo de Esperanto ne eblas. Menciante, ke la homaro bezonas komunan internacian mondlingvon, li komencis kompili novan lingvon, bazantan sur la angla („ĉar vortoj de la angla lingvo estas plej disvastiĝintaj“), la germana kaj Esperanto. Li trovis, ke la gramatiko de Esperanto taŭgas, sed la fonetiko ne taŭgas – tromultas siblaj sonoj ĉ, ĝ, ĵ, ŝ: *ŝanĝiĝo, ĉagreniĝi, ĉefaje, ruĝiĝo, dediĉiĝi, disŝiriĝi, sedimentiĝaĵo, poŝhorloĝo, manĝaĵorestaĵoj* k. al. Pro la lingva melodieco li planis elekti el la angla kaj germana melodie belsonajn vortojn, li elektis ilin ankaŭ el la estona lingvo.

Ekde 1969 li manskribis gramatikajn regulojn kaj tekstojn, kompilis vortarojn Estilo-Estja (‘Estila-Estona’), Estjo-Estilo (‘Estona-Estila’), Estilo-germana-angla-estona, Estilo-esperanta-germana-angla-estona. Li komencis 1983 agiti la komunistan partion pri akcepto kaj disvastigo de la projekto kaj daŭrigis la agitadon ĝis sia morto. Materialoj pri la lingvoprojekto Estilo, korespondado kaj recenzaĵoj estas konservataj en la arkivo de la universitata biblioteko en Tartu (Kööp 1983). Li uzis pri sia mondlingvo la nomon „Veltlingvo-Estilo“ aŭ nur „Estilo“. „Est-“ signifas „esti“ kaj ankaŭ „Est-onio“ – lia „südamemõte“ (‘korpenso’) –, *-il-* estas sufikso por nomi instrumenton, *-o* estas finaĵo de substantivoj.

Hans Kööp sendis 12.12.1983 la manskribitan gramatikon, tekstaron kaj la vortaron (Estilo-germana-angla-estona, 332 + 28 p.) al la Centra Komitato de la Komunista Partio de Estonio, skribante, ke la lingvo estas belsona kaj ĝi taŭgas por la internacia kaj ĉiutaga uzado, se la partio tiel decidus. La partia fakestro pri scienco kaj

edukaj institucioj k-do A. Aben transsendis la lingvoprojekton por recenzado al la filologia fakultato de la Tartua Universitato. Hans Kööp ricevis negativajn recenzojn el la Centra Komitato, sed daŭrigis konvinkadon de la Komunista partio, proponante al ĝi eĉ la rolon de la disvastiga centro de Estilo (12.03.1984).

1.

2.

Vetlingvo - Estilo gramatik.

El Vetlingvo - Estilo generale.

Vetlingvo hejmo „Estilo“ estas elektita tial, det vorto „est“ (estas, estis, estos, estus, estante, estinta, estesto, pasteto, venento kaj aliaj vortformoj) preokupas ofte in tiolingvo. Vortendo ilo“ pasnas, quide il celato mijo kaj melagalo. Vetlingvo - Estilo grunellingvoj estas: Esperanto lingvo, Inglishlingvo kaj dojshlingvo. Le karo venningvoj lingvoj non estis melagale pasnaj vortoj, it estas nekia pasna vortoj olion el aliaj lingvoj. Vije plej melagale rethgas l-sonlo, tial preokupas multe juste tio sonlo. Kion pli multe estas in lingvo l-sonloj, tion pli klinga kaj pli melagalo estas lingvo. Shishidaj sonloj non estas melagaloj, tial tiom estas plejeble lile. Vetlingvo devas esti melagalo kaj simpla, tial it estas speciale konsiderita lingvo melagale, simpla, kaj tial kaj logiko.

Vetlingvo - Estilo Letaro (= alfabeto).

Aa = a, Bb = b, Cc = c, Dd = d, Ee = e, Ff = f, Gg = g, Hh = h, Ii = i, Jj = j, Kk = k, Ll = l, Mm = m, Nn = n, Oo = o, Pp = p, Rr = r, Ss = s, Tt = t, Uu = u, Vv = v, Sh sh = inglish, „sh“ dojsha, „seh“ russia, „ui“ sonlo - jof estas russia kaj senarsenta „i“. For fremdvortoj kaj propnejoj sonloj kaj shishidaj vortoj letroj estas: Aa = a, Oo = o, Od = o, Uu = u, Ag = a, Xx = ks, Yy = gk, Zz = tk. Letro - o = russia „b“ (linoj). Letroj: a, o, u ut sonlas tiel in dojshlingvo. Fsh sh = dojsha „seh“, russia „v“. Zz = russia „v“ (Journal). Fz = russia „z“.

Estilo letroj ut sonlas generala tiel in Esperanto lingvo kaj in Inglishlingvo. Vortoj ut sonlas tiel kaj estis melagalo. In latningvaj vortoj ut sonlas „y“ tiel

AKR. 15.1.1983

Prof. Paul Ariste: „Opinio pri la refarita Esperanto-projekto de Hans Kööp.

Mi devas rekte diri, ke tiu projekto ne estas science nek politike akceptebla. H. Kööp ne estas tion konsiderinta, ke Esperanto estas en la mondo kiel internacia lingvo bone disvastiĝinta. Tio montras, ke la artefarita lingvo estas ĝenerale taŭga kiel literatura kaj parola lingvo. Estu atentata, ke ĉiujare aperas Esperantaj tradukoj de la estona beletro. Al Esperanto estas tradukata literaturo ankaŭ de aliaj popoloj de Soveta Unio.

La projekto de H. Kööp baziĝas ĉefe sur la angla lingvo. Li volas elĵeti el Esperanto diversajn ĝenerale konatajn internaciajn vortojn kaj anstataŭi per anglaj vortoj. Por la fonologio li volas preni la estonan fonologion, tio ne estas internacie prava. Certas, ke li ne havas lingvistikan edukadon nek ĝustan komprenon pri la internacismo.“

23.12.1983

(subskribo, nomo, titoloj de P. Ariste)

Prof. Aleksandr Duliĉenko skribas en sia ruslingva recenzo 28.12.1983 (Duliĉenko 1983), ke la gramatika sistemo de Estilo ĝenerale koincidas kun la gramatiko de Esperanto. En la tekstoj (I – 39 p., II – 67 p., III – 18 p.) tamen estas multaj ekzemploj de neregula uzado, kvankam la gramatiko tion antaŭvidas. En la projekto duoblas konsonantoj (ekzemple *addigas*, *abbrindi*, *abbringi*, *abbruli*, *null*, *komm*, *trammo*, *passnas*), multoblas diversaj konsonantoj (*dojtshlingvo*), anstataŭ latina formo de vortoj estas angla-germana fonetika formo (*nejmo*, *iksamplo*, *inglish*, *dojtsh*, *translejto*) ktp. Prof A. Duliĉenko opinias, ke la projekto Estilo ne havas novajn solvojn, ĉio estas jam konata en interlingvistiko.

Por la dua recenzo, 04.10.1991, havis prof A. Duliĉenko novan tekston de H. Kööp el la jaro 1985 kaj pli grandan vortaron Estilo-esperanta-germana-angla-estona (Duliĉenko 1991). La recenzanto skribas, ke la projekto Estilo havas ankaŭ germanajn kaj rusajn elementojn, sed sentebblas la fonetika, leksika kaj derivada „koloreco“

de la estona lingvo: *kübernetiko* – *kibernetiko*, *masino* – *maŝino*; *oraso* (komp. estona *oras* 'juncerealo') – *ĝermo*, *mojso* – *bieno*, *mussburko* (est. *moosipurk*, germ. *Mus* 'konfitaĵo') – *konfitaĵvazo*. La derivada sistemo ne ĉiam estas sekvata: *munko* – monaĥo, *nonno* (devus esti *munkino*) – monaĥino, ktp, ktp.

Prof. A. Duliĉenko kontraŭis la proponon pri la ŝtata eldono de la projekto Estilo, ĉar ĉiuj projektoj kaj planlingvoj (900>), priskribitaj en lia libro (Duliĉenko 1990), estis publikigitaj de iliaj aŭtoroj aŭ helpe de sponsoroj, same ĝis la 1920-aj jaroj konstruitaj dekoj da reformprojektoj de Esperanto. Li rekomendis al Hans Kööp persone eldoni la lingvoprojekton, aŭ almenaŭ verki anglalingvan artikolon, por ke la projekto estu konata al internaciaj legantoj kaj al la movado de la internacia helplingvo.

La lingvoprojekto ne estis tamen eldonita kaj neniuj informoj verkita, krom tio, kiun faris la aŭtoro de la artikolo dum la Unua internacia kaj interdisciplinara konferenco „FIHUSO-2007“ en Kaunas (Linnamägi 2007).

ARKIVAĴOJ KAJ LITERATURO

- Duliĉenko 1983 – О проекте всемирного языка „Estilo“ Ханса Кёёпа. Arkivaĵo Mscr. 1244, 1245. Inv. N 1835. Biblioteko de la Tartua Universitato
- Duliĉenko 1990 – А. Д. Дуличенко. Международные вспомогательные языки. Tallinn „Valgus“ 1990, 446 p., <http://hdl.handle.net/10062/29085>, <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/29085>
- Duliĉenko 1991 – О проекте всемирного языка Estilo Ханса Кёёпа (псевдоним – Агу Койдик). Arkivaĵo Mscr. 1244, 1245. Inv. N 1835. Biblioteko de Tartua Universitato
- Kööp 1983 – Kööp, H. Veltlingvo Estilo gramatjklibro. Arkivaĵo Mscr. 1244, 1245. Inv. N 1835. Biblioteko de Tartua Universitato Kööp 1992 – <https://www.geni.com/people/Hans-K%C3%B6%C3%B6p/6p/6000000008648646563>
- Linnamägi 2007 – Madis Linnamägi. *Estilo – lingva projekto de Hans Kööp*. 1-st International and Interdisciplinary Conference „FIHUSO-2007“. The book of reviewed conference abstracts. 2007

Wüster 1971 – https://eo.wikipedia.org/wiki/Eugen_W%C3%BCster;

<https://eo.wikipedia.org/wiki/Infoterm>

Esperantomuzeo 1927 – Esperantomuzeo kaj Kolekto por Planlingvoj,

https://eo.wikipedia.org/wiki/Esperantomuzeo_kaj_Kolekto_por_Planlingvoj

Иван Владимирович Карасев
Краснодар (Россия)

АРАХАУ. ОПЫТ СОЦИАЛИЗАЦИИ ИСКУССТВЕННОГО АПРИОРНОГО ЯЗЫКА

*Конланг – лингвоконструирование – полисинтетизм –
 активный строй – арахау – скороговор – социализация –
 контрастивная лингвистика – языковые курсы*

Попыток создать априорный искусственный язык таксономического типа было немало (см., например, книгу о более 900 лингвопроектах: Дуличенко 1990). Однако, на мой взгляд, новизна Арахау – в использовании полисинтетизма (Ландер 2011, 102–119.) и активного строя (Климов 1972, 3–13). Кроме того, этот лингвопроект претендует на реализацию теории сверхкомпактного языка, который позволяет в несколько раз сокращать передаваемый объем информации. Впервые эта концепция, известная как Speedtalk (Скорговор), была упомянута фантастом Р. Хайнлайном в рассказе «Залив» в 1949 г. (Козловский 2004, 54–58; Скворцов 2014, 149–151).

Арахау – своего рода эксперимент по кодированию бытовых понятий в некоторой контекстно-зависимой грамматике без привязки к какому-либо естественному языку. При этом сокращение речевого потока в Арахау достигается без значительного усложнения грамматики и фонетики. Таким образом, Арахау вместе с идеей компактности и лингвистической нейтральности стремится соблюсти определенные нормы благозвучия и, на наш взгляд, вполне может подойти для международного общения.

Полагаю, интерес представляет 10-летний опыт распростра-

нения и популяризации априорного конланга, устройство которого резко отличается от языка потенциальных носителей, если говорить о русскоязычных читателях. Сравните, например, изучение аналогичных контрастов среди естественных языков (Шейхов 2004, 10–12).

Мысль придумать конланг пришла в 1996 г. Было интересно, как бы выглядел язык, сконструированный на принципах, «обратных» арабскому. В таком лингвопроекте основная смысловая нагрузка должна была лечь на гласные, а уточнение значений слова – на согласные. Расширенная система вокализма из 33 звуков была взята из финского языка.

На начальном этапе проекта корни брались из русского языка; согласные изымались, и между гласными на четных позициях вставлялась *h*, а на нечетных – *n*. Например, слово «О-лОвА» преобразовывалось в **ohona* (здесь и далее звездочкой помечаются слова из первоначального варианта Араху). Чтобы избежать омонимов, к основе через *-r-* крепилась цепочка детерминативов. Каждому гласному (в т.ч. и дифтонгу) присваивалось значение класса: *a* – человек, *u* – животное, *au* – красный ит.д. Класс «человек» уточнялся так называемыми «соматическими» согласными: **b* – голова, **d* – рука и т.д. (здесь и далее звездочкой обозначены слова из первоначального варианта Араху). Так, слово «голова» звучало бы **ohonarba*. Отсюда и наименование языка – *Arahau*: *A* – *yAzyk* (язык), *a* – «имеющее отношение к человеку»; *au* – класс вещей красного цвета.

Название языка осталось, а принцип построения корней стал априорным. В Араху две части речи – имена (гласные) и активные глаголы (гласные с *⟨s⟩* в постпозиции): *a* – человек, *as* – знать; *u* – животное (существо), *us* – существовать и т.д.

Инактивные глаголы выглядят, как «градиация жизненной силы»: гласные вставляются в рамочные конструкции из сонорных (*an* – *na* – *ana* – *anap* – *nana* – «стареть – двигаться – стоять – сидеть – спать»; *at* – *ta* – *ata* – *atat* – *tata* – «молодеть – жить – лететь – ехать – бежать» и т.д.). Внутрь

этой рамки инкорпорируются разные гласные, обозначающие класс. Отсюда полисинтетические комплексы: *итит* – *ездовое животное (лошадь)*, *атит* – *ездок* (буквально: *человек едет на животном*).

К гласному класса «человек» (*a*) слева или справа могут присоединяться соматические (*rd* – *правая рука*, *rk* – *нога* и т.д.) или лицевые показатели (*dr* – *нос*, *kr* – *шея* и т.д.). Изменение гласного в таких конструкциях меняет класс существительного и значение слова: *rdä* – *крыло*, *rdi* – *ветвь*, *rdö* – *восток* и т.д.

В Арахуу есть небольшое количество одноконсонантных прилагательных, которые отдельно без существительных не употребляются: *ad* – ‘*маленький человек*’ (*сын, ребенок, мальчик*), *az* – ‘*большой человек*’ (*господин*), *ит* – ‘*молодой зверь*’, *af* – ‘*мертвец*» и т.д.

Префиксы трансформируют глаголы в существительные с бинарной оппозицией (человек / не-человек; актив / ин-актив). Приставка *k-* (*том, кто...*) маркирует активное отглагольное существительное, *p-* (*том, кого...*) – пассивное: *is* – *имеет*; *kis* – *властелин*, *pis* – *раб*. В именах, относящихся к категории «не-человек», префикс *g-* (*то, что...*) обозначает неодушевленное отглагольное существительное: *gis* – *имение*.

Ориентация в пространстве, а также центробежные и центростремительные версии глаголов, передаются бинарными локативами: *над / под* (*k / kl*), *к / от* (*v / vl*), *в / из* (*p / pl*).

В Арахуу нет склонений. Позиция слова перед глаголом означает, что оно стоит в активном падеже, а после глагола – в инактивном. Косвенный падеж может уточняться: генетивом *-g-* и транслативом *-t-*. Эти форманты, грубо говоря, означают «*принадлежит*» и «*превратил / стал*». Пример: *Adotaga* – «*Мальчик стал старостой*», *Adogaga* – «*Ребенок старосты*».

Между согласными на морфемных швах вставляется «*o*», между гласными – «*h*». Задача глагола – притянуть к себе как можно больше соседних формантов. Границами полисинтетического комплекса служат местоимения, которые образуют рамочную конструкцию. Местоимений в Арахуу два – личное

и постороннее (*t* и *s*). Третье лицо не выделяется: *Toisizals* – «Я тебе дал книгу», *Oisizalt* – «Он мне дал книгу». Самостоятельные местоимения используются редко: «*Okus?*» – «*Та*» (*Кто здесь? – Я*).

Плюратив образуется удвоением гласного: *a* – ‘человек’, *aa* – ‘люди’, *aaĵ* – ‘женщины’. Показатель рода есть только у одушевленных имен, в других случаях он используется для «понижения статуса» класса: *i* – *дерево*, *ij* – *трава*.

Понятие времени в Арахау не линейное (прошлое – настоящее – будущее), а радиальное (сейчас – вероятно). Неочевидное время маркируется акутом, который произносится с перерывом голоса, как в русском просторечии «не-а» (*нет*): *Tesipö* – «Я сажаю дерево»; *Tésipö* – «Мне кажется, я посадил дерево». Способ действия уточняется инфиксами: *tes* – я делаю, *tees* – я давно сделал, *tjes* – я намерен сделать и т.д. Есть еще модальные конструкции: *toesse* – я заставил сделать, *tausse* – я хочу сделать и т.д.

Числительные поначалу формировались, как ребусы: *1* – *eid* (часть бесформенного), *2* – *ara* (братья), *3* – *ökr* (гора)... Но самым продуктивным оказался способ соотнесения чисел с частями человеческого тела: *1* – *arg* (палец), *2* – *ha* (двое), *3* – *harg* (2+1), *4* – *haca* (2+2), *5* – *ard* (рука)...

Поскольку в Арахау нет самостоятельных прилагательных, степени сравнения передаются аблативом *vl* и глаголом обладания *is*: *Sisakavlot* – «Ты выше, чем я» (букв. «Ты имеешь высоту от меня»).

Местоимения в Арахау склоняются по родам и числу, достигающего 4-го порядка. Например, комплексный прономен *tabufaj* [таабуфъ] означает «несколько мужчин вместе с мертвой самкой животного».

Структура Арахау позволяет продуцировать т.н. эпические местоимения, когда в фантастических ситуациях (в сказках) животные и стихии начинают говорить: *ta* – я человек, *tu* – я животное, *tüf* – я высохшая река.

Пронomeny в Арахау формируют собственную местоимен-

ную фонетико-семантическую подсистему. Число консонантов увеличивается за счет шипящих и аффрикат, которые противопоставляются по мягкости и эмфазе: *жс* – *жсь* – *жжс* – *жжсь* и т. д. «Местоименные согласные» не являются самостоятельными, поскольку образовались за счет стяжения: *-taj* [*-ть*], *saaca* – [*жс*] и т. д. В предложении они служат пограничными сигналами.

На Арахау фразу «*Я тебя люблю*» можно передать множеством способов, в зависимости от того, кто к кому обращается: «*Tazajajs*» [*тазайсь*] – «*Я (мужчина) люблю тебя (женщина)*», «*Tjazajs*» [*чазайс*] – «*Я (женщина) люблю тебя (мужчина)*». А вот обращение «*Taihazajüjs*» [*таихазайюсь*] означала бы вымышленную ситуацию, когда мужчина, превращенный в камень, признается в симпатии к женщине-реке.

Еще один не совсем обычный прием – мерос – протородовая категория, различающая левую и правую стороны частей тела. Меротическая парадигма, важная для построения числительных, не совсем полная: парные имена есть только для небольшого числа частей тела (*ard* – *правая рука, руководить, право* и *arf* – *левая рука, ложь, писать*; *ark* – *правая нога, идти* и **arz* – *левая нога*; *arg* – *правый палец, arh* – *левый палец, считать / читать*).

Другая специфика Арахау – квалитатив, уточняющий качество местоимений, глаголов и имен. Гласный у (*ы*) – «категория зла» (а также инвектив), ё (*иэ*) – «категория добра» (еще респектив и уменьшительно-ласкательные оттенки): *së* – *ты, уважаемый* и *су* – *ты, ничтожество*; *dry* – *зловоние* и *drë* – *аромат*; *ës* – *радовать* и *ус* – *злить*; *ady* – *бастард*, *adë* – *сыночек*.

Предложенная концепция конланга Арахау позволяет конструировать, в том числе и неологизмы: *НЛО* – *Algatabluor* (*Al.gata.bl.uor* – «объект летающий неизвестный»), *Интернет* – *Plozor* (*pl.ozo.r* – «вся связь»), *компьютер* – *asarh* (букв. «знание счета»), *звездолет* – *alfaber* (*al.fa.b.e.r* – «предмет там, где человек близок небу»), *самолет* – *гата* (*g.ata* «летательное устройство»). (Карасев 2014, 20–75)

* * *

Как только в 2006 г. была написана краткая грамматика Араху, она была размещена на созданном бесплатном сайте, обсуждения шло на лингвистических форумах в интернете. Интерес к проекту подпитывался еще и тем, что некоторые слова Араху обнаружили сходство с дагестанскими языками (это дало повод блогерам назвать Араху «кавказским эсперанто») (Халилуллаев 2010). Позже аналогии с Араху (имеется в виду феномен «морфологических встреч») посетители сайта нашли с вымышленным «черным наречием» из «Властелина колец», а члены Лавкрафтовского сообщества в «Живом Журнале» пришли к выводу, что «Араху заслуживает право на то, чтобы называться языком Ктулху». (Заслуживает ли язык Араху право на то, чтобы называться языком Ктулху? 2010).

С 2009 г. на Араху начал выходить литературный журнал на языке Араху «Asa» («Знание»), который возглавил писатель-фантаст А. Передереев (вышло 20 номеров). Логика была такая: в России немало литературных журналов, а на искусственных языках – единицы. Многим, кто начал печататься в журнале, было интересно, как сокращаются в размере и приобретают необычное звучание их произведения. Фонемозначимый характер Араху также позволяет по-своему интерпретировать имена авторов переводимых текстов. Например, *Ivan* – «*посох*» (буквально: «*дерево ведет старика*»), *Anna* – «*остановки*».

На базе журнала «Asa» было создано Сообщество Араху, у истоков которого стояли кандидат исторических наук И. Васильев, поэт, выпускница «Литературного института» А. Мамаенко, психиатр А. Мартусенко, хореограф О. Кондракова и художник И. Гаркуша. При Краснодарской библиотеке им. Н.А. Некрасова были организованы курсы по изучению языка Араху (Епатко 2012).

С этого момента, с 2013 г., удалось привлечь внимание СМИ. Стоило содружеству литераторов «Intentia», действовавшем при краснодарской мэрии, признать Араху одним из «официальных языков» для общения на форуме в соцсетях, как

в прессе появилась заметка «Язык Арахау стал официальным в Краснодаре» (Фломенко 2013). В одной из газет появилась забавная интерпретация фамилий кубанских высокопоставленных чиновников на Арахау. А когда была направлена заявка в «Летний институт лингвистики» (SIL International) на получение языкового кода ISO639-3, сюжет («Язык Арахау получит международное признание») показали по местному ТВ. Позже на Арахау прозвучало приветствие Кубанского телевидения: *Tafresopl, kaazarë!* («Мы рады вас всех видеть, дорогие друзья!»). В одной из газет Арахау даже назвали «лингвистической достопримечательностью Краснодара» (Кошик 2013).

А в 2011 г., на фестивале «Ont GRIND'ц» в Лабарджай (Литва), музыкант Глеб Мальцев, лидер панк-группы Pichismo исполнил 10-минутную композицию на языке Арахау «Үг» (Зло).

В 2014 г. тиражом 500 экземпляров вышел учебник языка Арахау со словарем на 1200 слов, презентация прошла в Краснодарском филиале «Российской газеты». По ее итогам на Общественном российском телевидении (ОТР) вышел социальный репортаж «Краснодарский журналист изобрел новый язык – Арахау» (Коваленко 2014).

Арахау начали использовать кубанские писатели в своих произведениях. В 2013 г. написан научно-фантастический рассказ И. Кротова «Картина взросления». В нем главные герои получили имена Пама (Крыло) и Птар (Робот), которые родом с планеты Абр (Голова) (Кротов 2013, 12–13). А в романе М. Епатко «Громовержец» на Арахау разговаривают злые персонажи: *Hogorúsaat* (Это место будет нашим), *Tjesoh* (Я сделаю это), *Kaurë* (Красавчик) (Епатко 2014, 115, 117). Писатель С. Резниченко даже так и озаглавил свой рассказ – «Ара-ху»; он о юноше, который в объятom войной Донцке «учит язык, на котором никто почти не разговаривает» (Резниченко 2015).

Несколько лет подряд проводится конкурс «Лицо Арахау», в ходе которого объявляются персоны, внесшие вклад в развитие

и распространение нового конланга. Победители получают майку с надписью на Арахуу: *Edatracasad samapeta* («Родина слышит, Родина знает, где в облаках ее сын пролетает»). А недавно объявлен еще один конкурс – всем желающим предложено прочесть на Арахуу стихотворение, прозаический отрывок или даже спеть под караоке.

Весной 2015 г. у языка Арахуу появился еще один журнал *Golor* («Апокриф»), который выходит в Калининграде (вышло уже три номера). Здесь публикуются переводы классических произведений, например, издан самый большой текст, когда-либо переводимый на Арахуу, – «Песня Песней царя Соломона» (*GarasgaaraskarfSolomon*).

Образцы текстов на Арахуу

1. Молитва «Отче наш» (*Ėttan*) в синодальном переводе Библии:

Отче наш, сущий на небесах! да святится имя Твое;	Ėttange msuohusoer
Да приидет Царствие Твое; да будет воля Твоя и на земле, как на небе;	Msfarfésarkv msgausahúskecö
Хлеб наш насущный дай нам на сей день;	Hoisiragausaat, otloeza chareasguoasaat
И прости нам долги наши, как и мы прощаем должникам нашим;	Ctaarë'skuoasaat. Clavadorfaat
И не введи нас в искушение, но избавь нас от лукавого.	Nohaulsyroklaat marocozusfarfslop.
Ибо Твое есть Царство и сила и слава вовеки. Аминь. (Матф 6:9-13)	Ėttange msuohusoer

2. Стихотворение А. Пушкин «Пророк» (Kafraz)

Духовной жаждою томим,
 В пустыне мрачной я влачился,
 И шестикрылый серафим
 На перепутье мне явился;
 Перстами легкими как сон
 Моих зениц коснулся он:
 Отверзлись вещи зеницы,
 Как у испуганной орлицы.
 Моих ушей коснулся он,
 И их наполнил шум и звон:
 И внял я неба содроганье,
 И горний ангелов полет,
 И гад морских подводный ход,
 И дольней лозы прозябанье.
 И он к устам моим приник,
 И вырвал грешный мой язык,
 И празднословный и лукавый,
 И жало мудрыя змеи
 В уста замершие мои
 Вложил десницею кровавой.
 И он мне грудь рассек мечом,
 И сердце трепетное вынул,
 И угль, пылающий огнем,
 Во грудь отверстую водвинул.
 Как труп в пустыне я лежал,
 И бога глас ко мне воззвал:
 «Восстань, пророк, и виждь, и
 внемли,
 Исполнись волею моей,
 И, обходя моря и земли,
 Глаголом жги сердца людей».

Tmafmalubl
 Gauserahulst
 Hacäärduanaparkizit
 Estaargearrönanadfraat
 Tävlesaafratarrujzezugaraus
 Esardotraat gärasocenrälspöh
 Tuosesegecamagardäze
 cfuklömumulgüz
 Gotframimölcoraesaol
 Esardonrat
 Rilsynrapt Cusblasacborf
 Epsguräsbreimumultardau Cesanraf
 Aestaezurguartat
 Oilplsourbarruzed
 Epsaizoahaogaopartganrafa
 Tanalpafarraf
 Tatrüreikesar: Hanako! Kafraz!
 Hafrocatr!
 Hesvabrazt!
 Harkrüzocöplo Hesaopourbaa!

3. Отрывок из фантастического рассказа В. Мальчевского «Яблоко Хэмфри» (RpizedHemfri)

1666 год, несмотря на угрожающую символику цифр, и связанные с этим повсеместные предсказания внезапного судного дня, стал для Англии чрезвычайно урожайным. Яблоки, казалось, росли на всех деревьях без исключения. Линкольншир утопал в пьянящем фруктовом духе.

Дик Хэмфри – главный заводила среди чумазных ребятишек деревни Вулсторп, в жаркий полдень карабкался по кряжистой яблоне, высматривая крупные румяные плоды. Он точно знал, чем выше растет яблоко – тем оно слаще. Может быть, оттого что залезть на самый верх было непросто, и фрукт являл собой награду за усилия и смелость.

В этот раз мальчуган почти сразу заметил цель – исполинское алое яблоко тянуло вниз крупную ветку у самой макушки.

1666uru. Abagaargyhamangaraus.
Kaafrazonr: ezoefasardesarkbaja.
NohurumanvörAngli.
Plofrá, rpiizedorisiiplo.
Linkolnscicro' malapdrëgirpgäs.

DikHemfri'huskabroga
adgoarboplfaadVulstorp
choegaordana smamalorpizegird.
Saussafriirpgaugaka. Sas:
morpizedorisaka hozaobr.
Irpúsgoismarocbloraus.

Adafralgaussafr. Rpizedgazusakagi
hessaklardiz.

ЛИТЕРАТУРА

- Дуличенко 1990 – А. Д. Дуличенко. *Международные вспомогательные языки*. Таллинн: Валгус, 1990, 447 с.
- Епатко 2014 – М. Епатко. *Громовержец* (фэнтези). Краснодар, 2014, 196 с.
- Епатко 2012 – М. Епатко. *Уроки фэнтези. На Кубани открылись курсы языка орков* ; Smartnews, 11.12.2012. [Электронный ресурс] <http://smartnews.ru/regions/krasnodar/2822.html>
- Заслуживает ли язык Араху право на то, чтобы называться языком Ктулху? <https://ru-lovecraft.livejournal.com/260016.html> [Электронный ресурс] 25.06.2010.

- Карасев 2014 – И. В. Карасев. *Арахау. Опыт скороговорения. Учебник искусственного полисинтетического языка со словарем на 1200 слов.* Краснодар, 2014, 180 с.
- Климов 1972 – Г. А. Климов. *К характеристике языков активного строя.* Вопросы языкознания, Москва, 1972, № 4.
- Коваленко И. *Краснодарский журналист изобрел новый язык – арахау.* Общественное телевидение России, 12.06.2014. [Электронный ресурс] <https://otr-online.ru/news/krasnodarskii-zhurnalist-izobrel-novyi-yazyk-ara-hau-ppart-69925.html>
- Козловский 2004 – С. Козловский. *Скорость мысли.* Журнал «Компьютерра», 20.07.2004, № 26–27(550–551).
- Кошик 2013 – А. Кошик. *Язык для тещи.* «Юг-Таймс», Краснодар, 2013, № 20, 31 июля – 6 августа.
- Кротов 2013 – И. Кротов. *Картина взросления (фантастический рассказ).* Asa, 2013, № 15.
- Ландер 2011 – Ю. А. Ландер. *Подходы к полисинтетизму.* Вестник РГГУ. Серия «Филологические науки. Языкознание» / Московский лингвистический журнал, Москва, 2011, т. 13, № 11 (73).
- Резниченко 2015 – С. Резниченко. *Арахау (из сб. «Галерея живых и неродившихся»).* Литературно-философский журнал «Топос», 14.07.2015. [Электронный ресурс] <http://www.topos.ru/article/proza/galereya-zhivyh-i-nerodivshih-sya-seychas-8>
- Скворцов 2014 – В. В. Скворцов. *Функции вымышленного языка «спидток» в рассказе Р. Хайнлайна «Бездна».* Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов, 2014, № 8 (38), ч.2.
- Фломенко 2013 – И. Фломенко. *Искусственный язык арахау стал официальным в Краснодаре.* Новая газета Кубани, 27.05.2013. [Электронный ресурс] <http://web.archive.org/web/20140203073220/http://ngkub.ru/news/hjfttrbv>.
- Халилуллаев 2010 – М. М. Халилуллаев. *Ищите следы в Дагестане.* Независимое информационное агентство Цумада.ру, 27.02.2010. [Электронный ресурс] <http://tsumada.ru/news/22783>
- Шейхов 2004 – Э. М. Шейхов. *Сопоставительная грамматика лезгинского и русского языков. Морфология. Синтаксис.* Москва, 2004, 264 с.

Игорь Юрьевич Васильев
Краснодар (Россия)

КУБАНСКАЯ БАЛАЧКА – ПИСЬМЕННЫЙ ДИАЛЕКТ

*Балачка – говоры с украинской языковой основой –
 Закубанье – казачество – Кубань – субэтнос –
 письменный диалект – Черномория*

Кубанская балачка – диалект русского языка с украинской языковой основой. Лексика балачки – как украинская, так и русская. Так же большое число слов из лексического фонда балачки характерны и для неё, и для украинских и для южнорусских говоров.

Зачастую определить принадлежность балачки к русскому или украинскому языку затруднительно, во многом по причине текучести и не однородности. Поэтому принадлежность балачки определяется на основе самосознания носителей диалекта, а оно является русским. Так трактуют вопрос этничности носителей балачки такие известные диалектологи, как С. А. Мызников, О. Г. Борисова (Стенограмма 2009). Особый вклад в изучение кубанской балачки внесли краснодарские диалектологи О. Г. Борисова и Л. Ю. Костина, долгие года проводящие полевые исследования в различных населённых пунктах Краснодарского края. О. Г. Борисова является автором уникального словаря кубанского диалекта (Костина, Борисова 2014; Борисова 2005).

Бала́чка (от рус. *балакать* и от укр. *балакати* – разговаривать, болтать). Причём в отношении русского языка слово *балакать*, скорее характерно для южнорусских говоров, в

которых наблюдается сходство части лексического запаса с соседними восточноукраинскими говорами. В названии *балачка* подчёркивается, что это скорее разговорная, неписьменная и неофициальная речь (Кримський, Єфремов 1933).

Формирование кубанской *балачки*, во многом обусловлено историко-этнографическими процессами.

Прибывшие в конце XVIII столетия на Кубань первые черноморские казаки были носителями ранних восточных украинских говоров. С начала до 40-х годов XIX в. к ним присоединялись украинские переселенцы из Полтавской, Черниговской, Харьковской губерний, носители соответствующих местных диалектов украинского языка. В тот период в Черномории складывался черноморский диалект украинского языка, близкий к харьковскому и другим восточноукраинским диалектам (Очерки 1996). «Черноморцы говорят малороссийским языком, хорошо сохранившимся», – писал И. Д. Попко о языковой ситуации в Черномории середины XIX в. (Попко 1998). Между тем с середины XIX в. украинская культура и язык в кубанских станицах постепенно консервировались и переставали развиваться. Большая часть потомков украинцев была уже более ста лет оторвана от основного языкового массива и жила по соседству или попеременно с русским населением – линейными казаками, государственными крестьянами, начиная с 1860-х гг. – большим массивом иногородних (Очерки 1996).

К концу XIX в. складывается единое кубанское казачество как субэтнос в составе русских (Бондарь 1995). Этничность малороссов из числа черноморских казаков развивается в последовательности «украинцы – кубанские казаки – кубанские казаки, русские» (Бондарь 2008).

Казачество и казачий статус, его приоритетность по отношению к украинской этничности в весьма значительной степени способствовали ассимиляции казаков (Украинцы 2007). Казаки, с одной стороны, в большей степени, чем крестьяне, были интегрированы в государственные институты. С другой – у них сформировалась своя войсковая идентичность.

Нельзя не отметить, что казаки, гораздо более, чем другие сословия Российской империи вовлечённые в военное дело, активно усваивали в армии русский язык. Очевидцы 1920-х годов порой отмечали, что диалект казаков – мужчин ближе к русскому языку, а женщин – к украинскому (Барка 2002).

Статистические данные говорят и о большом числе на Кубани великороссов их социальной активности. Среди крестьян ненамного преобладали великороссы (348839 великороссов, 341854 малоросса) (Первая всеобщая перепись 1905). Крестьяне были основной частью новоселов в станицах. Немало лиц этого сословия среди городских и сельскохозяйственных рабочих, мелких служащих, предпринимателей – динамично растущих социальных групп.

В таких социально лидирующих сословиях, как купечество, почетные граждане, духовенство, чиновники и личные дворяне, потомственные дворяне подавляющее преимущество было на стороне великороссов (Первая всеобщая перепись 1905).

Влияла длительная традиция официального делопроизводства на русском языке, русскоязычная школа. Очевидцы постоянно отмечали относительно высокий уровень кубанских станичных школ. Система образования в Кубанской области быстро развивалась. В 1896 г. появилось 14 училищ, подотчётных директору народных училищ (Отчёт 1897). К числу школ, подведомственных управлению епархиальных училищ, в 1898 г. прибавилось ещё 27 (Отчёт 1899). В 1903 г. появилось 96 новых школ (Отчёт 1904). В 1903 году четверть кубанских казаков была грамотной (Отчёт 1904), в 1909 г. – около трети (Отчёт 1910).

По нашему мнению, кубанская балачка – детище преимущественно военно-служилого статуса казачества и быстрого экономического роста региона, вызвавшего бурный приток русскоязычных мигрантов, одновременных с активным ростом русскоязычного образования. Она сложилась в последней четверти XIX – первой четверти XX вв. на основе русификации украинского черноморского говора.

Кубанская балачка начиная с начала XX столетия даёт немало примеров письменных текстов. Это преимущественно художественная проза и поэзия, однако в первой четверти XX столетия имели место листовки, официальные документы, эпиграфические надписи. Характерная особенность письменной балачки – это использование исключительно русского алфавита при отсутствии чётких правил правописания. При этом в текстах наблюдается смешение русских и украинских грамматических принципов, лексики. Это скорее записанная разговорная речь, не подвергнутая кодификации и корректировке. Тексты на балачке близки к т.н. «текстам наивного письма».

Анализируя приговор №7 станицы Старонижестеблиевской, О. Г. Борисова указала на следующую специфику:

«Яркая фонетическая черта кубанских говоров с украинской языковой основой – отверждение согласных перед гласными переднего ряда [и], [е] – характерна и для украинского языка. В анализируемом тексте она отражена непоследовательно. Подобная нерегулярность наблюдается в речи носителей диалекта и в наши дни. Ср. в тексте: *потомки, козаки, батьки, по примеру, простить*; но: *батькы, руки, за прэжнюю, ныспасэние прэдкив*; а также *пры посредничестве, ны без мылосты, закрычали* (непоследовательная веларизация согласных в огласовке одного фонетического слова).

Вместо украинской приставки *роз-* автор либо употребляет русскую *раз-/рас-*, либо русские слова: *разорение, разорвав, расплата*.

Заметная грамматическая черта украинского языка – инфинитив на

-ты – также проявляется непоследовательно, что весьма характерно для носителей местного диалекта, которые употребляют и русскую форму инфинитива на *-ть* (заметьте, что современные диалектоносители чаще используют инфинитив на *-ть*). Ср. в тексте: *робыты, жыты, ожди-даты, выполняты, закрытыты, послаты*; но: *почытать, показать, простить*.

В области лексики можно отметить употребление русских слов при наличии украинских эквивалентов или параллельное употребление украинских и русских лексем: *казаки* и укр. *козаки*, встречается также *козаки* (в огласовке слова чередуются аканье и оканье); *жизнь* вместо укр. *життя*; *казачество* и *казацтво* (укр. *козацтво*); *сегодня* вместо укр. *сьгодні* (*сьогодні*); *еще* вместо укр. *ище*, *ще*. Обращает на себя русское *дали* волю вместо укр. *дали* волю. Существительное *курень* в украинской огласовке произносится как *куринь* (*курінь*), в тексте же представлен русский вариант – *курень*, при этом на Кубани возможно различное произношение лексемы: *курэнь*, *куринь*, *курень*.

Отметим, что смешанные украинско-русские черты выявленные в документе, составленном в начале XX века, фиксируются и в наши дни в живой речи современных носителей кубанских говоров. Данное обстоятельство позволяет признать, что автор текста передал особенности кубанского говора с украинской языковой основой достаточно достоверно» (Борисова, Васильев 2011).

Отдельно нужно сказать о специфике современных художественных произведений на балачке. В них нередко присутствуют слова и обороты, которых нет в живых народных говорах (Костенко 2015).

Наибольший уровень сохранности балачки наблюдается в западных и северо-западных районах Краснодарского края, побережья Азовского моря, Таманского полуострова. В начале XX столетия она была характерна и для юго-западных районов Кубанской области, в предгорьях на левом берегу Кубани. Сейчас там балачка в разной степени русифицирована и порой представлена только отдельными словами и выражениями в русском просторечии местного жителя. Но на всей территории распространения балачка в основном распространена среди старожилков сельских поселений пожилого возраста и постепенно выходит из употребления. Очень многое зависит от кон-

кретного носителя диалекта, вне зависимости от места проживания. Так, одна из самых известных носительниц балачки – Л. Н. Пащенко родом из закубанской предгорной станицы Саратовской.

Элементы изучения балачки введены с 2005 г. в региональный компонент школьной программы в Краснодарском крае. В 1998 телерадиокомпанией «Кубань» выпускались в качестве эксперимента десятиминутные передачи на балачке. О наличии или отсутствии воздействия этих факторов на речевые пристрастия школьников судить рано (Васильев 2011, 19; Карасёв 2010). В апреле 2011 г. писатель, журналист и лингвоконструктор И. В. Карасев разработал для балачки особую азбуку из 36 букв (добавлены три буквы для специфичных звуков – *r*, *i*, а также *j* вместо *й*; буква *ii*): Аа, Бб, Вв, Гг, (Гг), Дд, Ее, Ёё, Жж, Зз, Ии, Йй, Іі, Јј, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, Ъъ, Ыы, Ьь, Ээ, Юю, Яя. Эта азбука пока не нашла широкого применения (Карасев 2014).

В заключении мы публикуем конкретные примеры письменности на балачке, как первой четверти XX столетия, так и современные. Здесь необходимо пояснить, что для первого указанного периода было характерно наличие не только художественных, но и общественно-политических текстов. Они писались и распространялись в хуторах и станицах. В настоящее время письменная балачка представлена литературными экспериментами, ориентированными на интеллектуальную среду г. Краснодара, учебными текстами для средней школы (Аса 2015; Гриценко 2012).

Образцы текстов на балачке

1. Пісня закубанця

(Текст верноподданнического стихотворения казака станицы Ключевой И. Косиненко приурочен в восстанию казаков 2-го Урупского полка во время революции 1905–1907 гг.).

Не гнівайся на нас Царю
Не всі вінуваті,
Що меж нами объявілись
Зрадныкі прокляті.
На все військо п'ятно черне
Воны положили
И кубанців честне имня
Соромом покрылы
Клянемося своєю кров'яю
Оте п'ятно змыты
Щоб Твою пріязнь и ласку
Знову заслужыты»

(Матвеев, Фролов, 2004)

2. Образец художественной прозы

(А. Е. Пивень. Пан та ворожка)

– Копайтэ отут коло вэрбы! Тут, панэ, ваши гроши!

Сталы копать коло вэрбы и скоро напалы рушену зэмлю, а там швыдко докопалысь и до сундучка з гришмы; вин був пидсунутый од кручи аж пид коринь самой вэрбы. Узяв пан сундучок, раскрыв його, аж вси гроши цили, так як и булы зложени. Одсыпав вин од тых грошей добру половины и оддав ворожки.

– Оце тоби за твою мудрость! Ты чоловик бидный, так нэ-хай це будэ тоби на розжыток! Спасыби тоби за твою ворожбу! Тилькэ ты мэни нэ сказав хто ж такый вор, шо оци гроши покрав?

– Цього, панэ, я нэ вгадав!

А панськый лакэй Пэтро стоить тут ны живый, ны мэртвый!

– Як же так, – пытае пан, – шо нэ вгадав?

– Та выйшло так, панэ, шо як ворожыв я ночь так спэрва за-ворожыв, дэ гроши сховани, – воно и показало мэни на води; а як став я ворожыть, хто гроши украв, так шось такэ за сараем застукало и загрюкало, так я и нэ розглядив!

А другой раз по одному дилу ворожыть нельзя, бо всэ равно ничого нэ выйдэ! Так я за вора ничого и нэ дознався!..

– Ну, дарма! – каже пан. – Добрэ, шо хоч гроши цили.

– Уже той вор, панэ, другый раз красты нэ одважытыця, бо я такэ средство знаю, шо вин тэпэр, як станэ красты, так нэ вкрадэ, а зараз сам пиймаеыця!

Подякував ворожци ише раз пан, та й одпустыв його додому.

Пишов од тией поры ворожка скризь у моду, а другы людэ йому дуже завывдувалы, а всэ такы и боялысь його и добрэ уси поважалы. Став ворожка добрэ жыть та богатить.

Прийихалы раз до пана гости, тоже такы паны, як и вин. Пьютъ воны, гуляють та выкамарюють разни панськи штукуы, шо нашому брату тилькэ на дывовыжу. А дали, як пидпылы уси добрэ, почалы одын пэрэд одним хвастать та хвалытыця: хто добрымы киньмы, хто новою каляскою, ябо яким другим добром, а пан-хазяин и каже:

– Це нэ дыковына! У кого йе гроши, то кажный може соби шо нэбудь добрэ купыть! Вы похвалытыця таким, чого за гроши купыть нельзя, – ото будэ дыковына!

– А чым же вы таким похвалытэсь? – пытають гости.

– А ось чым: есть у мэнэ мужычок, простый, нэзавыдный чолвичок, а такой добрый ворожка, шо як заворожыть, так усэ, шо угодно, угадае.

– Ну, це нэ правда, шоб вин усэ мог угадать!

– Як нэправда? Шо схочетэ, тэ и угадае! Я раньше сам тому нэ вирыв, а тэпэр вирую; бо у мэнэ був сундучок з гришмы украдэный, и булы б гроши пропалы, так той ворожка прыйшов та зараз гроши и найшов!

Гости всэ такы нэ вирать. Тоди пан прыказав зараз гукнуть ворожку. Прыйшов ворожка, а одын из гостэй пиймав жучка у руку, згорнув ийи в жмэню, та й показуе ворожци.

– Якшо ты добрый ворожка, так угадай, шо у мэнэ в руци?

А ворожку того та прозвыще було Жучок. Баче вин, шо дило його плохэ, бо як же його угадать, шо у пана в руци, от вин зитхнув важко, та й каже сам соби, тилькэ так, шо и паны почулы:

– Эх, жучку ты, жучку, попался панови в ручку!

Розгорнув той пан руку, аж так, уси побачылы, шо на долони у пана справди жучок! Дуже здывувалысь паны, та зараз почалы тому ворожци давать гроши, та й наздавалы йому гуртом грошей цилу кучу, бо булы уси пьяни.

Так и цей раз наш ворожка выкрутывся из биды, та ще и грошей прынис додому багато. Така уж попалась йому добра хвортуна, чы може то його було счастья, а тилькэ став наш ворожка богатить з ворожбы и пишло йому усякэ дило в руку. Отак то на свити ворожки та знахори ворожать, а народ думает, шо воны справди усэ знают, а воны тилькэ разными хытрощами та брэхнею народ дурять, та з ворожбы розживаютьця! (Пивень 2017).

3. Эпиграфическая надпись

29 января 1919 г. жители хутора Шкуринского решили назвать свой хутор в честь белого генерала Маркова Шкурино-Марковским. И поставить памятник с надписью: «Нызабуваемому намы старому козакови Генералу Маркову, який в минуты гнёта на нас со стороны большевикив прыйшов од ых спасти». Памятник так и не поставили, но текст надписи сохранился (Кравченко 2013, 129).

Сенрю на балачке

З горыща

небо выдать.

хмары у гости.

Гарба

у стенки тулытся.

двадцать пэрвый вик.

Дид у колыткы

костыли обнимае.

дэ вын? (Васильев 2015, 12)

Таким образом, кубанская балачка – смешанный письменный украинско-русский диалект, этническая принадлежность носителей которого определяется по самосознанию. Диалект и тексты на нём отличаются существенной внутренней вариативностью, подвижностью. В настоящее диалект постепенно «ру-

сифицируется» и выходит из употребления. Предпринимаются попытки восстановить диалект через систему образования, но говорить об их успехе или провале пока рано.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

- Asa (Литературный журнал), Краснодар, 2015, №19, 22 с.
- Барка 2002 – В. Барка. *Кубанский холокост*. Родная Кубань, Краснодар, 2002, №3, с. 62.
- Бондарь 1995 – Н. И. Бондарь. *Модель традиционной культуры кубанского казачества*. Кубанское казачество: история, этнография, фольклор. Москва: Координационно-методический центр развития прикладной этнологии и антропологии, 1995, с. 140.
- Бондарь 2008 – Н. И. Бондарь. *Некоторые формы взаимодействия русской и украинской традиции в условиях Кубани*. Кубань – Украина: историко-культурные связи. Краснодар: Картика, 2008, с. 160.
- Борисова 2005 – О. Г. Борисова. *Кубанские говоры*. Краснодар, 2005.
- Борисова 2011 – О. Г. Борисова, И.Ю. Васильев. *Приговор сбора станицы Старонижестеблиевской за номером 7 от 10 августа 1918 года: историко-лингвистический комментарий*. Научно-творческое наследие Фёдора Андреевича Щербины и современность. Сборник материалов IX научно-практической конференции. 2011, с. 183–185.
- Васильев 2011 – И. Васильев. *Задача с балачкой*. Новая газета Кубани, Краснодар, 2011, №7, 3 февраля.
- Васильев 2015 – И. Васильев. *Сенрю*. Asa, Краснодар, 2015, №19.
- Гриценко 2012 – Р. М. Гриценко. *Кубанские говоры в курсе кубановедения* [Текст]: пособие для учителя. Краснодар: Традиция, 2012, 186 с.
- Карасёв Иван Владимирович: <https://sites.google.com> 2014 (дата обращения – 20.09. 2015).
- Карасёв И. *Звонок на балачку*: <http://www.rg.ru> ; 2010 (дата обращения – 20.09. 2015).
- Костенко 2015 – С. Костенко. *Коды то*. Asa, Краснодар, 2015, №19, с. 18-19.
- Костина 2014 – Л. Ю. Костина, О.Г. Борисова. *Экстралингвистическая база изучения современных кубанских говоров: устойчивость и изменчивость основных параметров*. Известия Волгоградского государственного университета. Серия «Филологические науки», Волгоград, 2014, с. 73–79.

- Кравченко 2013 – А. Кравченко. *Знают ли об этом шкуринцы?* Родная Кубань, Краснодар, 2013, №3, с. 129.
- Крымский А. (ред.). *Російсько-український академічний словник 1924–1933* р.; <http://r2u.org.ua> (дата обращения – 18. 09. 2015)
- Матвеев 2004 – О. В. Матвеев, Б.Е. Фролов. «*В вечное сохранение и напоминание славных имён...*» (к 100-летию пожалования Вечных шефов первоочередным полкам Кубанского казачьего войска). Краснодар, 2004; <http://www.ekaterinodar.slavakubani.ru> (дата обращения – 20. 09. 2015)
- Очерки истории Кубани с древнейших времён до 1920 года.* Краснодар, 1996, с. 179–181.
- Отчеть начальника Кубанской области и наказного атамана Кубанскаго казачьего войска о состояніи области и войска за 1896 годъ.* Екатеринодаръ, 1897, с. 41.
- Отчеть начальника Кубанской области и наказного атамана Кубанскаго казачьего войска о состояніи области и войска за 1898 годъ.* Екатеринодаръ, 1899, с. 41.
- Отчеть начальника Кубанской области и наказного атамана Кубанскаго казачьего войска о состояніи области и войска за 1903 годъ.* Екатеринодаръ, 1904, с. 48.
- Отчеть начальника Кубанской области и наказного атамана Кубанскаго казачьего войска о состояніи области и войска за 1905 годъ.* Екатеринодаръ, 1906, с. 72.
- Отчеть начальника Кубанской области и наказного атамана Кубанскаго казачьего войска о состояніи области и войска за 1909 годъ.* Екатеринодаръ, 1910, с. 75.
- Первая всеобщая перепись населенія Россійской имперіи, 1897 годъ. Кубанская область. СПб.: Б.и., 1905, т. 15, с. 238–239.
- Пивень А. Я. *Пан та ворожка.* Пивень Александр Ефимович: URL.: <http://www.kubanska.org> (дата обращения – 22.01. 2017).
- Попко 1998 – И.Д. Попко. *Черноморские казаки.* Краснодар, 1998, с. 35.
- Стенограмма дискуссии круглого стола «Актуальные проблемы диалектологии. Памяти проф. А.Г. Лыкова».* Краснодар, 2009.
- Украинцы. Кубань многонациональная. Этнографический словарь-справочник.* Краснодар: Краснодарские известия, 2007, с. 167.

Risto Kupsala
Oulu (Finland)

PANDUNIA, A GLOBAL CONTACT LANGUAGE

Constructed language – worldlang

Pandunia is a constructed language that has isolating grammar and globally representative vocabulary. It is meant to be an international auxiliary language (or auxlang, in short). Pandunia has been in the making for several years. It started off from collaboration between two conlangers, Risto Kupsala and Jens Wilkinson. Both of them had been creating their own languages previously. Today Pandunia has a small community of users, discussion groups and a web site.

Pandunia as a worldlang

Pandunia is a worldlang (Pandunia 2012). According to the Wikipedia, "A worldlang is a type of international auxiliary language (or auxlang) that derives its roots, phonology, and possibly grammar from different language families around the world, typically including several most widely spoken languages of the world (Worldlang 2016)." This definition is in stark contrast to the traditional auxlangs, like Esperanto and Interlingua, which derive their vocabulary and structure from selected languages of the Western part of the world. The traditional Western auxlangs are in fact *zonelangs* even though they have global ambitions.

In a way, all auxlangs compete against each other, because it would be most resource efficient to instate just one global common second language, which is the goal of all auxlangs. On the other hand, people are capable of mastering several languages, so there

can be multilingualism also in the world of auxiliary languages. Possibly there will be regional auxlangs in the future just like there are regional languages in the world today.

So Pandunia was not created as a reaction against the old Western auxlangs. Rather it was born as a consequence of the globalization of the world. For the makers of Pandunia, it is only natural that the world language, as the term itself implies, is derived from a wide variety of the languages of the world.

Three qualities for success

According to Steve Rice (Rice 2007), an auxiliary language (i.e. auxlang) needs three qualities to succeed: learnability, sloppiness and being cool.

Learnability refers to the relative ease of how the auxlang can be learned. Typically constructed auxiliary languages are easier to learn than natural languages because the former offer less things to be learned: less rules, less exceptions to the rules, less vocabulary and less social variation.

Sloppiness refers to the human look and feel of the language that helps people to believe that it's not just a pretend language. There is an attested bias against constructed languages. Some people despise them or feel uncomfortable because they look fake or oddly unreal. Sloppiness is required to avoid the so called uncanny valley, the air of fakeness that disciplined and systematic language design creates. A sloppy language feels more natural and thus more credible.

Being cool refers to qualities that make people interested and even fascinated about the language. In other words, coolness means some kind of attraction. For Steve Rice, cool languages are somehow "exotic" and they are different from the "boring" mainstream. Obviously, it is a subjective view. One can imagine other reasons why someone would get attracted to a given auxlang, such as ideology, literature, music, meetings and the community as a whole.

I would relabel and redefine the three qualities for success as follows:

1. Usability: The ease of learning and comfortability of use.

2. Credibility: The feeling that the language is real and can be taken seriously.
3. Attraction: Internal and external factors that differentiate the language positively.

Overview of the grammar of Pandunia

Structurally Pandunia is an isolating language. An isolating language is a type of language that uses supplementary words, word order and context to create meaning, rather than inflection and affixes. So in Pandunia every word is an undivisible unit while, for example, in Esperanto most words can be divided into a root and one or more affixes. As an isolating language Pandunia lacks many features that are essential parts of the grammar of other auxlangs: affixes, conjugated person, tense and mood, inflected number and gender, elision, part of speech marking. Considering that the previously listed grammatical features are highly variable from language to language, it is probably better for a global contact language to do without them.

Of course, Pandunia is not the first of its kind among auxlangs. Already so called "rational Latin" by G. W. Leibniz and Latino sine flexione by Giuseppe Peano had isolating grammar, as did Interglossa by Lancelot Hogben. Interestingly, all of them were inspired by an idealized but incomplete understanding of Chinese, the most widely spoken isolating language of the world.

The following example sentence shows some of the main features of the grammar of Pandunia:

Mi ge papa gang yem dai suba yem na hotel kafe kan.

Word-by-word: I 's father just eating big morning eating at hotel coffee shop.

Translation: My father just ate a big breakfast in the hotel cafeteria.

Some things to note:

- The structure of ***mi ge*** (my) is analytic.
- Number and definiteness are not marked. Here we may assume that everybody has just one father, who would eat just one breakfast in just one certain cafeteria.

- The first instance of the word **yem** (eating) functions as a verb, whereas the other is part of a compound word in **suba yem**.
- The time reference, recent past, is set by the particle **gang** alone. Also it is this particle, which marks the line between the subject and the predicate.
- The word orders are subject-verb-object and modifier-modified.

Vocabulary of Pandunia

The root vocabulary of Pandunia consists entirely of loan words. Words are selected with a comparative method, which aims for finding words that are shared by many languages regardless of geography. Therefore it's often impossible to trace the origin of a given word to only one language.

In the previous example, the words **papa**, **hotel** and **kafe** are more or less global. The compound word **kafe kan** is close to Turkish *kahvehane* and Hindi *kofīkhānā*, but in fact the latter part, **kan**, comes from Japanese! The word **dai** is known to Japanese and Chinese alike. Particle **ge** is specifically from Cantonese and **gang** is from Mandarin. The word **suba** has its roots in Arabic, but probably Wolof *subba* and Urdu *subah* are closer references. Finally the preposition **na** could be from Russian or Portuguese, but its range of use points rather toward Lingala and Kikongo.

One could ask, is there any sense to mix words from so diverse sources. But why not? All of them are international words in some part of the world, be it Europe, East Asia, South Asia, Africa or in several of them. Though European vocabulary has spread across the world, it has permeated many languages only on the surface. There are other international vocabularies that have had a more profound effect centuries earlier.

On the other hand, all languages are products of their time. Both Esperanto and Interlingua were created during the European colonial period, so it's not surprising that they are European through and through. Pandunia, on the other hand, was created in the period of globalization.

Evenly international vocabulary is a differentiating factor that sets Pandunia apart from other auxlangs. There are other worldlangs but none of them have gone as far as Pandunia in internationalization. For example in Lingwa de Planeta, which is probably the most popular auxlang of the worldlang type currently, a great majority of words are still European. Pandunia has adopted words evenly from Europe, Asia, the Americas and Africa. It is hoped that this gesture will attract people from everywhere to learn and use Pandunia.

REFERENCES

- Pandunia 2012 – <http://www.pandunia.info/>
- Rice 2007 – Steve Rice. Multiculti advantages. 2007. <https://listserv.brown.edu/archives/cgi-bin/wa?A2=ind0706D&L=AUXLANG&P=R3543&1=AUXLANG&9=A&J=on&d=No+Match%3BMatch%3BMatches&z=4>
- Worldlang 2016 – <https://en.wikipedia.org/wiki/Worldlang>

Enn Ernits
Tartu (Estonio)

PRI LINGVOUZADO KAJ NACIA KONSICIO DE LA VADJA INTELEKTULO DMITRI CVETKOV (1890–1930)¹

*Socilingvistiko – lingvouzado – finn-ugraj lingvoj –
 vadja (vota) lingvo – nacia konscio*

La vadjoj aŭ votoj (vdj. *vad'd'alaizōd*, fin. *vatjalaiset*, rus. *водь, вожане*) estas preskaŭ asimilita baltfinna (finn-ugra) popolo, kiu loĝas en Leningrada provinco de Rusio, en Kingiseppa regiono, sufiĉe proksime de la ŝtatlimo de Rusio kun Estonio. La vadjoj estas indiĝenoj de la historia distrikto, kiu nomiĝas Ingrio (fin. *Inkeri*, rus. *Ингерманландия*), kaj pli precize en la okcidenta parto de Ingrio. Tie loĝas kiel indiĝenoj ankaŭ ingroj aŭ iĵoroj (ing. *inkeroiset*, *ižoralaiset*, fin. *inkeroiset*, rus. *ижора, ижорцы*). La rusoj almigris en Ingrion kaj lokaj popoloj ekrusiĝadis antaŭ la 10a jarcento. En la 17a jarcento, kiam la teritorion konkeris Svedio, alvenis tien, Ingriaj finnoj (fin. *inkerinsuomalaiset*, rus. *ингерманландские финны*).

Nuntempe la vadjan lingvon posedas 4–8 personoj, ĉiuj olduloj (Heinsoo 2015). La vadja lingvo estas la plej parenca lingvo al la estona. Unu el ĝiaj tipaj trajtoj estas, ke en certaj kondiĉoj la konsonanto *ĉ* staras anstataŭ *k* en vortoj de aliaj baltfinnaj lingvoj (vdj. *ĉ < *k* antaŭ ĉiuj antaŭvokaloj), tiel ekzemple est. *küla*, fin. *kylä* 'vilaĝo', sed vdj. *čülä*, est. *kurg* 'gruo', fin. *kurki*, sed vdj. *kurči*. Dum lastaj jarcentoj preskaŭ ĉiuj vadjoj estas rusiĝintaj. Pro tio es-

¹ Prezentita en la konferenco „Interlingvistiko kaj identeco“ en Pala (Norda Estonio) 6.07.2012.

tas interese observi, kiel influis najbareco de la rusoj kaj ingroj al la vadjoj, kaj antaŭ ĉio al ilia intelektulo Dmitri Cvetkov, kiu estis inter la vadjoj unika persono en la unua triono de la 20-a jarcento.

Nun mallonge pri vivo kaj agado de Dmitri Cvetkov. Li estas naskiĝinta en la duonvadja-ingra vilaĝo Jõgõperä (vdj. *Jõgõperä*, ing. *Joemperä*, rus. *Krakol'je*) en Okcidenta Ingrio (Jamburga distrikto, Sankt-Peterburga gubernio, Rusio) en kamparana familio. D. Cvetkov studis en Instruista Seminario de Gatĉina, en Instruista Instituto de Petrogrado kaj en la universitato de Tartu. Li partoprenis la Unuan mondmiliton. D. Cvetkov finis la universitaton de Tartu kiel

Dmitri Cvetkov
en la 1920-aj jaroj
(EHA 2100.1.16962: 4p)

Li laboris kiel instruisto en ruslingvaj elementaj lernejoj de Kareljo, Ingrio kaj Estonio, nome lastatempe unu jaron en la vilaĝo Komarovka, en la Estonia parto de Ingrio, kaj unu jaron en la vilaĝo Alajõe, apud la lago Peipsi (Ĉudskoe). Alajõe restis lia lasta laborloko, ĉar en aŭgusto de 1930, vizitante sian amikon en la urbo Narva, D. Cvetkov, nur kiel 40-jaraĝa viro, mortpafis sin pro ama afero. Mi verkis pri li estonlingvan monografion kun mallonga ruslingva resumo (Ernits 2009).

En 1923–1926 D. Cvetkov kiel stipendiulo de la Societo por Gepatra Lingvo kompilis vortarsliparon de la vadja lingvo (proksimume 20 000 slipoj), pli precize la vortaron de sia hejma dialekto. Nur en 1995 ĝi estis publikigita laŭiniciative de Johanna Laakso en Finnlando libroforme (Cvetkov 1995). Pli frue li estis kompilinta gramatikon de la vadja lingvo, kiu estis publikigita en Estonio (Cvetkov 2008). D. Cvetkov estas verkinta ankaŭ kelkajn valorajn artikolojn pri vadjoj. Ankaŭ ili estis publikigitaj nur postmorte (Cvetkov 1925, 1931, 1931–1932). D. Cvetkov provis

traduki la rakonton „Vanka” de la rusa klasikulo Anton Ĉeĥov en la vadjan lingvon. Ĝin publikigis la finna lingvisto Lauri Kettunen kiel lingvoekzemplon (Ĉeĥov 1932).

Tiamaj konataj estonaj lingvistoj konsideris la intelektulon D. Cvetkov kiel denaskan vadjon, sed sentante sin kiel rusion (Ariste 1936: 373; Saareste 1931). La slavisto Villem Ernits karakterizis D. Cvetkovon tiel: “Li estis sufiĉe honesta, deklarante, ke li estas denaska vadjo, li ŝatis sian gepatran lingvon kaj popolon, sed ne povis kredi al ĝia sukcesa estonteco [...], li estis ruso laŭ sia klerco kaj pensmaniero kaj ne povis sin reeduki, malgraŭ sia amikeco koncerne la finnojn kaj estonojn” (Ernits 1930). En mia artikolo estas aldonitaj novaj faktoj, kiuj konfirmas la asertojn de tiamuloj kaj profundigas sciojn pri vota lingvo kaj kulturo ĝenerale kaj pri D. Cvetkov speciale.

Iun-ajn etnon karakterizas komuna lingvo, komuna loĝteritorio, komunaj kulturtradicioj, simileco de psikologia maniero, komuna sinkonscio, imago pri komuna deveno kaj nomo de la popolo. Al la formado de etnoso influas religiaj, politikaj kaj aliaj faktoroj.

Nun mi pritraktas opiniojn kaj konvinkojn de Dmitri Cvetkov koncerne la vadjan etnon – ĝenerale ili koincidas kun lia nacia konscio. Mi komparas ilin kun donitaĵoj de la rusa literatoro Fjodor Tumanski kaj aliaj el la 18a jarcento, kiam ekzistis konsiderinde pli granda nombro de la vadjoj. La etna identeco havas du komponentojn: la kognitivan kaj afektivan. En pensoj de D. Cvetkov la laste menciita komponento reflektiĝas relative malmulte. Liaj taksoj pri la vadjoj estas sufiĉe moderaj kaj objektivaj.

La elementaj unuoj de la perceptaĵo estas asertoj, kiuj laŭkonvinke de la persono estas veraj. Nun mi analizas rilaton de D. Cvetkov al la vadjoj laŭ simptomoj, kiuj karakterizas la etnon, krom simileco de psikologia maniero.

Lingvo

En la hejmvilaĝo de D. Cvetkov oni parolis kaj ankoraŭ nun parolas la dialekton de Jõgõperä, kiu havis multajn ingrajn trajtojn, sed ankaŭ pruntojn el la rusa kaj estona lingvoj kaj el la lokaj fin-

P. Ariste (1941: 4–5; 72–90) estas komparinta la lingvouzadon de D. Lehti kaj D. Cvetkov. La plej grandan diferencon li rimarkis en la leksiko, ĉar la parolado de D. Lehti enhavis multajn tiujn vortojn, kiujn D. Cvetkov ne uzis. Kontraŭe, en lia parolado estis iomete pli malmulte da ingrismoj ol ĉe la parencino. Tion kaŭzis verŝajne ŝia uzado de la ingra lingvo en sia familio.

Inter la nepublikigitaj materialoj de P. Ariste en la kolekto “Vadja etnologio” kuŝas manuskripto, en kiu estas pritraktitaj estonismoj de la vadja lingvo, interalie ankaŭ en la lingvouzado de D. Cvetkov. La aŭtoro de la manuskripto trovis, ke iom post iom la kvanto de estonismoj en liaj vadjalingvaj verkoj kreskis, laŭ kio li konkludis, ke “la konatiĝo kun la estona lingvo, des pli kun scienca kaj literatura lingvo kaŭzis profundajn postsignojn en la lingvouzado de Cvetkov” (VE VIII 66). La manuskripta tradukaĵo de la novelo de A. Ĉeĥov “Vanka” inkludas nur kelkaj estonismoj: vdj. *maailma teräv*, est. *maailmatu terav* ‘treege akra’, vdj. *irmus-pehmiä*, est. *hirmus pehme* ‘treege mola’, sed lia revua artikolo kaj vadja vortosliparo enhavas mase (verŝajne ofte memkonstruitajn) estonismojn, kiel ekzemple *õtsussiiit* (est. *otsuseid*) ‘decidojn’, *pääseizin teiss lahti* (est. *pääseksin teist lahti*) ‘mi liberigis de vi’, *üles-čirjuttõmin* (est. *üleskirjutamine*) ‘noto; sekvestrado’, *lüüim nüüt silmed karta pääle* (est. *lööme nüüd silmad kaardi peale*) ‘ni ekrigardu nun la mapon’, *tõizõ pääle süüt ajama* (est. *teise peale süüd ajama*) ‘kulpigi iun alian’, *pani plakama* (est. *pani plagama*) ‘li ekkuregas’. Tamen la lingvo de la beletra tradukaĵo kaj scienca verko estas principe sufiĉe diferencaj de la parolata lingvo.

Nun ni komentu mallongan biografion de D. Cvetkov, verkitan konekse al parlamentaj elektoj (pli precize sube). En ĝi estis menciita, ke “li posedas libere la estonan, finnan kaj ingran lingvojn, aldone pramalnovajn finn-ugrajn dialektojn” (Kandidaty 1923: 3). Tiu frazo enhavas sendube troigojn.

Samtempuloj estas kelfoje indikintaj al lia neperfekta scipovo de la estona lingvo. Laŭ la finna finnugristo Lauri Kettunen la scipovo de la estona lingvo ĉe la juna vadjo estis antaŭ la ekstudado nesufiĉa, sed la scienculo esperis, ke pro proksima parenco de lingvoj li

ellernos ĝin rapide (EŜA 1108.2.407; letero, 8.01.1923). P. Ariste ankaŭ rimarkis, ke “lia scipovo de la estona lingvo ne estis perfekta...” (Ariste 1936: 372). Bedaŭrinde la scipovo de la ŝtata estona lingvo restis modera ĝis la morto de D. Cvetkov. Tiu fakto sendube malfaciligis la kompiladon de la vadia vortaro, kaŭzante tie multajn neprecizaĵojn.

Dubinda estas ankaŭ la menciita perfekta scipovo de la finna lingvo, ĉar mankas faktoj pri okupado pri ĝi. Kiel “pramalnovaj finn-ugraj dialektoj” estas probable traktataj la vadia kaj eble loka dialekto de la finna lingvo. La vadjan kaj ingran lingvon scipovis D. Cvetkov sendube perfekte. La bonega scipovo de la rusa lingvo estis al V. Cvetkov, kiu posedis rusan instruitecon, memkomprenebla.

D. Cvetkov konsideris en la determino de etna aparteneco ankaŭ la lingvon. Li skribis (ni citas sube multfoje vadjalingve): *Pal’l’o on ned’d’e segaz, kui miä mainizin, mokomõisiit venälaisii, kummõd tääjetä venäi čeelet nii pal’l’o, niku müü ted’d’eka kitaja čeelet* ‘Inter ili [= vadjoj] estas, kiel mi menciis, multe da tiaj rusoj, kiuj scipovas la rusan lingvon tiom, kiom ni tie-ĉi la ĉinan.’ (Cvetkov 1931: 64).

D. Cvetkov aprecis alte la rusan lingvon. Li deskribis en sia artikolo, kiel vadaj infanoj, inter ili ankaŭ Mitri, mokis altulinon, kiu ne parolis malbone ruslingve kaj ne scipovis preĝi en la eklezia slava lingvo. Pli altan statuson ol la vadia lingvo havis en Jõgõperä ankaŭ la ingra lingvo. Post geedziĝo kun ingra aŭ rusa knabino, hejme oni ekparolis en ilia gepatra lingvo (Cvetkov 1931: 63). L. Kettunen prognozis en la komenco de la 20a jarcento, ke loĝantaro de Jõgõperä en la proksima futuro ekuzas la ingran lingvon (Kettunen 1945: 255). Bedaŭrinde li ne pravis, antaŭvidinte amasan ekparoladon en la rusa lingvo.

D. Cvetkov travivis la rusiĝon de ingroj, laborante kiel instruisto en la vilaĝo Väikülä (rus. *Venkul’*) en Estona parto de Ingrio. Tiam lokaj plenkreskuloj parolis tie inter si pli ofte en la rusa lingvo kaj nur rare en la ingra lingvo, kvankam ili scipovis ĝin. Kun siaj infanoj oni interrilatis nur per la rusa lingvo, tial infanoj, pli junaj ol dekjaraj, ne scipovis la ingran lingvon (Ernits 1925: 129; Mägist 1922: 158).

Loĝteritorio kaj nombro

Pri limoj de la teritorio, kie la vadjoj loĝis, kaj pri ilia nombro D. Cvetkov ne havis veran scion. Li ne sciis, ke krom la okcidentaj vadjoj ekzistis ankaŭ la orientaj (nuntempe absolute asimiliĝintaj). Se li estus serioze interesiginta pri tio, li estus trovinta donitaĵojn pri ili el la enkonduko al la libro de L. Kettunen pri historia fonetiko de la vadja lingvo (Kettunen 1915). Kiel sciante, D. Cvetkov ne interesiĝis pri historio de la vadja lingvo kaj ne trapasis dum la universitata kurso koncernan ekzamenon ĉe prof. L. Kettunen (Kettunen 1999: 182). Alia situacio regis en la 18-a jarcento. F. Tumanski menciis, ke la vadjoj asertas, ke „la tuta teritorio de la lago Peipsi ĝis Kabrio (rus. *Koporje*) kaj pli malproksimen ĝis la Finna golfo apartenis al iliaj prapatroj.” (Öpik 1970: 85).

D. Cvetkov supozis, ke en 1920aj jaroj la nombro de la vadjoj estis inter 5000–10000 (Cvetkov 1931: 59). Li ne precizigis la nocion, kion signifas „vadjoj”. Li opiniis, ke la tuta loĝantaro de la vadaj vilaĝoj, kiujn li sciis kaj nomadis, estas vadjoj. Tio ne estis tute korekta, kvankam la plejparto de la loĝantoj estis vadaj laŭ sia deveno, sed nek lingve, nek konscie.

Religio

D. Cvetkov asertis prave, ke *venäi usko pani õmaa pečatii koko vad'd'aa rahvaa pääle* ‘la rusa religio sigelis la tutan vadjan popolon’, t.e. la ortodoksa religio tre forte influis al la vivo kaj kulturo de la vadjoj. En la alia loko D. Cvetkov skribis, ke *venäi uzgoss vad'd'õlain piäb čiin, kui jutõlla, čässiika i ampaikaa* ‘la vadjo tenas je la rusa religio per manoj kaj dentoj (Cvetkov 1931: 60), tio denove aludas al la fortega rusa influo. La vadjoj edziĝis preskaŭ senescepte je samreligiuloj. Por ordinara vadja kamparano estis la religio sola kaj sufiĉa faktoro por konsideri sin kiel ruso.

Komuna memkonscio

Tiu nocio enhavas opiniojn kaj aprezojn pri komuna deveno de la vadjoj, komunaj praavoj kaj nomo de la nacio. D. Cvetkov ne estas tiujn problemojn direkte traktinta, kvankam li distingis la vadjojn,

ingrojn kaj rusojn en la okcidenta Ingrio. Li uzis la popolnomon *vad'd'õlaizõd* 'vadjoj'. D. Cvetkov registris por ilia lingvo du esprimojn *vad'daa čeeeli* 'vadja lingvo' kaj *maa-čeeeli* 'vadja lingvo', laŭlitere 'lingvo de (sia) lando', ekzemple en la frazo *vad'd'aa čeeelt (õmaz čeeelt) vad'd'õlaizõd kutsuta maa čeelessi* 'la vadjoj nomas la vadjan lingvon (sian aŭ propran lingvon) kiel la lingvon de la lando'. La konsidero de la vadja kiel la propra estas signifriĉa, komp. aliloke ankaŭ *õma čeeeli*, *dalisko maa-čeeeli* 'propra lingvo aŭ lingvo de la lando' (Cvetkov 1931: 57 jj; Cvetkov 1995: 36, 171, 381).

La popolnomo 'ingroj' en la traktado de D. Cvetkov ne estas tute klara. Ekzemple, kion signifas la frazo *vad'd'õlaizõd üht õma čeeelt va kutsuta maa čeelessi* 'la vadjoj nomas nur unu el la propraj lingvoj kiel lingvon de la lando' (Cvetkov 1995: 171). Eble D. Cvetkov opiniis erare, ke la sub-Luga dialekto de la ingra lingvo, kiu estis kaj estas parolata en la okcidenta Ingrio, apartenas al la vadja lingvo.

Kalkulante la vadjojn laŭ vilaĝoj kaj bienoj, D. Cvetkov ne menciis ingrojn en ĉi tiuj lokoj. La vilaĝon Kukkuzi (rus. *Kurovicy*) li traktis kiel vadjan vilaĝon, kvankam li sciis, ke ĝia loĝantaro estis tiam jam preskaŭ tute ingriĝinta (Cvetkov 1931: 57, 58, 63). Sekve, D. Cvetkov konsideris iaman vadjan devenon de la loĝantaro. Ni komparu la frazan paron *Vad'd'aa čeeelt kutsuta kankassi čeelessi* 'la vadja lingvo estas konsiderata kiel rigida lingvo' kaj *Ülegoz pajatõta pehmiässi (Ülego – Laukaa čüläd: Kotko, Füüder-maa, Mannofk, Aavikko)* 'En *Ülego* estas parolata mole (*Ülego* estas apud-Lugaj vilaĝoj Kotko, Feodermaa, Mannovka, Havikko)' (Cvetkov 1931: 86, 220) Laŭ ili ni povas konkludi, ke D. Cvetkov ne distingis la vadjan kaj ingran lingvojn, ĉar en la menciitaj vilaĝoj loĝis tiatempe nur la ingroj, Ingriaj finnoj kaj rusoj. La epitetoj 'rigide – mole' karakterizas la lingvon sufiĉe subjektive.

Rilato al aliaj nacioj

La vadjoj, inter ili D. Cvetkov, interrilitis volonte kun la finnoj, precipe fiŝante vintre sur la glacio de la Finna golfo. Estonoj ne estis prestiĝaj por la vadjoj. Ilin oni mokis kiel ŝtelistojn de ĉevaloj kaj pipoj. Oni mokis kaj estonojn, kaj ingrojn kaj eĉ samnaciulojn el

najbaraj vilaĝoj pro la siaspeca lingvouzado. La vadjoj konsideris la rusojn kaj ingrojn kiel dominantajn grupojn.

D. Cvetkov skribis: “*A minu ja veel noorõp põlvi jo on kazvonnu puhtaz venäi halluz. Nii jot viimiziill aikoill vad’d’õlaizõd vähep i vähep tääjetä, jot nämäd on vad’d’õlaizõd. Kõnsaid vad’d’a tütõd eväd laulo ize-eness, jot nämä – vad’d’õlaizõd – on lustid, a ain «все ижорочки красивенькие». Kõnsaid vad’d’a intelligentsija eb maini ent rahvusõõ poolõss vad’d’õlaizõssi, a – venälaizõssi* ‘Sed mia kaj pli juna generacio estas kreskinta jam absolute sub la rusa influo. Do, lasttempe la vadjoj scias pli kaj pli malofte, ke ili estas vadjoj. La vadjaj knabinoj neniam kantas, ke ili estas vadjinoj, sed ĉiam [ruslingve] ‘ĉiuj ingriroj estas belaj’. Neniam la vadja inteligentaro ne konsideras sin laŭnacie kiel vadjoj, sed ĉiam kiel rusoj (Cvetkov 1931: 63–64).

Politika ideologio

D. Cvetkov partoprenis aktive la organizadon de la Centrala Unuiĝo de Rusaj Instruistoj. La plejparto de la instruistoj de la Estonia Ingrio – D. Cvetkov ne estis escepto – penis konservi en lernejoj kaj alie la rusan lingvon kiel oficialan, kvankam la plejparto de la loĝantoj en Väikülä estis ingroj kaj finnoj. En 1923 D. Cvetkov kandidatis en listo de la rusoj en la Estonian parlamenton (est. *Riigikogu*). Interalie, la konatiĝo de L. Kettunen kun D. Cvetkov en Estonia Ingrio ekestiĝis tial, ke L. Kettunen estis tie publike parolinta ion negativan pri Rusio (Kettunen 1999: 180). D. Cvetkov estis kreskinta en etoso de la devizo „Caro, religio, patrio” kaj rimarko de L. Kettunen ofendis lin, pro kio li ekinterrilatis kun la finna scienculo.

D. Cvetkov kandidatis en la regiono de Virumaa en Sud-Estonio kaj Võru-Valga-Setumaa en Sud-Estonio. En Virumaa lin subtenis per siaj subskriboj 76 civitanoj-rusoj (EĜA 80.2.142: 1, 5). D. Cvetkov ne estis elektita kiel parlamentulo kaj laŭ L. Kettunen eĉ ne deziris tion. La scienculo asertis laŭbaze de la individua konversacio kun D. Cvetkov, ke la lastmenciita volis malhelpi la venkon de la komunistoj en la parlamento. Tio estis vera nur parte,

ĉar li vidis teroron de la komunistoj en sia hejmvilaĝo dum la Interna milito en Rusio. Krome, kiel sciante, en Estonio en 1920-aj jaroj agitado de la komunistoj estis tre intensiva. Sed finfine estas tute klara, ke D. Cvetkov penis kandidate defendi interesojn de la ruslingve parolantoj en Estonio.

La historia memoro

D. Cvetkov menciis korekte en sia artikolo, ke “la vadjoj ne havas sian skribitan historion” (Cvetkov 1931: 59), ĉar en tiu periodo estis forviŝitaj ankaŭ rememoroj pri antikva tempo. Inverse estis la situacio en la 18a jarcento. F. Tumanski substrekis, ke la vadjoj “rememoras verve, ke iliaj prapatroj estis militemaj kaj bravaj, kaj ili asertas, ke iliaj kampoj kaj tomboj kaŝas en sia sino multe da antikvaj armiloj.” (Öpik 1970: 85). Ankaŭ la Narva pastoro Trefurt skribis preskaŭ samtempe: “Ili asertas, ke iam ili estis libera popolo ... iliaj prapatroj delonge antaŭ la Sveda periodo (t.e pli frue ol la 17-a jarcento) ekloĝis en vilaĝoj, kie ili loĝas ĝis nun.” (Trefurt 1783: 12).

Kulturo

Laŭ opinio de D. Cvetkov la vadjoj havas nek vadjalingvajn kantojn, nek vadjalingvajn fabelojn, sed oni kantas en la ingra kaj pli ofte en la rusa lingvo. Tio ne estis korekta aserto, sed, kiel bone sciante, lia fratino Matjo Gerasimova kantis multajn vadjajn popolkantojn (Ariste 1960: 34–64). Sed D. Cvetkov skribis: *Mikä müü nii võttaizim vad'd'a eloss – tämä uzgoo, čeele; tämä talo tarpõöd, menod; tämä sõvad, riisõd; pulmõd, laulud – müü näemm, jot kõikkiiõ pääle on kazvonnu paksu venäi sammõl [...]* ‘Ĉio en vivo de la vadjoj – religio, lingvo, mastrumiloj, moroj; vestoj, laboriloj, nuptoj, kantoj – ni vidas, sur ĉio estas kreskinta dika rusa musko’ (Cvetkov 1931: 65), t.e. la vadjaj kulturo estas profunde influita de la rusa kulturo. D. Cvetkov substrekis tion kelkfoje.

D. Cvetkov ne kredis, ke oni sukcesas savi la tradician vadjan kulturon. Li mem okupiĝis tre aktive pri evoluo de la loka rusa kulturo. Laborante en Alajõe kiel instruisto, li gvidis la tiaman

klerigan movadon en vilaĝoj kun ruslingva loĝantaro ĉe la lago Peipsi. D. Cvetkov surscenigis spektaklojn, kreis kantkoruson, kiun li dirigentis mem. Li dufoje organizis la tagojn de la rusa klerigado, kiujn tiam oni organizis en la tuta Estonio. Ekzemple, somere en 1930 la koruso sub dirigentado de D. Cvetkov, konsistante plejparte el loĝantoj de la vilaĝoj Alajõe, Remniku kaj Katase, kantis tie 16 kantojn. Tre sukcesplenaj estis en klerigaj tagoj junaj aktoroj, kiuj prezentis sub la gvidado la spektaklon de Nikolai Gogol “Edziĝo” (Racevič 1930: 123). Pro la aktiva agado de D. Cvetkov la loka kleriga societo povis malfermi en Alajõe bibliotekon kun legĉambro.

Kredo al futuro de la popolo

D. Cvetkov konsideris la estontecon de la vadjoj kiel senespera: *Piäb jutõll nii, jot mikä koorõmöss on tokkunnu, see on ävinnü* ‘Ni devas diri tiel, kio estas falinta de la ĉevalŝarĝo, tio estas pereinta’ (Cvetkov 1931: 65). Kaj la sekva citaĵo havas laŭ mia opinio tre tristan enhavon, kiun oni propagandas por la estonoj kaj multaj aliaj nacioj en Eŭropo nun, en la 21-a jarcento: *mitä čiirep müü saamm jevropeitsõssi, see parõp, a miltäiss teet harkkia, jot pääss jevropeitsõssi, see meile on ühellain, vaan õma varaka, õma čeeleka meill jumala ilma eb õ nähä* ‘ju pli rapide ni iĝos eŭropanoj, des pli bone, sed per kiu vojo iri, por iĝi la eŭropano, estas por ni tutegale, nur per propra kulturo kaj propra lingvo, ne estas destinita al ni vidi la mondon, kreitan de Dio’ (Cvetkov 1931: 66).

Resume

Laŭ prezentitaj donitaĵoj ni povas konkludi, ke D. Cvetkov sentis sin kiel ruso. Tion konfirmas ankaŭ liaj personaj ankedoj. En la rubriko pri nacieco de D. Cvetkov el la universitata periodo estis skribita vorto „ruso” (EHA 2100.1.16962: 7). En la membra formularo de Societo por Rusaj Studentoj li mem enskribis en la rubrikojn pri nacieco kaj gepatra lingvo la vortojn „ruso” kaj „rusa lingvo” (EHA 1783.1.51: 63). D. Cvetkov estis ricevinta la rusan klericon kaj vivinta longtempe en la rusa medio. Laborante kiel instruisto de la elementa lernejo li agadis aktive kaj entuziasme por

instrui rusajn infanojn kaj levi la kulturen nivelon de la Estoniaj rusoj.

D. Cvetkov ne interesiĝis pri universiteta klereco en sfero de la vadia lingvo, eblo, kiun al li proponis L. Kettunen. Lia militagado en la Ingria regimento estis preskaŭ neevitebla, sed la partopreno de la regimento en la Estona Liberiga milito ne solvis problemojn de Ingrio. Movado por krei pli densajn rilatojn inter finn-ugraj popoloj (est. *hõimuliikumine*) ne interesis lin. La surslipigita vortaro de la vadia lingvo restis neprilaborita kaj nepublikigita dum lia vivtempo. Tia estis la plej konata vadia inteligentulo D. Cvetkov! Kiel diris akademiano Paul Ariste: „La sorto de D. Cvetkov similas al la sorto de la vadjoj“ (Ariste 1936: 373). Ambaŭ estas tragikaj.

Tio, kio estas dirita pri ruslingva nacia minoritato en la Estonio en 1920aj jaroj, validas probable ankaŭ parolante pri D. Cvetkov. La suvereniĝo de Estonio estis enorma traŭmo por rusoj, kiuj neatendite okaziĝis ekstere de sia ŝtato kaj nacia medio (Isakov 1996: 8). Tio estis kultura ŝoko por ili, kiam la unuan fojon estis rompita monopolo de la ruslingva edukado. La nova stato kaŭzis psikologian diskomforton kaj malkontenton pri la Estona Respubliko. La jaroj 1923–1935 estis post la periodo de necerteco kaj nedifineco en 1920–1922 por rusoj kiel adaptativa periodo, kiam Estona ŝtato iĝis por ili plena realeco. Unu el iliaj esencaj agadaj sferoj iĝis kreado de konstantaj institucioj por evoluigi ruslingvan socialan kaj kulturen vivon. Tiam la rusoj adaptis por si lokajn formojn de la kultura mobilizado, inter ili kantofestojn, kulturajn tagojn ktp. (Ruutsoo 1996: 193, 198–199). D. Cvetkov povis sukcese ekpartopreni koncerne agadon nur post la finado de la universitata kurso. Li okupiĝis pri ĝi, kiel ni eksciis, tre entuziasme, sed bedaŭrinde restis lia agado tre kurta.

ARKIVMATERIALOJ

Estona Historia Arkivo [= EHA] 1783.1.51 – *Vene Üliõpilaste Seltsi liikmete nimekirjad* [Listoj de membroj de la Socio de Rusaj Studentoj]. 1922–1937
EHA 2100.1.16962 – *Dimitri Tšvetkov*

Estona Ŝtata Arkivo [= EŜA] 80.2.142 – *Riigikogu II koosseis. Wiru Vene Ühendatud kandidaatide nimekiri* [La dua etato de la parlamento. Listo de kandidatoj de la Unuiĝinta Rusa Partio de Virumaa]. 1923

EŜA 1108.2.407 – *Kirjavahetus Viru ja Petseri maakoolivalitsustega ja teiste asutustega piiriäärsete üldkasulike asutuste toetamise kapitalist toetuste andmiste asjus* [Korespondado kun departementoj de vilaĝaj lernejoj kaj aliaj institucioj pri dividado de subsidioj el la subsidkapitalo por ĝeneraleutilaj ĉelimaj institucioj]. 1923–1924.

VE VIII – *Vadja etnoloogiat* [Vadja etnologio]. Manuskripta kolekto de P. Ariste en Arkivo de la Estona Folkloro en la Estona Literatura Muzeo

LITERATURO

Ariste 1936 – P. Ariste. *Dimitri Tsvetkov. Ühest vadja haritlastest* [Pri vadja intelektulo]. Eesti Kirjandus 8, 1936, 370–373.

Ariste 1941 – P. Ariste. *Vadja keelenäiteid* [Ekzemploj de la vadja lingvo]. Tartu Ülikooli toimetused B XLIX₆, 1941, 1–92.

Ariste 1960. P. Ariste. *Vadjalaste laule* [Vadjaj kantoj]. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1960 (Emakeele Seltsi toimetised 3).

Ariste 1962 – P. Ariste. *Vadja muinasjutte* [Vadjaj fabeloj]. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1962 (Emakeele Seltsi toimetised 4).

Cvetkov 1925 – D. Tsvetkov. *Vadjalased* [La vadjoj]. Eesti Keel 1-2, 1925, 39–44.

Cvetkov 1931 – D. Tsvetkov. *Vähäize juttua vad'd'ölaisiss* [Iomete pri la vadjoj]. Eesti Keel 1, 1931, 57–66.

Cvetkov 1931–1932 – D. Tsvetkov. *Vadja sünni-, pulma- ja matusekombeid* [Pri vadjaj popolaj kutimaj, ligitaj kun naskiĝo, nupto kaj entombigo]. Eesti Hõim 1931, nr 3–4, 52–59; 1932, nr 1–2, 18–21; nr 3, 46–48; nr 4, 52–54.

Cvetkov 1995 – D. Tsvetkov. *Vatjan kielen Joenperän murteen sanasto* [Vortaro de la Jõgõperä dialekto de la vadja lingvo]. Toimittanut, käänteissanaston ja hake-miston laatinut J. Laakso. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1995 (Lexica Societatis Finno-Ugricae 25).

Cvetkov 2008 – D. Tsvetkov. *Vadja keele grammatika* [Gramatiko de la vadja lingvo]. Koostanud ja toimetanud Jüri Viikberg. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2008.

Ĉeĥov 1932 – A. Tšeeĥhov. *Van'kkõ*. L. Kettunen, L. Posti. Näytteitä vatjan kielestä. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1932, 144–152 (Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimitteita 63).

- Ernits 1925 – V. Ernits. *Eesti-Ingeri Eesti-Soome kultuursünteesi katselavana* [Estonia Ingrio kiel eksperimentejo por la estona-finna kultura sintezo]. Üliõpilasleht 6, 1925, 128–130.
- Ernits 1930. – V. Ernits. *Mag. phil. Dimitri Cvetkov 1890–1930. In memoriam.* Üliõpilasleht 9, 1930, 228.
- Ernits 2009 – E. Ernits. *Vadja haritlane Dmitri Tsvetkov. 1890–1930* [La vadja intelligentulo Dmitri Tsvetkov]. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2009.
- Heinsoo 2015 – H. Heinsoo. *Vadjalased ja vadja keel ei kao veel* [La vadjoj ankoraŭ ne ĉesas]. – Sirp, 10.07.2015.
- Isakov 1996 – С. Исаков. *Русские в Эстонии. 1918–1940. Историко-культурные очерки.* Тарту: Компу, 1996.
- Kandidaty 1923 = *Кандидаты в Госуд[арственное] собрание.* Нарвский Листок 7, 1923, 2–3.
- Kettunen 1915 – L. Kettunen. *Vatjan kielen äännehistoria* [Historia fonetiko de la vadja lingvo]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1915.
- Kettunen 1945 – L. Kettunen. *Tieteen matkamiehenä. Kaksitoista ensimmäistä retkeä. 1907–1918* [Kiel scienca vojaĝanto. 12 unuaj vojaĝoj]. Porvoo-Helsinki: Söderström, 1945.
- Kettunen 1999 – L. Kettunen. *Laadogast Balatonini. Mälestusi 1918–1924* [De Ladoga ĝis Balaton. Rememoroj]. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 1999.
- Laakso 1995 – J. Laakso. *Alkusanat* [Enkonduke]. D. Cvetkov. Vatjan kielen Joenperän murteen sanasto. Toimittanut, käänteissanaston ja hakemiston laatinut J. Laakso. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1995, I–VIII.
- Laakso 1996 – J. Laakso. *Haisee provosoidulta – aineiston arvioinnin ongelmia* [Odoraĉas kiel provokitaĵo. Problemoj de la aprecado de la materialo]. Virittäjä 2, 1996, 219–238.
- Mägiste 1922 – J. M[ä]g[iste]. *Reisust Eesti-Ingeris* [Pri vojaĝo en Estona Ingrio]. Eesti Keel 5–6, 1922, 156–164.
- Öpik 1970 – E. Öpik. *Vadjalastest ja isuritest XVIII sajandi lõpul. Etnograafilisi ja lingvistilisi materjale Fjodor Tumanski Peterburi kubermangu kirjelduses* [Pri vadjoj kaj ingroj. Etnografiaj kaj lingvistikaj materialoj en la priskribo de Fjodor Tumanski pri la Peterburga gubernio]. Toimetanud A. Viires. Tallinn: Valgus, 1970.

- Racevič 1930 – С. В. Рацевич. «День Русского Просвещения» в Причудье. Вестник Союза Русских Просветительных и Благотворительных Обществ в Эстонии 8 (30). Таллин (Ревель), 1930, 122–124.
- Ruutsoo 1996 – R. Ruutsoo. *Vene rahvusvähemuse ja tema identiteedi kujunemine Eesti Vabariigis. 1920–1940* [Formiĝo de la rusa minoritato kaj identeco en Estona Respubliko]. Eesti Teaduste Akadeemia toimetised. Humanitaar- ja sotsiaalteadused 45, 1996, 183–204.
- Saareste 1931 – A. S[aares]te. *Vadja keelenäide* [Ekzemplo de la vadja lingvo]. Eesti Keel 1, 1931, 57.
- Trefurt 1783 – F. L. Trefurt. *Von den Tschuden*. Versuche in der livländischen Geschichtskunde und Rechtsgelehrsamkeit von Friedrich Konrad Gadebusch 15. Riga: Hartknoch, 1783, 1–28.

MALLONGIGOJ DE LA LINGVONOMOJ

est. – estona, **fin.** – finna, **ing.** – ingra, **rus.** – rus., **vdj.** – vadja

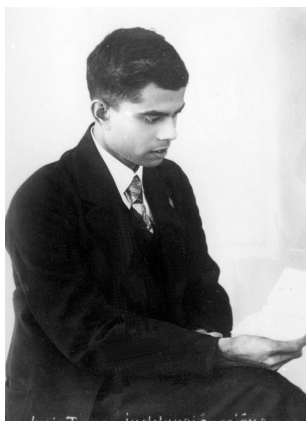
ENN ERNITS
Tartu (Estonio)

LAKSHMISWAR SINHA EN ESTONIO

*Esperantologio – historio de Esperanto-movado –
 estonaj-bengalaj kontaktoj*

Unuflanke ĉi-tiu artikolo pritraktas fragmenton el historio de la Esperanto-movado de Estonio kaj la tuta mondo kaj duaflanke respegulas iomete estonajn-indiajn (*resp.* estonajn-bengalajn) kontaktojn en 1930.

Kion ni scias pri L. Sinha?

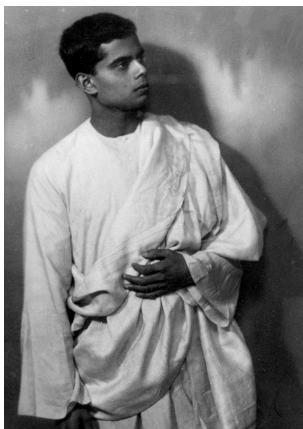
Lakshmiswar Sinha,
 1920–1930-aj jaroj

Unu el la plej konataj Aziaj esperantistoj Lakshmiswar Sinha estis naskiĝinta la 1-an de junio 1905 en la riĉa familio de la vilaĝo Rarhisal en tiama Ashama provinco en la nordorienta parto de Hindio (Sinha 1966).¹ L. Sinha laboris kiel instruisto pri slojdo de infanoj en la Instituto de Santiniketan ĉe Kalkuto (ekde 1921 la Universitato Visva Bharati), fondita de la fama bengala verkisto Rabindranath Tagore aŭ Thakur (1861–1941) en sia bieno. L. Sinha estis proksima amiko de R. Tagore kaj entuziasma adepto de liaj ideoj.

1 En kompilado de la biografio de L. Sinha estas krom la membiografio uzitaj jenaj interretaj fontoj: Sinha; Aŭtoroj; Shjamal 1999.

L. Sinha mortis la 22-an de aprilo 1977
en Santiniketan.

En 1928–1929 L. Sinha perfektigis en la slojda sfero en Svedio. Jam en la unua estadjaro en Stockholm li lernis Esperanton sub gvido de la tiam tre konata lingvoinstruisto Andreo Ĉe (Cseh; 1895–1979). Poste li perfektigis sian lingvokonon ĉe kelkaj svedaj esperantistoj kaj ekzameniĝis en Esperanto-Instituto de Svedio. Inicie de membro de la sama instituto Ernfrid Cart Malmgren (1899–1970) L. Sinha komencis en septembro 1929 siajn prelegvojaĝojn. Li traveturis en Svedio

Lakshmiswar Sinha,
1920–1930-aj jaroj

proksimume 10 000 kilometrojn kaj lekciiis pli ol 200 fojojn al 30 000 aŭskultantoj, krome dufoje en la sveda radio. En 1930–1931 li aranĝis prelegvojaĝojn en Estonio, Latvio kaj Pollando. Tiutempe li vizitis ankaŭ grandan slojdoekspozicion en Stockholm. La trian fojon L. Sinha estis en Svedio ekde aŭtuno de 1933 ĝis aŭtuno de 1936, vizitante tiutempe Danion, Norveĝion, Islandon kaj Nederlandon. Li partoprenis en 1934 universalan Esperanto-kongreson en Stockholm (Sinha 1966: 82, 88 jj). Verŝajne tie li havis eblon interparoli kun estonaj esperantistoj.

En sia hejmlando L. Sinha daŭrigis fervoran Esperanto-agadon. Li iĝis ĉefdelegito de la Universala Esperanto-Asocio. En la unua duono de 1960-aj jaroj per fortoj de L. Sinha kaj lia disciplo Abani Abusan Haldar estis en Santiniketan fondita la Bengala Esperanto-Instituto. En sia hejmloko L. Sinha organizis ankaŭ E-klubon kaj instruis Esperanton. Lia plej konata disciplo iĝis iama profesoro pri aplika lingvistiko de la universitato de Hyderabad Probal Dashgupto, kiu en 2007–2013 funkciis kiel prezidanto de la Universala Esperanto-Asocio.

Jam en 1929 en Stockholm aperis originala dramo “Sivaĝi” de L. Sinha pri historio de Hindio en la 17-a jarcento (Sinha 1929).

Lakshmiswar Sinha,
1920–1930-aj jaroj

Esperanto-instruisto Andreo Ĉe,
1920–1930-aj jaroj

En 1930 li publikigis libreton pri interkompreniĝo kaj fraterneco (Sinha 1930). En 1936 aperis sufiĉe ampleksa superrigardo pri Svedio (Sinha 1936). Sekvaj verkoj aperis nur en 1960–1970-aj jaroj, inter ili bengallingva libreto pri Esperanto-movado (1963) kaj la rememorlibro “Jaroj sur tero” (1966). La lasta verko de L. Sinha pri Esperanto-temo – bengallingva elementa kurso de Esperanto – aperis en 1974.

L. Sinha konatigis pere de Esperanto bengalan literaturon. En 1930 li publikigis bengalajn fabelojn kiuj estis tradukitaj ankaŭ en la svedan lingvon (Tre 1930; Bengalaj 1930). Post 35 jaroj aperis en lia traduko Esperanto-libro kun mallongaj rakontoj de R. Tagore (1961). Ĝi estis la unua libro en la serio de la Universala Esperanto-Asocio “Oriento–Okcidento”. L. Sinha tradukis en la bengalan lingvon la rakonton „Tösen från Stormyrörpet” de la fama sveda verkisto Selma Lagerlöf (1858–1940).

Prelegvojaĝoj de L. Sinha en Estonio

La Esperanta Turista Komisiono de Estonio estas registrita la 23-an de junio 1930, sed iomete pli frue ĝi estis agadinta kiel sekcio de la Esperanto-Asocio de Estonio. Kiel estraranoj estis elektitaj Karl Brauer, Helmi Dresen, Edgar Eik, Selma Neumann kaj Henrik Seppik. Somere 1930 la komisiono organizis al Svedio naŭ ekskursojn, kiujn partoprenis kaj esperantistoj, kaj aliuloj. H. Seppik, kiu agadis tiam en Svedio kiel Esperanto-instruisto, invitis je nomo de la Esperanta Turista Komisiono al Estonio Lakshmiswar Sinha, kiu respondis al tiu propono tuj jese. Samtempe en Svedio estadis la esperantisto Neeme Ruus, kiu akiris rapide al li vizon. La 3-an de septembro L. Sinha ekveturis per la ŝipo «Kalevipoeg» al Tallinn (Sinha 1931).

L. Sinha alvenis al Estonio la sekvintan tagon tagmeze. Tie lian prelegvojaĝojn organizis la elstara esperantisto Helmi Dresen (1892–1941), kiun oni konsideris kiel “la animon de la estona Esperanto-movado” (Ojalo 2000: 15). L. Sinha intencis resti en Estonio dum du monatoj, tamen lia vojaĝo estis dufoje tiel longa (Dresen 1931). Jam tri tagojn post la alveno L. Sinha faris la unuan prelegon al plena salono. Ĉie lin akompanis granda sukceso.

En la membiografio de L. Sinha (1966: 81) la vojaĝo en Estonio respegulas nur tre mallonge: „En aŭtuno 1930 mi veturis al Estonio, kie f-ino Helmi Dresen de Estona Esperanto Asocio aranĝis mian prelegvojaĝon. En Estonio la prelegvojaĝo daŭris ĝis la kristnasko de 1930. Same mi faris prelegojn en Latvio kaj Pollando. Estonio, Latvio kaj Pollando ne estis tiel riĉaj, kiel Svedlando tiam. Tamen korvarmece kaj gastamece de esperantistoj igis min senti min hejme ĉie.” Lokaj gazetoj rakontis pri prelegoj de L. Sinha ekde la 13a de aŭgusto multe pli detale (Loengud 1930 k. al.; vd. ankaŭ Kroniko 1930–1931).

Entute L. Sinha faris en 34 lokoj de Estonio 62 prelegojn al 13 200 aŭskultantoj (Dresen 1931; pli detale pri la itinero kaj eventoj vd. Ernits 2009). Liaj prelegoj, kiuj daŭris almenaŭ du-tri horojn, estis tre popularaj. Ofte homoj alvenis al la prelego de tute malproksime, iufoje loĝloko de aŭskultanto situis eĉ je la distanco de 25 kilometroj. Veturblecoj estis tiam ne kompareblaj kun nuntempaj! Inter interesuloj estis kiel junaj, tiel maljunaj (Mis 1930).

Gazetaj artikoloj skribis, ke L. Sinha estas hindo, kiu parolas bengalan dialekton, ekzemple en la gazeto „Lõuna-Eesti“ (Sud-Estonio) estis menciite, ke „hindo parolis pri hindoj, filo de Hindio pri Hindio“ (Hindulane 1930a; Ŭpetlane 1930). Fakte L. Sinha estis bengalo, kiel ankaŭ R. Tagore. La bengalan lingvon, kiu apartenas kiel hinda lingvo kaj sanskrito al la hindoaria grupo de la hindeuropa lingvofamilio, parolas tre multaj homoj, proksimume 140 milionojn. La bengaloj havas longtempan alte evoluitan kulturon, ekzemple beletro ekestis jam en la 9-a jarcento. Dum siaj prelegoj L. Sinha deklamis poezion de R. Tagore en la bengala lingvo kaj prezentis bengalajn popolkantojn. En iu gazeta artikolo estis menciite, ke li plenumis fragmenton el bengallingva dramo (Ŭpetlane 1930). En alia artikolo estis verkita, ke la bengala poezio estas „plena je ritmeco kaj sonoreco“ (India 1930).

Post prelegoj L. Sinha montris lumbildojn pri antikvaj konstruaĵoj, gravaj personoj kaj Instituto de Tagore en Hindio. Ili tre plaĉis al la aŭskultantaro. L. Sinha vendis siajn fotoportretojn kaj Esperanto-literaturon. Estis menciita, ke L. Sinha donacis al iu ĵurnalisto sian libron kun omaĝo en la bengala lingvo (Hindulase 1930).

La ekzota Hindio treege interesis estonojn. L. Sinha respondis al multaj demandoj. Ekzemple pro tio iu aranĝo en la teatro Endla de la kurorta urbo Pärnu daŭris ĝis la meznokto (Hindulane 1930b). Krom seriozaj demandoj oni demandis iufoje ankaŭ nekonvenajn, kiel ekzemple en Valga (Hindulane 1930a). L. Sinha donis amase aŭtogramojn, kaj precipe al fraŭlinoj. Nur unu prelegon en Võru la loka gazeto konsideris kiel iomete enua; pri tiea modesta intereso atestis ankaŭ malgranda nombro de demandoj (India 1930).

Multaj festenaj tagmanĝoj estis aranĝitaj por li kiel honoresprimoj. Multaj lernejestroj kaj aliaj personoj invitis L. Sinha siahejmen por gastigi amike. Ekzemple la bengalo estis invitinta de medicina profesoro Aleksander Paldrock. La bengalo vizitis ankaŭ tiutempe en Estonio estadan princon de Siamo. L. Sinha atengigis la princon al Esperanto tiugrade, ke la lasta promesis ĉiel kunhelpi al instruado de la internacia lingvo en lernejoj de sia hejmlando (Ruus 1930b).

Temaro de la prelegoj de L. Sinha

Dum la prelegvojaĝoj L. Sinha rakontis nur pri Hindio. Multaj estonaj kaj kelkaj eksterlandaj esperantistoj riproĉis, ke L. Sinha propagandas pli multe Hindion ol Esperanton. Bedaŭrinde la riproĉantoj ne komprenis, ke parolante pri interesaj (ekzotaj) temoj Esperante, li propagandis sufiĉe ankaŭ la internacian lingvon (Ojasild 1962: 72). Post prelego multaj aŭskultantoj venis al li, interesiĝante pri tio, ĉu Esperanto estas facila aŭ malfacila, kiel eklerni ĝin ktp. Aldone, flua parolo de Esperanto pri nekonataĵoj al aŭskultantoj pruvis, ke ĝi estas sufiĉe evoluita lingvo, kiu kapablas esprimi eĉ realaĵojn de fremdaj landoj (Ruus 1930a). Grava estas ankaŭ la fakto, ke la unua kaj unika eblo malfermiĝis por estonoj ekscii pri la fora lando senpere el buŝo de la reprezentanto de tiu lando.

L. Sinha prelegis pri jenaj temoj: «Oriento kaj Okcidento», «Hindiaj kutimoj», «Hindio pli frue kaj nuntempe» kaj «R. Tagore kaj M. Gandhi». Tiuj temoj estis varigiitaj diversmaniere. Per gazetoj ni povas iomete diveni, kion la preleganto traktis kaj el kiuj principoj li eliris.

Rakontante pri kaŭzoj de diferencoj inter orientaj kaj okcidentaj kulturoj, L. Sinha substrekiis alispecajn vivkondiĉojn en Hindio kompare kun Eŭropo. Li asertis, ke pro pli malfacilaj cirkonstancoj en Eŭropo oni atentis pli grandan atenton al materialaj valoroj, kiuj tie elvokis dominadon de materialismaj mondkonceptoj. Kontraŭe, en Hindio ekzistis bonaj vivkondiĉoj, pro kio estiĝis pli bonaj ebloj meditati pri psikaj kaj ekzistadaj problemoj. L. Sinha substrekiis, ke por popoloj de Hindio eŭropanoj estas senanimaj estaĵoj, kiuj postĉasas nur materialan utilon, kies rezulto estis interalie konkero de Hindio. Pro mensa krizo kaj degenero de la Okcidento zorgis en 1920-aj jaroj ankaŭ eŭropaj scienculoj (Guénon 2008; Spengler 1940).

L. Sinha pritraktis kastosistemon, kiu ne plaĉis al eŭropanoj, kiel siaspecon de Hindio. Li asertis, ke ĝin oni ne povas konsideri unuflanke kiel socian maljuston, ĉar ĝi baziĝas sur celkonforma labordivido. Li esprimis opinion, ke inter kasto ne ekzistas sangaj fratmilitoj, ĉar popoloj de Hindio batalas kontraŭ samlandanoj tre rare.

L. Sinha trovis, ke eŭropanoj havas malĝustan koncepton pri Hindio. Fakte tiea vivo kaj kultura agado ne diferencas de Eŭropa vivo tiom, kiom oni opinias. En Hindio estas pli multe da idealismo kaj ideocon ol en Eŭropo. L. Sinha aldonis, ke ĝenerala principo de hindianoj estas akirado de simpla vivmaniero, kial ili havas pli multe da anima pureco kaj grandeco (Elu 1930). Al la demando, kiel vivo en Eŭropo al li plaĉas, la preleganto respondis, ke malnovaj Eŭropaj ŝtatoj havas multe da pozitivajn atingojn, sed ekzistas ankaŭ tiaj tradicioj, kiuj estus likvidotaj; en la juna ŝtato kiel Estonio estas evitado de damaĝaj kutimoj pli facila ol en maljunaj ŝtatoj (Hindu 1930).

En la kelkhora prelego „Hindio pli frue kaj nuntempe” L. Sinha pritraktis historion, politikon, vivmanierojn, tradiciojn, R. Tagore kaj M. Gandhi. La preleganto montris grandan diplomatan diskretecon. Li ne volis paroli pri rilatoj inter Granda Britujo kaj ĝia kolonio, inter ili pri ribeloj, kontraŭkaze la rakonto iĝus laŭ sia opinio tro politika; pri tiuj cirkonstancoj oni povus sincere paroli nur en la hejmlando (Ĥetlani 1930). Interparolante kun ĵurnalistoj de Vōru, L. Sinha esperis, ke en estonteco la situacio en Hindio pliboniĝos, ĉar „mallumeco estas la plej rimarkebla antaŭ la sunleviĝo” (Hindulase 1930). Aŭskultantoj interesiĝis pri geedzeco de infanoj, rilato de hindoj al kristanismo (Huwitawad 1930).

Tute pozitive L. Sinha taksis vivon kaj agadon de du grandaj samlandanoj R. Tagore kaj Mahatma Gandhi. Pri ili li rakontis en apartaj prelegoj konsiderinde pli detale (vd. Vaimukangelased 1930). La preleganto propagandis vidpunktojn de R. Tagore koncerne edukadon kaj laŭdis far li fonditan klerigan institucion kaj ideojn de M. Gandhi (1869–1948) pri senperforta rezistado. Interalie aŭskultaro interesiĝis pro tio, ĉu la doktrino de M. Gandhi havas iujn kontaktajn punktojn kun komunismo kaj kial li ne batalas kontraŭ maharaĝoj kaj aliaj magnatoj en sia lando (Mis 1930).

Surbaze de la prelegoj estas klara, ke L. Sinha, kiu konis bone kiel eŭropajn, tiel hindiajn cirkonstancojn, elliris el Hindio kiel tutaĵo, strebante pravigi kaj propagandi ĝian vivfilozofiajn, religiajn kaj aliajn karakterizajn trajtojn.

Opinioj de L. Sinha pri Estonio

Antaŭ la prelegvojaĝo L. Sinha estis elĉerpinta datojn pri Estonio el oficialaj bultenoj de Ligo de Popoloj. Li konis la estonan literaturon per Esperanto-tradukoj, kaj antaŭ ĉio verkojn de Friedebert Tuglas kaj Maria Under. La unua estonlingva frazo, kiun li estis ellerninta, sonis „Ma armastan sind” (Mi amas vin). Onidire tiun frazon diris al li iu knabino en Tallinn (Hindulase 1930). L. Sinha ofte evitis esprimi sian opinion pri Estonio kaj estonoj, argumentante, ke li estis ĉi-tie tro mallongdaŭre (Ĥpetlane 1930).

Mi trovis nur unu opiniesprimon de L. Sinha pri Estonio. Tio koncernas Võru (Hindulase 1930). Li parolis, ke Võru estas „malgranda, simpla, mizera“ kaj similas al malgrandaj urbetoj de Hindio. La plej bela ŝajnis al li tiea aleo, kiu direktiĝas en la parkon. Al Sinha plaĉis ankaŭ la panoramo de lago Tamula. La gasto konsideris simpata lernejdirektoron de Võru, sincere interesiĝintan pri Hindio. Lin simpatiis ankaŭ lecionoj en la loka gimnazio.

Kiel gazetaro karakterizis L. Sinha?

Gazetoj enhavas interesajn menciojn pri karaktero de la reprezentanto de la ekzota lando. Rilato de estonoj al la fremdlandano estis tute pozitiva. Ekzemple la loka gazeto „Kaja“ priskribis Sinha kiel temperamenta, malaltkreska junulo kun bruneta vizaĝo kaj blunigra hararo (Hindu 1930). En alia artikolo estis menciita lia laŭta kaj belsona voĉo (Mis 1930). La bengala lingvo „ŝajnis tuj komence fremda, sed ĝi estis mola, sen raŭkaj sonoj ” (Huwitawad 1930). En gazetaro estis menciita, ke la hindo portis popolan kostumon el flava silko (Hindo 1930; Ĥpetlane 1930).

Nun kelkaj citaĵoj pri L. Sinha, kiuj ne postulas klarigon: „Sole ekzota persono de hindo [fakte bengalo], lia ĉiam rideta kafobruna vizaĝo, karbonigraj brilantaj okuloj kaj neĝblankaj dentoj fascinas kaj kaptas enorman amason da aŭskultantoj.” (Hindulane 1930b); „...ŝajnas, ke precipe la delikata sekso estis ekzaltinta pro fervoraj okuloj kaj inteligenteco de la bruneta junulo, kiu scipovis esti neordinare simpla, sed samtempe nobla, kvazaŭ la tuta mondo kaj ĝiaj sekretoj estus malkovritaj per animo de la orienta scienculo”

(Õpetlane 1930; Hindulase 1930). Oni aldonu, ke L. Sinha aperis antaŭen de la aŭskultaro ridetanta, brilokula, parolis bonhumore, „entuziasme ardegante“ kaj rapide, pro kio lia parolado estis ofte malfacile tradukebla (Ruus 1930b). Tia ja estis la bengalo L. Sinha, kiu aperis al Estonio kiel blindiga meteoro kaj malaperis detie baldaŭ por ĉiam.

LITERATURO KAJ INTERRETAJ MATERIALOJ

Aŭtoroj – *Aŭtoroj de originala literaturo en Esperanto* (<http://esperanto.net/literaturo/autor/sinha.html>; 15.03.2016).

Bengalaj 1930 – *Bengalaj fabeloj. Bengaliska sagor*. Övers. af Gösta Ahlstrand. Stockholm: Eldona Societo Esperanto, 1930.

Dresen 1931 – H. Dresen. *Lakshmiswar Sinha en Estonio*. Informoj de Estona Asocio de Esperantistoj 107 (1), 1931, 4–5.

Elu 1930 – „*Elu olgu lihtne, kuid mõte kõrge*”. *India külalise ettekandest* [„La vivo estu simpla, seda la penso alta. Pri prelego de gasto el Hindio“]. Postimees, 02.10.1930, 5.

Ernits 2009 – E. Ernits. *Lakshmiswar Sinha ja Eesti* [Lakshmiswar Sinha kaj Estonio]. Cejano 5. Almanako de Tartua Esperanto-Asocio. Redaktis Enn Ernits kaj Madis Linnamägi. Tartu: Tartua Esperanto-Asocio, 2009, 17–29.

Guénon 2008 – R. Guénon. *Nüüdismaailma kriis* [Krizo de la nuntempa mondo]. Tõlkinud Haljand Udam. Toimetanud Ülle Udam. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2008.

India 1930 – *India-küsimused Wõru gümnaasiumis. Elaw osavõtt L. Sinha loenguist* [Problemoj de Hindio en la Võru Gimnazio]. Wõru Teataja, 07.10.1930, 3.

Hindo 1930 – *Hindo kaj svedo en Estonio*. Informoj de Estona Asocio de Esperantistoj 103 (9), 1930, 54–55.

Hindu 1930 – *Hindu õpetaja Tallinnas. Esineb Eestis hulga loengutega. Teated India kohta hindu suust* [Hinda instruisto en Tallinn. Li faros multajn prelegojn en Estonio. Informoj pri Hindio elbuŝe de la hindo]. Kaja, 06.09.1930, 3.

Hindulane 1930a – *Hindulane rääkis oma kodumaast. Lakshmiswar Sinha esines ettekannetega Indiast* [Hindo parolis pri sia hejmlando. Lakshmiswar Sinha prelegis pri Hindio]. Lõuna-Eesti, 09.10.1930, 3.

Hindulane 1930b – *Hindulane Sinha tuleb Haapsalusse. Kõneleb siin oma maast ja rahvast ning näitab valgusepilte* [La hindo Sinha venos al Haapsalu. Li rakontos ĉi-tie pri sia lando kaj popolo kaj montros lumbildojn]. Lääne Elu, 01.11.1930, 3.

- Hindulase 1930 – *Hindulase muljed Wõrust* [Impresoj de hindo pri Võru]. Võru Teataja, 07.10.1930, 3.
- Huwitawad 1930 – *Huwitawad loengud India elust. Lakshmiswar Sinha kõned Ühisgümnaasiumis ja Seminaris. Sinha eksootiline isik äratas laialdast huvi* [Interesaj prelegoj pri vivo en Hindio. Prelegoj de Lakshmiswar Sinha en la Komungimnazio kaj Seminario. Ekzota persono vekis vastan intereson]. Lääne Elu, 08.11.1930, 1.
- Kroniko 1930–1931 – *Kroniko*. Informoj de Estona Asocio de Esperantistoj, 1930, n-ro 103 (9), 57–59; n-ro 104 (10), 65–67; n-ro 105–106 (11–12), 75–79; 1931, n-ro 107 (1), 6–8.
- Loengud 1930 – *Loengud Indias* [Prelegoj pri Hindio]. Postimees 13.08.1930, 3.
- Mis 1930 – *Mis kõneles indulane Mahatma Gandhist. Lakshmiswar Sinha loeng wiis publiku waimustusse* [Kion parolis la hindo pri Mahatma Gandhi. Prelego de Lakshmiswar Sinha ravis publikon]. Päewaleht, 11.09.1930, 5.
- Ojalo 2000 – J. Ojalo. *Enciklopedio pri la Estona Esperanto-movado*. Tallinn: Esperanto-Asocio de Estonio, 2000.
- Ojasild 1962 – E. Ojasild. *Esperantoliikumise ajaloost Eestis (XX saj. 20.–30ndail aastail)*. Diplomitöö [Pri historio de la Esperanto-movado en Estonio en 1920–1930aj jaroj. Diplomlaboraĵo]. Diplomitöö. Tartu, 1962 (Manuskripto).
- Ruus 1930a – N. Ruus. *Ĉu ni propagandas Hindion aŭ Esperanton?* Informoj de Estona Asocio de Esperantistoj 104 (10, 1930), 61–62.
- Ruus 1930b – N. Ruus. *Sub la signo de fremdlandanoj*. Informoj de Estona Asocio de Esperantistoj 105–106 (11–12), 1930, 69–70.
- Shjamal 1999 – Shjamal Kumar Paul. *La historio de Esperanto en Barato*. Fenestro 1, 1999 (<http://barato.50webs.org/fenestro/1999/jan.htm#historio>; 15.03.2016).
- Sinha – *Sinha Lakshmiswar* (https://en.wikipedia.org/wiki/Sinha_Lakshmiswar; 15.03.2016).
- Sinha 1929 – L. Sinha. *Sivaĝi. Historia drameto*. Stockholm: Eldona Societo Esperanto, 1929.
- Sinha 1930 – L. Sinha. *Kaj ĉio restas penso sed ne faro: pri interkompreno kaj homara frateco*. Stockholm: Eldona Societo Esperanto, 1930.
- Sinha 1931 – L. Sinha. *Al la Estona Esperantistaro*. Informoj de Estona Asocio de Esperantistoj 107 (1), 1931, 3–4.
- Sinha 1936 – L. Sinha. *Hindo rigardas Svedlandon*. Stockholm: Eldona Societo Esperanto, 1936.

- Sinha 1966 – L. Sinha. *Jaroj sur tero. Memoroj*. Malmö: Eldona Societo Esperanto, 1966.
- Spengler 1940 – O. Spengler. *Ŭhtumaa allakäik* [Degenero de Okcidento]. Referaadi koostanud L. Vahter. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1940.
- Tagore 1961 – R. Tagore. *Malsata ŝtono*. Malmö: Eldona Mitra, 1961 (Serio Oriento – Okcidento 1).
- Tre 1930 – *Tre bengaliska sagor. Tri bengalaj fabeloj*. Övers. Av G. Ahlstrand. Stockholm: Eldona Societo Esperanto, 1930.
- Vaimukangelased 1930 – *Vaimukangelased Idast. Armastuse sõjariistadega vaenlase vastu. Tagore Instituut töökooli hällina. Lakshmiswar Sinha teine loeng* [Intelektaj herooj el Oriento. Per armiloj de amo kontraŭ malamiko. Instituto de Tagore kiel lulilo de slojda lernejo. La dua prelego de Lakshmiswar Sinha]. – Sakala, 27.09.1930, 3.
- Ŭpetlane 1930 – *Ŭpetlane palava India päikese alt. Noore hindu űpetlase loengud äratasid suurt huvi. Lääne ja ida kultuuride vahel haigutab kuristik. Rahvas-tevahelise sõpruse ja vendluse kuulutaja* [Klerulo de sub la varmega suno de Hindio. Prelegoj de la juna hinda klerulo vekis grandan intereson. Inter kulturoj de Okcidento kaj Oriento faŭkas abismo. Heroldo de amikeco kaj frateco]. – Sakala, 25.09.1930, 3.

СОДЕРЖАНИЕ 10 ТОМОВ «INTERLINGUISTICA TARTUENSIS» (1982–2017)

Interlinguistica Tartuensis I:

**Актуальные проблемы современной интерлингвистики.
Сборник в честь семидесятилетия акад. П. А. Аристэ.
(Ученые записки ТартуГУ. Вып. 613). Тарту, 1982, 200 с.**

Предисловие редактора [А. Д. Дуличенко]	3–5
Дуличенко А. Д. Акад. П. А. Аристэ и интерлингвистика	6–14

Теоретические проблемы интерлингвистики

Кузнецов С. Н. О предмете и подразделениях интерлингвистики	15–37
Корнилов В. А. Лингвострановедческая теория слова и апостериорные языки	38–49
Лихтгейм А. М. Языковые универсалии как основа построения планового языка (I)	50–67
Дуличенко А. Д. Интерлингвистика	68–93

Интерлингвистические аспекты естественных языков

Климчук Ф. Д. Некоторые вопросы распространения языков в иноэтнической среде	94–107
Доренко С. Д. Языки в международных организациях	108–123
Nurmekund P. Sur la parler créole d'Haïti	124–145
Солодухо Э. М. Об отдельных аспектах установления интернационального в сфере фразеологии (на материале языков славянской, германской и романской групп)	146–152

Из истории интерлингвистики

Григорьев В. П. Лети, созвездье человежье... (В. Хлебников – интерлингвист)	153–166
Хромов В. И. Лев Толстой и вопросы международного вспомогательного языка. (По материалам личной библиотеки писателя в Ясной Поляне)	167–176
Кукк Т. Э. Об одном забытом периоде движения за международный язык в Эстонии в XIX веке (волапук в Эстонии)	177–186
Эрнитс Э. К. О деятельности Тартуского академического клуба эсперантистов	187–194
Линнямяги М. М. Об «Информационном бюллетене» АСЭ	195–198

Interlinguistica Tartuensis II:**Теория и история международного языка.****(Ученые записки ТартугУ. Вып. 644). Тарту, 1983, 123 с.**

Дуличенко А. Д. О некоторых направлениях лингвопроектирования в современной интерлингвистике	3–20
Корнилов В. А. Апостериорные языки и типология языкотворчества	21–32
Лихтгейм А. М. Языковые универсалии как основа построения планового языка (II)	33–41
Кузнецов С. Н. Принципы теоретического описания планового языка	42–64
Копыленко М. М. О выразительных средствах эсперанто	65–76
Skūpas L. J., Stražnickas L. J. Semantikaj sencoj de refleksivaj verboj en la lingvoj litova, franca kaj Esperanto	77–82
Ariste P. Liva poezio en Esperanto	83–88

Дуличенко А. Д. Концепция международного и всеобщего языка Э. К. Дрезена. (Фрагмент истории довоенной отечественной интерлингвистики)	89–121
Авторы второго выпуска серии “ <i>Interlinguistica Tartuensis</i> ”	122

Interlinguistica Tartuensis III:

**История и современное состояние интерлингвистики.
(Ученые записки ТартуГУ. Вып. 671). Тарту, 1984, 183 с.**

Современное состояние интерлингвистики

Дуличенко А. Д. Обзор важнейших интерлингвистических изучений в СССР	3–39
Корнилов В. А. Вопросы психологии общения на апостериорных языках	40–57
Маадла Ю. Й. О современных попытках “оживления” латыни как языка международного общения	58–73
Колкер Б. Г. Вклад русского языка в структуру эсперанто	74–108
Linnamägi M. Wortbildung einer Plansprache und einer Nationalsprache verglichen (anstatt einer Rezension)	109–114

Из истории интерлингвистики

Клубков П. А. Из истории интерлингвистической мысли в России в конце XVIII – начале XIX вв.	115–125
Кузнецов С. Н. «Космоглот» – первое интерлингвистическое общество в России	126–164
Клубкова Т. В. И. С. Фатер – исследователь и критик пазиграфии.....	165–181

Interlinguistica Tartuensis IV:

**Вопросы общей и частной интерлингвистики.
(Ученые записки ТартуГУ. Вып. 775). Тарту, 1987, 160 с.**

Вопросы типологии и языковых связей

Алвре П. Типологические параллели финно-угорских языков и эсперанто	3–38
Дуличенко А. Д. Лингвосоциокультурное движение и язык. (Об эсперантизмах в русском языке)	39–63
Корнилов В. А. Место апостериорных языков в сопоставительном языкознании	64–81
Čeliaskas P. Prefiksa uzado de refleksiva pronomo «sin»	82–86

Из истории интерлингвистики

Дуличенко А. Д. Об интерлингвистической деятельности Э. Валя (с библиографическим приложением по данным «Kosmoglott» и «Cosmoglotta»)	87–117
Кузнецов С. Н. Лингвистическая и социальная история идиом-неутрала (часть I)	118–146
Бокарев Е. А. Проекты международных искусственных языков (1925–1970)	147–159

Interlinguistica Tartuensis V:

**Интерлингвистическая теория и практика
международного вспомогательного языка.
(Ученые записки ТартуГУ. Вып. 791). Тарту, 1988, 184 с.**

Эсперантология

Дуличенко А. Д. Международный искусственный язык в практике: к столетию функционирования эсперанто	3–24
Кузнецов С. Н. Фонологическая система эсперанто. (Фрагмент теоретической грамматики планового языка)	25–52

Алвре П. Лексические параллели финно-угорских языков и эсперанто	53–73
Колкер Б. Г. Вклад русского языка в лексику эсперанто	74–91

Общая интерлингвистика

Корнилов Д. В. Интерлингвистическая концепция Отто Есперсена. К 125-летию со дня рождения.....	92–106
Мельников А. С. К вопросу о логицизме в лингвопроектировании	107–125
Дуличенко А. Д. Проекты всеобщих и международных языков. (Хронологический индекс со II по XX вв.)	126–162

Публикации

Письма Л. Л. Заменгофа. Публикация Л. Е. Бокаревой-Лопатиной	163–182
---	---------

Interlinguistica Tartuensis VI:

Общая интерлингвистика и плановые языки.

(Ученые записки ТартуГУ. Вып. 858). Тарту, 1989, 184 с.

[А. Д. Дуличенко]. Тартуская интерлингвистическая конференция “Плановые языки: итоги и перспективы“ (22–24 октября 1987 г.)	3–17
---	------

Общая интерлингвистика

Дуличенко А. Д. Интерлингвистика: сущность и проблемы	18–41
Цыхун Г. А. Языковая интеграция, языковая экология и языковые союзы	42–49
Александрова О. В. Единство интерлингвистической семиотики и семиологических основ естественного человеческого языка	50–56

Ткачев С. В. К проблеме поиска универсалий разных форм мышления для возможного построения планового языка	57–63
Лещак О. В. Взаимоотношения единиц языка и мышления и проблемы формализации	64–70
Секирин П. В. Плановый язык как язык-посредник в диалоге «человек-компьютер»	71–75
Мельников А. С. Некоторые семантические проблемы выбора и обработки лексики для международного планового языка	76–90
Губарев В. П. К проблеме конструирования фразеологии в международном искусственном языке	91–94
Бланке Д. Лингвофилософские и идеологические мотивы создания плановых языков	95–107

Эсперантология

(К столетию международного вспомогательного языка эсперанто)

Ölberg H. M. Esperanto und die gegenwärtige Linguistik	108–113
Ткаченко О. Б. К социолингвистической характеристике эсперанто	114–122
Корнилов В. А. Эсперантское причастие как проблема общей и сравнительной партиципологии	123–133
Шевченко Е. Г. Проблемы составления Большого русско-эсперантского словаря	134–146
Заиченко Н. Д. О понятии «фразеологичность» в языке эсперанто	147–155
Мясников Д. Н. Фразеологизмы в сборнике Л. Л. Заменгофа	156–164
Ojalo J. Estona literaturo en Esperanto	165–169
Кукк Т. Фонд Хильды Дрезен в Литературном музее им. Фр. Р. Крейцвальда АН ЭССР	170–173

Интерлингвистические издания

Дуличенко А. Д. Serta gratulatoria in honorem Juan Régulo	174–176
Социолингвистический аспект современной интерлингвистики: серия «Международная языковая коммуникация»	176–181

Interlinguistica Tartuensis VII:

**Интерлингвистическое конструирование и языковые
реформы. Сборник памяти академика Пауля Аристэ.
(Ученые записки ТартуГУ. Вып. 904). Тарту, 1990, 167 с.**

Дуличенко А. Д. In memoriam. Академик Пауль Аристэ (3.II.1905–2.II.1990). Akademiano Paul Ariste (3.II.1905–2.II.1990) [С фото на с. 3]	4–7
Григорьев В. Слово об П. Аристэ	8–9
Дуличенко А. Д. Языкотворчество как (интер)лингвистическая проблема	10–28
Мельников А. С. Семантические аспекты планового международного языка (полисемия, метафоризация, синонимия)	29–41
Кузнецов С. Н. Лингвистическая и социальная история идиом-неутралья (часть 2)	42–51
Валмет А. Развитие эстонского литературного языка (вопросы реформирования, нормализации и кодификации в 1900–1940 гг.)	52–71
Клоссе М. Новопрусский язык: «Толькемита» и «Пруса»	72–116
Свежинский В. М., Шевченко Г. И. Латинский язык в Белоруссии XIV–XVIII вв.	117–126

История и современное состояние интерлингвистики (Документы, обзоры, рецензии)

Дуличенко А. Д. Язык и международное общение. Проблемы интерлингвистики. Acta interlinguistica	127–137
---	---------

Актуальные проблемы современной интерлингвистики (Круглый стол интерлингвистической конференции «Плановые языки: итоги и перспективы», Тарту, 22–24 октября 1988 г.)	138–161
Письма и открытки Л. Заменгофа к А. А. Сахарову (публикация Н. П. Степанова)	162–165

**Interlinguistica Tartuensis VIII:
Interlinguistica et eurolinguistica.
Сборник материалов международной конференции
(Тарту, 04.02.2005). Тарту, 2005, 217 с.**

Романчик Р. Э. Международная конференция « <i>Interlinguistica et eurolinguistica</i> ».....	9–15
---	------

II. Аристэ и интерлингвистика

Аристэ П. Получит ли человечество общий язык?	16–21
Дуличенко А. Д. «Я люблю все языки...».	
(Воспоминания об академике Пауле Аристэ).....	22–29

Интерлингвистика и евролингвистика

Кузнецов С. Н. Геоллингвистика, евролингвистика, интерлингвистика: проблема соотношений. (Тезисы)	30–33
Liu Haitao. Kio estas eŭrolingvistiko?	34–45
Frank H. G. La Sibiua programo de la eŭrolingvistiko. (Tezoj)	46–49
Pietiläinen J. Lingvoscioj en Eŭropa Unio	50–60
Barandovská-Frank V. Kion la eŭropanoj sciŭ pri eŭropaj lingvoj? (Diskutkontribuajo)	61–95
Künzli A. Ist Englisch gut oder schlecht für die Schweiz? Bemerkungen zum kontroversen Diskurs über das Englische als «fünfte Landessprache» qua lingua franca in der viersprachigen Schweiz	96–111

Интерлингвистика и эсперантология

Ernits E. Planlingvaj libroj kaj Estonio	112–120
Дуличенко А. Д. Об идее универсального языка Якоба Линцбаха (предварительные замечания)	121–128
Гудавичюс А. Этнолингвистические аспекты эсперанто	129–147
Мельников А. С. О возможностях языковой характеристики литературного персонажа средствами Эсперанто	148–168
Corsetti R. Esploro pri la meznombra longo de la parolunuo ĉe denaskaj plurlingvuloj	169–182

Библиография

Библиография мировой интерлингвистики (XIX – 80-е гг. XX вв.). Сост. А. Д. Дуличенко	183–208
---	---------

Документы

[Дуличенко А. Д.]. Устав Международной Ассоциации интерлингвистики (МАИ)	209–212
Linnamägi M. Honorpremio «Academicus Paul Ariste». Statuto	213–217

Interlinguistica Tartuensis IX:

**Международные языки в контексте евролингвистики
и интерлингвистики / Internaciaj lingvoj en konteksto de
eŭrolingvistiko kaj interlingvistiko.**

**Материалы международной конференции
(Tartu, 25–26.09.2009). Tartu, 2009, 256 с.**

Теоретические и исторические аспекты социоллингвистики и интерлингвистики

Дуличенко А. Д. (Tartu). Идея международного языка в дебрях ранней советской социоллингвистики	9–36
---	------

Интерлингвистика и евролингвистика

Blanke D. (Berlin). Projekto aŭ lingvo? La planlingva demando en eŭropa konteksto	37–51
--	-------

Дуличенко А. Д. (Tartu). Проблема общего (трансэтнического) языка в контексте евролингвистики и интерлингвистики	52–71
Fiedler S. (Leipzig). Aktualaj problemoj de internacia komunikado: ĉu English as a Lingua Franca aŭ planlingvo?	72–82
Barandovská-Frank V. (Paderborn). Latinidoj por Eŭropo ..	83–102

(Социо)лингвистические аспекты эсперантологии

Gudavičius A. (Šiauliai). Eŭropeco versus internacieco de Esperanto (laŭ kulturvortoj en PIV)	103–112
Melnikov A. S. (Ростов-на-Дону). Lingva personeco de «tipa esperantisto» kaj koncerna interteksteco de la Esperanta kulturo	113–143
Codazzi A. (Genova). Esperanto kiel enket-lingvo pri sintezaj voĉoj kaj pri adaptiĝaj meĥanismoj de la parolanto (interlingvistiko, esperantologio kaj filozofio pri menso)	144–158
Corsetti R., Lowenstein A. (Roma). Esperantists do it internationally: Insults and similar words in the international language Esperanto	159–191
Moon B. (Luksemburgo). Multlingvismo kaj Esperanto: terminologiaj aspektoj	192–202
Буркина О. В. (Санкт-Петербург). Нормативное произношение в эсперанто по результатам социолингвистического и фонетического эксперимента	203–212

Тартуско-московская школа и вопросы истории интерлингвистики

Ernits E. (Tartu). Pri la finn-ugra planlingvoprojekto Budinos	213–228
Linnamägi M. (Tartu). Universala lingvo de Jaan Sarv	229–233
Künzli A. (Basel). Edgar von Wahl (1967–1948). Aldonaj biografiaj notoj pri lia familia deveno	234–239

Кузнецов С. Н. (Москва). Инициатор общества «Космоглот» Всеволод Евграфович Чешихин (1865–1934)	240–253
---	---------

* * *

[Duličenko A. D.]. Statuto de la Internacia Asocio de Interlingvistiko (IAI)	254–256
---	---------

**Interlinguistica Tartuensis X:
Языкознание и интерлингвистика /
Lingvoscienco kaj interlingvistiko.
Tartu, 2017, 224 с.**

Общие вопросы интерлингвистики

Дуличенко А. Д. (Tartu). Языкознание и интерлингвистика	7–28
Astori D. (Parma). «One World, One Language, One Currency»: the Esperantic proposal of 1907	29–47
Corsetti R. (London). La Fundamento: inter la franca kun o-finaĵoj kaj la angla o-finaĵoj	48–62
Lumiste, Ülo / Võhandu, Leo (Tartu / Tallinn). On three planned languages created in Estonia and their creators	63–91
Ernits E. (Tartu). Pri Esperanto-organizaĵoj en Tartu (ekde la fondado ĝis 1940)	92–115
Linnamägi M. (Tartu). Pri Esperanto-movado en Tartu 1940–2014	116–140
Дуличенко А. Д. (Tartu). Как возникнет всеобщий язык? (Фрагмент из книги «История интерлингвистики»)	141–151

Дорога без конца:

новые и не известные ранее лингвопроекты

Linnamägi M. (Tartu). Estilo	152–158
Kupsala R. (Oulu). Pandunia, a global contact language	159–169

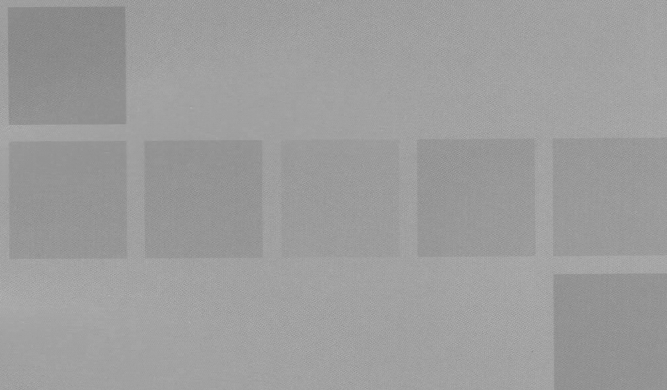
Карасев И. В. (Краснодар). Араху. Опыт социализации искусственного априорного языка	170–180
Васильев И. Ю. (Краснодар). Кубанская балачка – письменный диалект	181–185

Ernits E. (Tartu). Pri lingvouzado kaj nacia konscio de la vadia intelektulo Dmitri Cvetkov (1890–1930)	186–200
Ernits E. (Tartu). Lakshmiswar Sinha en Estonio	201–211

Дуличенко А. Д. Содержание 10 томов « <i>Interlinguistica Tartuensis</i> » (1982–2017)	212–223
---	---------

Эсперанто - наилучшая пропедевтика

(по материалам Международной конференции
13 апреля 2007 г. в Москве)

Esperanto - la plej bona propedeŭtiko

(laŭ la materialoj de Internacia konferenco
la 13-an de aprilo 2007 en Moskvo)

Konferencaĵo kun valoraj opinioj pri planlingvoj kaj interlingvistiko,
20,5 x 29 cm, 150 p,

<http://www.ozon.ru/context/detail/id/3491662/>

